

55421

K Ü N N I P Ä E V

Handwritten notes in the top right corner, including the word "Linn" and some illegible scribbles.

Handwritten initials "Sf." in the center of the green background.

ÜHISTEGELIK KINDLUSTUSSELTS

» E E S T I «

ASUTATUD 1907. A.

Põhi- ja tagavarakapital ning
preemiareservid omal arvel üle
Kr. 1.250.000.—

Tasutud kahjusid üle
Kr. 3.400.000.—

Kindlustusvõtjailt ei nõuta
sunduslikku lisavastutust.

VALITSUS: TARTUS, SUURTURG 8

Aastakümneid eesti ajakirjanduses juhtival kohal on seisnud
Tartus ilmuv suurajaleht

« P O S T I M E E S »

Värskemad teated päevasündmusist kodu- ja välismaalt. Asjalikud juhtkirjad. Ülihuvitavad seeria-
kirjutised. Põnevad romaanid. Asjatundlikult toimetatud eriosakonnad: Majandus. Põllumajandus.
Naine ja kodu. Moerevüü Sport. • Igal pühapäeval hinnata kaasandena nalja- ja pilkeleht

« S Ä D E M E D »

Kõigi eesti laste lemmikajakiri

« L A S T E L E H T »

Parimad kaastöölised. Haarav sisu. Palju ilusaid pilte. Huvitavad mõistatused ja võistlused.
Ilmub 2 korda kuus. Üksiknumber 20 senti

E. K.-Ü. „POSTIMEES“

Toimetus ja peatalitus: Tartus, Ülikooli 21/23

K Ü N N I P Ä E V

NOOR-EESTI MAI-ALBUM 1938

Wait: Märkmeid välisrioriondilt

E. Laaman: Öigusriik ja võimuriik

A. Piip: K. Eenpalu karskuskõnelejana

Sic: Noor-Eesti ja valge rinne

B. Linde: Kaarel Eenpalu noor-eestlasena

A. Hanko: Kokkupõrke võimatus Vene ja Jaapani vahel

A. Kalvi: Murdumatu süda

J. Kangur: Ühiskond teelahkmel

A. Riebeling: Carl von Ossietzky

V + E.: Emadepäevast

M. T.: Vabadusrist

J. Roos: A. H. Tammsaare loomingu põhilisest olemusest

E. R.: Maipäevad

V. M.: Laiskuse filosoofiat

R. Tiitus: Akadeemia

Raamat: Raamatu monoloog

K. A. Hindrey: Ühe hingekarjase päevik

Ringvaade

V. P.: Suvitamisest Haapsalus

Osto: Narva ja Jõesuu suve algul

Pärnakas: Pärnu maikiri

Rio: Viru rand ehitab ja kaunistab

V. Austa: Külalislakke Elva

O. T.: Kuiv Rakvere on märg

Osto: Jõhvi ja Kunda

JoKa: Suure-Jaani ja Lembitu

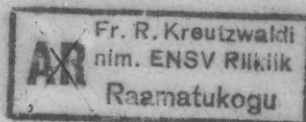
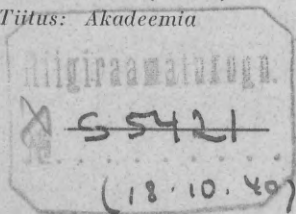
Üks teiste seast: Sünnipäevadest

Kunstisõber: Kunstnik Gustav Raua ateljeest

M. Kurs-Olesk: Punase Risti tegevus Tartus

V. Poska-Grünthal: Prantsuse raamatu näitus

M. Päss ja K. A. Hindrey: Poleemikat

Ar 938 B
Künnipäev

Hinto contax-foto

A. H. Tammsaare hiljutisel Tartus-käigul võttis noorsugu teda südamlilikult vastu

Märkmeid välisriorisondilt

Oma maa hüvangu optimism ja juhiusk on vististi palju väärt. Aga ons selle juures õigus ignoreerida kardetava aja ja kõrgete mängude halbu märke?

Meie lähemate lõunanaabrite riigielu on teatavasti kaldunud täisautoritaarsele teele. Nelja aasta eest toime pandud pööret on Lätis 15. mail jälle veedetud kõige päevakohase paraadivaimustusega. Rahvasteliidu nõukogu 101. istung Genfis on Läti välisministrile samal ajal silmapaistva võimaluse andnud avaldada mõningaid profašistlikke voorusi. Aga ons Läti riik ja riigimehed, ons Läti rahvuslik eneseteadvus seega paremini kilbistunud vägevamate totalitaarvõimude ees?

Euroopa avalikku tähelepanu on viimastel nädalail Hispaania hirmsa kurbmängu jätkumise kõrval askel-danud hulk aktuaalseid sündmusi ja pinevaid päeva-küsimusi. Neist on pinevuse tulipunkti pärast Austria kadu kerkinud eriti Tšehhoslovakkia ja sudeedi sakslaste konfliktikolle. Siiski läbis 7. mail suuremate ja väiksemate maade ajakirjandust üks „Völkischer Beobachter“ uus tähelepanud ähvardus („jämedaks ähvarduseks“ märgiti seda muuseas Soomes); see panus oli saksluse protektsiooni nimel juba sihitud Läti täisautoritaarse juhi ja rahvusliku enesekorralduse vastu. Vahelesegamise iha ja viha väljakutsujaks polnud seekord keegi muu kui president Ulmanis oma rõhupane-kuga „Läti kultuuri ühtluse“ kaitsele. „Völkischer Beobachter“ ei reklameerinud mitte ainult ja veel kord Kolmanda Riigi huvi „välismaail asuvate saksa sugu-vendade kohta hariduslikus ja tõulises suhtes“. Pisuiki respektseerimata Saksamaalt nii palju õppinud väikeriigi korraldust ja suveräänsust kõvendas suursaksluse misjoni praegune peahäälekandja oma konfliktitooni päris kurja küsimuseni: „Kui need Lätis toimivad õitsvad koolid ja organisatsioonid lätistatakse, siis on Saksamaal huvi küsida, mis on 1,5 miljoni elanikku lugeval rahval oodata sääraset poliitikal.“

Berliinis, jah, näikse ka välissaksluse kaitset iseloomustavat arvu ja võimu dünamism. Ei tehta väljagi Itaalia impeeriumi alla surutud saksa vähemuse äärmisest rahvuslikust ja hariduslikust pigistusest Lõuna-Tiroolis. Kuidas Hitleri riigis eneses koheldakse puhtaaria tõugu vähemusi — juutidest rääkimata — seda pole Läti poolt oma juhi õigustamiseks jäetud ette käänamata.

*

Võiks ehk arvata, et pruun välissaksluse protektsioon siiski paremini sallib neid vahakordi, mis Eestis on kehtivad. Isegi „Völkischer Beobachter“ on ju enam kui üksikord tunnustust avaldanud Eesti riigijuh-timisele. Seda tunnustust jagab ka Tallinnas ilmuv riigisakslaste bületään „Der Reichsdeutsche in Estland“: Saksa kotka ja haakristi märgi all sõbrustatakse selle külalislahke maaga, „kus on lubatud meie Kame-radschafti ülesehitus.“

Tõsi küll, Eesti kodakondsusse kuuluvate balti sakslaste avalikult rahvussotsialistlik organiseerumine on

meil keelatud. Kuid sellega pole veel kõik lõpuni õeldud...

Propagandatõdede hinnangus võib hõlpsasti eksida. Ühelt poolt katsutakse sõbrustava näoga läbitungimist; teiselt poolt õpetatakse omadele midagi muud. Võe-tagu näiteks kätte kasvõi Suur-Saksa propaganda tar-beks koostatud raamat „Deutsches Land“. Sellele on saatesõnad kirjutanud Hans Steinacher ja Hans Grimm — üks „Reichsführer des Volksbundes für das Deutsch-tum im Auslande“, teine „Volk ohne Raum“ autor. Selles Hitleri maailmavaadet ja noorsugu silmaspidavas raamatus ei unustata ka saksluse asustusalasid Läänemere ülaidas. Ei õpetata lugupidamist Läti ja Eesti vabariikide suveräänsuse kohta. Küll aga külvatakse vaevalt varjatud kahtlusi nende riikide olemasoluõiguse ja kestvuse kohta.

Kuuldavasti on seda raamatut saadetud ka Balti-maile kingituseks. Koguni koolides väljajagamiseks „parimaile saksa keeles ja kirjanduses edasijõudnud abiturientidele“.

*

Üks õpetlikult dokumenteeritud õppetund Inglise poliitilisest otsustamisest puudutab mõnevõrra ka meie maailmanurka. Ühendatud Kuningriigis töötab Royal Institute of International Affairs — poolametlik asutis välissündmuste arengu uurimiseks. Huvitada võiks praegu selle asutise viimane mahukas väljaanne: „Survey of International Affairs 1936“, mille toimetajaks on prof. A. J. Toynbeen. Ülevaade 1936. a. välisriorisondist ulatub ka 1937. aastasse.

Juba raamatu sissejuhatuses peetakse tarvilikuks märkida, et 1936. a. leidus 6—7 sõltuvaks nihkuvat või selleks juba nihkunud väikeriiki Euroopas. Ei peeta paljaks ebameeldiva sõltuvussurve alla arvata ka kolme Balti liidu riiki. Peatükis Läänemere riikidest käsitletakse lähemalt sõja hädaohule reageerimist neil mail. Ei loeta tõenäoliseks, et Balti riikide geopolii-tiline asend neile võimaldaks erapooletu rahu säilita-mist Saksa ja Nõukogude-Vene vahel küdeva vaenu sõ-jaks puhkemisel.

Võib olla, et ülevaates liialdatakse Soome „saksa-sõbralikku sentimentaalsust“ ja vastuvõtlikku meelsust saksa sugestioonidele Suur-Soome ihade täidesaatmiseks (Karjalas jne.). Igatahes näeb Euroopa seisukorda uuri-vate inglase pilk Läänemere idarannikul üht „suurt hädaohutsooni“.

Soome on 1937—1938 selle tsooni välisservlasena oma julgeolekule tarviliku leidnud olevat astuda tiheda-masse ja kindlamasse ühendusse Skandinaavia riiki-dega. Kõiki Balti riike riivasid sõjakardetava sekelduse varjud tänava märtsikuus: Poola ultimaatum Leedule 18. märtsil. Küsimuses polnud siin mitte ainult Poola-Leedu konflikt; kaasahuvitatud riikideks polnud mitte ainult Läti ja Eesti; tumedamaks tagapõhjaks selles konfliktis olid Nõukogude-Vene ja Saksamaa kaasahu-vitatud tegurid ja lõõgijõud. Viimases instantsis otsus-tas Poola-Leedu diplomaatiliste suhete jaluleseadmise

õieti Nõukogude-Vene keeldumine sõjalisest seiklusest oma mõjualuse Leedu kasuks. Aga nagu välislehed teatasid (näiteks „Svenska Pressen“), ristleski osa Saksa sõjalaevastikku juba Soome lahe suul.

*

„Poola huvi Balti riikide kohta on kasvamas,“ kuulutasid hiljuti ajalehed. See tähendab kolonel Becki peatset ja tähtsat diplomaatilist külaskäiku. Kas ei tähenda see püüdu Balti riike Skandinaavia-Soome demokraatliku rahubloki poole orienteerumise asemel tõmmata Poola orbiiti? Seega lähemale ka Berliin-Rooma telje töötamisele kollektiivse julgeoieku kadudes?

Olgu meenutatud, et Poola juba 1923. a. katsus Balti riike ühes Soomega tõmmata oma poliitiliste sihtide

piirkonda. Siis polnud need riigid rahutegemise väärtust Nõukogude-Venemaaga veel samal määral läbi proovinud kui praegu. Ometi keeldus Soome juba siis Varsavi poolt esitatud kaitselepingu sõlmimisest, samuti Läti. Küll aga sõlmisid Eesti ja Läti isekeskis samal aastal teatavasti kaitselepingu oma iseseisvuse kindlustamiseks.

Mis oleks tähendanud Poola-Läti-Eesti liit? „Poola hegemooniast Balti riikide üle,“ vastab prantslane Henry de Chambon oma raamatus „La République d'Estonie“. Kokkuvõttes: „Kui need riigid oma iseseisvuse kaitse oleksid usaldanud Poolale, oleksid nad riskinud sattuda täielikku sõltuvusse Poolast. Tõeline entente on võimalik ainult enam-vähem võrdsete riikide vahel. Kui üks liiduosalistest on palju tugevam kui teised, siis on liit nende jaoks vasallisuhte sünonüümiks.“

Wait

Õigusriik ja võimuriik

„Meie rahvas oma arvulise väiksuse tõttu ei suuda tulevikus luua midagi väljapaistvat üldsusena, — ja kui ta sedagi suudab, siis tõmbab see asjaolu igale sarnasele saavutusele maksimaalpiiri. Ainuke ala, millele niisugust piiri sel põhjusel tõmmata ei saa, on tulevane omapärane kultuur, mille loojaks ei ole üldsus, vaid üksikud omapärased indiviidid.“

Juhan Vasar („Üliõpilasleht“, 1926, lk. 12).

Tavaliselt sünnib põhiseadus — ideoloogiast: enne ideoloogiat, siis põhiseadust. Meie aja iseärasuseks on aga, et isegi uue Põhiseaduse kehtimahakkamise järel ei lakka hüüdmine — uue ideoloogia järele. Nii ütleb E. Salurand ERK'is (nr. 1, 12. 4. 38):

„Põhimõttelisest küljest on paratamatult tarvilik meie tulevasele poliitilisele elule anda kindel ideoloogiline alus. Sellele ideoloogilisele alusele peavad viivitatult mõtlema uue põhiseaduse alusel valitsema asuvad poliitilised ringkonnad, sest ilma kindlate põhimõteteita, ideoloogilise aluseta ei saa kaua valitseda. Ainult isikutele põhjeneva poliitikaga ja „ülesandelt ülesandele“ kulgeva olupoliitikaga ei saa kaugele. Riiklik poliitika ei saa piirduda ainult asjaajava tegevusega, üleskerkivate ülesannete lahendamiseks, vaid tal peavad olema ka kindlad põhimõtted riikliku elu kaugemaajaliseks kujundamiseks. Riiklik poliitika ei pea üksnes olukorda kasutama, vaid ka olukordi looma, et riigielu kindlasuunaliselt juhtida. Kui seda ei tee ringkonnad, kes vastutavad riigielu arengu eest, siis võivad teised jõud luua olukordi, millede lahendamine meile riiklikult ja rahvuslikult suuri raskusi võib tähendada.“

Salurannal on kahtlemata õigus: alles ideoloogia on, mis annab riigikorrale püsivuse. Empiirikumid on selles sagedasti kahelnud ja vastuväitena toonud Napoleoni, kellele „ideoloog“ oli sõimusõna. Kuid seal on küll monarhist Maurras naelapead tabanud, kui ta Napoleoni ennastki nimetas „ideoloogiks“: teoreetikute antud ideoloogiatest teostas ta suure praktikuna ainult seda, mis teostada andis. Võtke kõige võidukam ja püsivam tema tööst — Code civile —, selle ideoloogiast elavad veel meie põlvedki.

Siiski huvitav: miks Põhiseaduse järel veel ideoloogi-

giat nõutakse? Küllap sellepärast, et see veel selge ei ole. Üleminekuajal on küll juriidiliselt läbi, kuid peades veel mitte. Midagi on lõppenud, aga mis asemele peab tulema, on alles segane. Oleks meie senise radikaalse demokraatia asemele Prantsuse, Inglise või Skandinaaviagi konservatism võtta, siis oleks asi lihtne. Aga need on kaugel. Palju lähemat mõju avaldab meile kogu aeg Saksa mõtlemine: juba aastaid lõõtsub ta kui saamum iga seinaprao vahelt. Ja seepärast on kogu meie taevakaar tuisku-tolmu täis, nii et kõik ümbrus ähmaseks muutub: üleminekuajal nagu on möödas ja ei ole kah. Põhiseaduslik kriis nagu on läbi ja ei ole kah. Riigikurss nagu on käes ja ei ole kah.

Hiljuti sain ühelt saksa kirjamehelt paradoksaalse palve: õigustada, miks Eestile 1937. a. Põhiseadust vaja oli. Sest praegusaja sakslase arvates oleks eestlastele marjaks ära kulunud üsna teissugune põhiseadus. Ja seda praegusaja sakslase arvamus tunne meie uneski.

Kuni udu pole selgunud, liigub laev kobamisi ja tegelik poliitika ajab päevast päeva läbi ajutiste ebamääraste vormelitega, millel see headus, aga ka nõrkus, et neid kahtepidi võib tõlgendada: täna saab läbi, aga homseks väljavaadet ei ava, — vastuolud takistavad. Nagu neurootikul, keda vastandlikud tungid takistavad oma elu peatsuseid tegemast.

*

See oli 1932, kui vapside kergest käest meil moodi läks sõna „võimsast rahvustervikust“. Kihivõitluse haripunktile jõudmisel oli „rahvustervik“ — teretulnud unistus. Ja „võimas“, — loomulikult pidi rahvas tervikuna — võimas olema. See oli nii enesestmõistetav, et mingit pikemat juurdlemist ei vajanud.

Ometi peitus ilusa vormeli taga terve murrang meie ühiskondlikus mõtlemises. Seni olime enesestmõistetavaks ideaaliks pidanud — õiguslikku riiki. Nüüd astus selle asemele — võimuriik. Ja sealt hakkas järeldusi hargnema lugematul hulgal.

Enne oli riik olnud — kodanike pärast. Nüüd oli kodanik — riigi pärast.

Enne oli rahvas valitsenud riiki. Nüüd pidi riik valitsema rahvast.

Mõnigi lihtsüdamlük vaps vihastus hirmsasti, kui ülemus teda juhüpõhimõtte nimel sikusarve keerutas. Aga parata polnud midagi: loogika, seega ka õigus oli ülemuse poolt. „Väike vaps“ ei olnud kõiki järeldusi veel jõudnud läbi mõelda.

Ikka enam hakkas siis selguma veel üks huvitav asi. Kui suured eeskujud tegid „võimast rahvustervikut“, siis tuli see tõesti nii võimas, et Euroopa värises. Nagu Jeeriku pasunate ees varisesid kokku linnamüürid, nii varises vägev Versailles' rahuleping tükk-tükilt kokku paljaste ähvarduste ees, ilma et juhil oleks tarvitsenudki mõõka tupest lõmmata. Seal oli „võimas rahvustervik“ igale koolijütsilegi käegakatsutav. Tal oli tõepoolest hing sees, mis masse kaasa haaras, kollektiivses enesemaksmapanu hoos igaihele tema elukorra parandust töötas.

AGA MEIL? Missugust võimast ekspansiooni pidi alustatama meie võimsa rahvustervikuga? „Hakkame kas või Valga teist poolt tagasi nõudma!“ Pöörata riigialused pahupidi seks, et alustada — Konnaoja sõdal Seks peab komismi tunne täielikult kadunud olema.

Ei — lihtne tõde on selles, mis praegune haridusministeeriumi teaduse- ja kunstiosakonna direktor prof. J. Vasar kunagi kirjutanud: Kollektivistliku massina ei saa Eesti rahvas juba oma arvulise väiksuse tõttu end maksuma panna. See tee ei saa tema tee olla, — ei saa üldse väikerahvaste tee olla, see võib olla ainult väikerahvaste enesetapp.

Olen ise jutelnud ja olen mitmelt eestlaselt kuulnud jutlemistest saksa natsiduga, kes üsna kummalises naiivsuses peale käivad, kummaga me siis lõppude lõpuks ometi liituda tahame, — Saksaga või Venega. Kui vastad, et ei kummagagi, siis tähendavad iseteadlikult: Noh, — küllap te valikuks viimaks ikkagi sunnitud saate!

Kui aga järele mõelda, siis ei tule säärane pealekäimine mitte aina ninakast naiivsusest. Ta tuleb — maailmavaatest, — võimuriigi maailmavaatest. Kui riik peab olema — võimuriik („Machtstaat“), siis on enesestmõistetav, et üle elama saavad ainult kõige võimsamad suurriigid. Kõigi väikeriikide osa on ainult — kas enam või vähem vabatahtlikult nende suurriikidega liituda, missugust alternatiivi mõnes Euroopa kandis juba vähematele naabritele hakatakse esitama.

Väikerahva tee on selle vastu — mitte võimu tee, vaid, nagu K. Päts ühes kõnes tähendas ja nagu seda ka J. Vasar seletanud — kultuuri tee. Kuid sellest tuleb siis julgelt ka kõik järeldused teha.

*

Võimuriigi idee on — uemaaegne Saksa idee. Teda pole tundnud ei antiikilm, ristiusk, keskaeg ega ro-

maani-ilm kuni viimase sajandini. Euroopa kultuuri tuumale on ta võõras.

Kui Gorgias ülistas riigi suurendajaid, vastas Sokrates, et see suurendus pole muud kui paistetud, mis seest täis mäda ja korruptsiooni.

Paulusele polnud „ei kreeklast ega juudalast, vaid Kristus kõigis asjus“.

Platonile määras kõlblus ära poliitika. Machiavelli lahutas kõlbluse poliitikast, kuid ei alistanud veel kõlblust poliitikale. Kui ta vürstile soovitas kõlvatut poliitikat, siis jäi kõlblus talle ikkagi seks, mis see on kogu maailmale. Kurvastusega ohkab ta, et poliitika pole kokkulepitatav kõlblusega.

Ka Louis XIV, kellele riik oli — ta ise, ei pretendeerinud, et tema poliitika oleks kõlbeline. Kõlblus jäi talle seks, mida ta oli õppinud pühast kirjast.

Muutus tuleb Saksa rahvuslikel mõtlejail, — ja juba ammu enne rahvussotsialismi.

Fichte on esimene, kes tõstab saksa rahvuse — jumaluseks, kõrgemale igast isiklikust kõlblusest.

Hegel läheb juba Machiavellist kaugemale. Tema pole enam poliitika lahutatud kõlblusest. Tema alistab juba otsekoheselt kõlbluse — poliitikale. „Fait accompli“ — see õngi talle kõlblus. See mõte on tema kuulsal lausel, et „maailma ajalugu on maailma kohus“ („Weltgeschichte ist Weltgericht“).

Nietzsche kuulutab, et just kõrgem kultuur on teatud — julmusest. „Blonde Bestie“ peab maailma uuedama.

Marx tõstab klassivaenu maailma kõrgeimaks kõlbluseks.

Oli vaja veel Bergsoni, kes oma „loova evolutsiooni“ filosoofiaga („ma muutun — seega ma olen“) kõik kaljukindla hävitas, et sellest lagunemisest Georges Sorel võis tuletada oma vägivalda-ülistused. Selle dünamiikale rajavadki praegused totaalsed riigid oma „püha egoismi“. Mõõk on saanud ülimaks jumaluseks. Kõik, mis ta teeb, on ülim kõlblus.

*

Maailma ajalugu ei tunne väikerahvaid, kes oleksid end maksuma pannud oma massi välise võimuga. Küll tunneb ta aga väikerahvaid, nagu juudid, kreeklased ja hollandlased, kes end maksuma pannud oma sisemise kultuuri jõududega.

Enesestmõistetavalt ei saa väikerahvaski läbi ilma välise võimuta — enesekaitseks. Kuid selle psühholoogilised alused on sootuks teised kui võimul, mis taotleb ekspansiooni. Siin on võim kodaniku teenistuses, mitte ümberpöörduvalt.

On palju vaieldud selle üle, kas peab esikoht kuuluma välis- või sisepoliitikale. Meie väikerahvale on asi selge: Meil peab esikoht kuuluma — kultuurpoliitikale. Kõik muu on — vahendid selle teenistuses.

Meie tähtsamaks ülesandeks on — vabaneda võõraste eeskujude orjalikest järeleaimamistest ja rajada oma vaimne iseseisvus, laenates võõrsilt ainult seda, mis meile sobib.

Tuleb lähtuda Eesti inimesest tema loovas töös. Tema tugev isiksus, kaine talupojalik positivism ja elav õigustunne näitavad siis teed õigusriigi poole.

Ed. Laaman

Kaarel Eenpalu

karskuskõnelejana

Vene reaktsiooni päevil jäid eesti rahva peamiseks avaldusvõimalusteks kultuurialal säärased süütud asjad, nagu laul, karskusliikumine ja rahvahariduse üldtaseme tõstmine. Kõiki neid võimalusi kasutati võimalikult täiuslikult. Viimastel aladel olid tähtsamateks vahenditeks avalikud kõned ja raamatukogud. Nii süütud kui nad ka ei olnud oma sisult ja ulatuselt, etendasid nad määratud osa meie rahva üldises äratuses ja korralduses.

Üheks tegelaseks, kes Karskusliidu ja raamatukogude võrgu keskkorralduse ülesandel saavutas otse uskumata rekordi, oli Tartu Ülikooli noor üliõpilane Kaarel Eenpalu, tol ajal veel K. Einbund, kes kogusummas olevat pidanud 400 karskus- ja raamatukõnet, nendest igtahes 21 Saaremaal.

Olin tol ajal Kuressaare Eesti Seltsi esimeheks. Seadsime oma ülesandeks äratada kogu Saaremaal kõigi abinõudega eesti rahvuslikku enesetunnet, arendades nii laulu kui ka vabahariduslikku tegevust kõnede ja kursuste näol täiskasvanuile.

Kuigi K. E. S. ei olnud karskusselts, siiski oli ta sel ajal karskuse pooldaja ja on selliseks jäänud tänapäevani. K. Eenpalu rahvakõneleja kuulsus ulatus ka meie kõrvu. Kõneldes alkoholi pahedest ergutas ta tulise rahvuslasena igal pool oma kuulajates ka rahvuslikku tunnet ja enesest lugupidamist. Sellepärast palusin teda tulla „ülemaalt“ kord ka meile, armsale Saaremaale, jätkama oma missiooni. Ilma pikemata ta nõustus.

Kirjutati anno Domini 1910. Tema kõnede kava haaras kogu Muhu- ja Saaremaad, kus tal tuli pidada 20 kõnet, kuna lõppkõne — 21. — oli määratud Kuressaares laialdaselt kavatsatud rahvakoosolekule. Tema

kõnesid maal ma ei kuulnud, kuid igalt poolt teatati suurest huvist ja edust. Kuressaares aga lõin ise K. Eenpalule ja Põide õpetajale K. Sitskale kolmanda kõnelejana kaasa. K. Sitska kõneles kainusest ja enesevalitsemisest temale omasel viisil filosoofiliselt seisukohalt. K. Eenpalu kõneles mitmesuguste tabelite ja arvude abil küll alkoholi kahjust, kuid toonitades vajadust luua tugevat eesti meest ja naist, kes tunneksid oma väärtust ja kes suudaksid eluvõitlustes vastu panna kõigile tormidele eesti rahva parema tuleviku saavutamisel. Tolleaegse Tartu retooikakooli põhimõtteil hoogsalt ette kantud kõnet kuulati pineva tähelepanu ja huviga ning ma arvan, sellest võeti väga palju omaks.

Sellest meie esimesest ühisest aktsioonist K. Eenpaluga on mulle jäänud võimalvad mälestused. Noores vabaharidustegelases oli nii palju tuld, jõudu ja andumust oma ülesannetele, nii palju sõbralikkust, mida pole suutnud unustada tänaseni.

Kindlasti ei ole K. Eenpalul vaja tagasi vaadata oma 400-le rahvalikule kõnele kui vaid noorepõlvisele tuuletallamisele. Kaheldamatult on neil oma suur tähtsus meie rahva arengus ajajärgul kahe Vene revolutsiooni vahel.

Lõpuks märgin, et K. Eenpalu oli üks esimesi, kes artikliteseerias „Postimehes“ detsembrikuus 1917. a. näitas otse arvudega, et Eesti suudab püsida iseseisva riigina.

A. Piip

K. Eenpalu sünnitalu Vesneris, Tartu lähedal

Noor-Eesti ja Valge rinne

Olin arvamusel, et Vene nn. „valge rinne“ on juba ammu likvideeritud ja purustatud ning tema juhid maapaos või maa all. Seda purustamise aupaistet on enesele ihaldanud nii Trotski, Stalin, Tuhhatševski, kes omavahel on sellepärast tülis kuni surmani. Kuid aprillikuu „Loomingus“ tahab B. L. seda au ka endale ja lööb omakorda „Valge rinde“ pihuks ning põrmuks, kuigi 20 aastat hiljem. Aga ta ei lepi ainult valge rinde purustamisega, vaid teeb katset valgesse rindesse tõmmata ka Noor-Eesti Kirjastust ja kirjutab:

„Kas seal raamatute käsikirju enne trükki andmist ka keegi loeb? Noor-Eesti ise on tekkinud protestina Vene võimu vastu ja nüüd avaldab see kirjastus väikerahvaste survet ja hävingut ülistavaid Vene mustasajaliste memuaaride jäljendusi meie iseseisvuse 20. aastal. Tõsist häbi tunnevad kõik isamaaliselt ja rahvusdemokraatlikult mõtlejad, kui neile serveeritakse jagamata Venemaa pooldajate propagandat, nagu on seda ideoloogiliselt suunalt Ed. Grosschmidt-Suursepa „Valge rinne“.“ Nii siis „mustasajaline“ ja „jagamata Venemaa pooldajate propaganda“. Need on juba raskekahurid, millest avatakse tuli Noor-Eesti Kirjastusele. Missugusele positsioonile asub praegune Noor-Eesti Kirjastus, kas ta ehitab kaitsekraave ja vastab omalt poolt kahuritulega, või tõstab käed üles ning annab alla, seda ma ei tea. Aga kui Noor-Eesti liikumisega kaasasammuja tahaksin, enese nimel muidugi, jalaväelasena ja vana sõjamehena, kes relvad nurka visanud, mitte kabuhirmus põgeneda, vaid positsioonile asuda ja mõned vasturünnakud sooritada, kuigi esialgu ainult tindipoti mustaga.

Nii siis „mustasajaline“! See sõna kõlab väga tuttava, olen Noor-Eesti suhtes seda iseloomustust nagu varemgi kuulnud ja lugenud. Ning tõepoolest lõõn lahti Gustav Suitsu „Noor-Eesti nõlvakult. Kahe revolutsiooni vahel“. Sealt (lk. 158 ja edasi „Kiri Kiirele“) astuvad minule vastu vanad tuttavad: „mustasajaline, higikopikatega sahkerdaja“; tervet Noor-Eesti liikumist nimetatakse „mustasajaliseks rabelemiseks tööliste hingede ja kopikate pärast“, „logiseva kirjastusveskiga äriajamiseks“ (lk. 162). „Milline on siis minu mulinaga rahvast kokkusokutatud ühisuse tõeline pale? Noor-Eesti ebademokraatlikkust on näidanud iseäranis selgesti selle organisatsiooni rahvaraamatukogude korraldamise osakond oma „soovitavate raamatute nimekirjaga“. See nimekiri jätkvat tööliküsimuse välja nii teaduslikult kui ilukirjanduslikult... kuid milleks siis see rahvaraamatukogude korralduse liikumapanek Noor-Eesti poolt? Jah, vaadake, Noor-Eesti oma kallis „kultuur“ jääks muidu raamatuladudesse seisma, raamatud, mis rahvusliste sakstele ajaviidet pakuvad“. „Peaks S. S. (Kiire juhtkirjanik) järele niisiis arvama,“ jätkab „Noor-Eesti nõlvakult“ autor oma apoloogiast, „et nooreestiline „soovita-

vate raamatute nimekiri“ väga meeltemööda on eesti kirikhärradele ja teistele „rahvuslistele sakstele“. Aga olge nii lahke, pange kõrvuti, mis kirikhärra V. Reiman sellest nimestikust kirjutab „Postimehe“ 119. nr.: „Et Plehanovi „Usk“ etteotsa on seatud, siis lubab see aimata, missuguses dogmaatikute koolis raamatukogude korralduse osakonna „usuteadlane“ on käinud.“ Mis meie kitsastes trükioludes on võimalik olnud usku eitavat ja usku teotavat kirjutada ning trükkida, on valija tähelepanud eriteadmise nurga tagant kokkukorjanud ja soovib nüüd meie rahvale „eeskuju-likuks teadmiseks“ ja „eneseharimiseks“, sest et see rämps pärast esialgset uudishimu täitmist raamatu-kauplustes kippus seenetama jääma jne. (Kõmu).“

„A la la bonne heure, S. S! A la bonne heure Villem Reiman!“ hõiskab nõlvaku autor paatosega ja jätkab: „Eesti lugejat ei tarvitse miski asi enam lüüa imestusega. Kuid eks tundu see natuke liiga, kui sama nimestikku üks pabutab kiriklastega käsikäes käimise pärast, teine kollitab usuvastaste ihade spekulantidega.

„Mustade“ ja „punaste“ mõttekujutus ei näi Noor-Eestit norides enam poolel teel peatuvat. Nooreestiline kirjandus ja kunst on juba ammugi kümned ja sajad korrad maha materdatud. Siiaamaani puutumata jäänud on meelsuse ausus. Nüüd püütakse ka seda kõik-sugu laimuvahenditega hävitada.“

Kui kõik see ei oleks kirjutatud 1914. a. enne Maailmasõja suurt palangut, siis võiks öelda, et see on kirjutatud praeguste sündmuste puhul. Meie ei võta asju nii traagiliselt, nagu „Noor-Eesti nõlvakult“ autor 1914. a. *Tempora mutantur et nos mutamur in illis*. B. Linde oli 1914. a. vist Noor-Eestis ning seega „mustasajaline“ ning „kahtlase kirjandusega sahkerdaja“, 1918. a., nagu ta „Loomingus“ ise mõista annab, Volga ääres „valge rinde“ organisator, 1938. a. sama valge rinde purustaja „Loomingu“ veergudel ja Noor-Eesti Kirjastus on tema arust „mustasajaline“ ning „jagamatu Venemaa pooldajate propagandaga sahkerdaja!“ A la bonne heure, B. L.

NOOR-EESTI JA VENE VÕIM

„Noor-Eesti ise on tekkinud protestina Vene võimu vastu,“ ütleb „Valge rinde“ ründaja. Kuidas Noor-Eesti tekkis, kes ta sünnitas, selle kohta pole ajaloolastel veel täit selgust. Võib olla, et ta tekkis protestina Vene võimu vastu. Aga tema arenemisele ja tema kasvamisele ei olnud küll Vene võim pidurdajaks. Noor-Eesti intensiivsem tegevus langes ajastule 1906—1914, mil Vene võimu kehastajaks oli Stolõpin või, nagu tol ajal öeldi, Stolõpini terror. Ja nagu minule näib, ilma Stolõpini kindla võimuta oleks Noor-Eesti „logisev kirjastusveski“ uperkuuti löödud nende poolt, kes teda „mustasajaliseks“, ja nende poolt, kes teda usuvastaste

kirjandusega saherdajaks tembeldasid. Hilisemad sündmused meil ja N.-Venes näitasid, kuidas talitati teisitimõtletejatega.

Oleks ka vääri kujutella, nagu oleks „Noor-Eesti“ protestinud iga võimu vastu. Oh ei, minu arust oli juba siis „Noor-Eesti“ võimu pooldaja ning kindla distsipliini ja karra maksmapanija kirjanduses ning kunstis. See oli küllaltki kõva käsi. „Noor-Eesti“ rühmituses oli siis juba teadajaid, et ka ühiskonnakorda tuleb muuta võimu abil, mis ka Vabadussõja järel teostati.

Ega see siis ole juhuslik kokkusattumus, kui „Noor-Eesti“ raamatukogude korralduse osakonna juht on praegune Eesti Vabariigi peaminister.

Eks ta siin õppinud, kuidas raamatuid tuleb rahva seas levitada kasvõi surve abil ja kuidas kohalikud tegelased peavad endid painutama raske distsipliini alla, et üle maa luua rahvaraamatukogude võrk. Raamatute terror! Eks Noor-Eesti Kirjastus saa ka tänapäev tunda K. Eenpalu korraldavat kätt! Ega kirjastus seepärast veel muutu võimu ja distsipliini põlgajaks ning pagulaseks! Oma sihtide saavutamiseks nõuab ta rohkem distsipliini ja oskab vana kogemuse põhjal käsitada ka võimuvahendeid.

KIRJASTUS JA TSENSOR

„Valge rinde“ ründaja küsib: „Kas seal (kirjastuses) käsikirju enne trükki andmist ka keegi loeb“. Aga nagu tervest arvustusest läbi näha, mõtleb ta lugemise

all tsenseerimist ja autoritele suuna käppenäitamist. Autoritele ette kirjutada, mis nemad peavad mõtlema ja ütleva... võib olla, et „Noor-Eesti“ juures säärane „lugeja“ on. Aga kui ei ole, siis võiks selleks valida 1938. a. „Valge rinde“ ründaja, 1918. a. sama rinde organiseerija, 1914. a. „Noor-Eesti“ mustasajaline ja 1938. a. „Noor-Eesti“ mustasajaliseks tembeldaja. Siis oleks vist selge ka kõigil kirjanikel, mis nad peavad mõtlema, ütleva ja tegema valge rinde suhtes.

Muidu on selle valge rindega täbar lugu; 1918. a. olid Venes Trotski, Tuhhatševski jt., kes valge rinde purustasid. 1938. a. teame meie Stalini armust, et Trotski ja Tuhhatševski olid suurimad äraandjad ja N.-Vene vaenlased juba 1918. a. alates! Olid siis valge rinde juhid Denikin, Koltšak jt. N.-Vene sõbrad ja päästjad? Esialgu ei ole sellest veel midagi kuulda. Aga praeguste Vene võimumeeste eelkäijaks olevat küll olnud tsaar Peeter Suur. See Peeter I ülistamine N.-Venes tundub kaugelt läheneva tsaariderinde kõuemüriana. Jätkatakse Witte poolt algatatud Venemaa industrialiseerimist, varsti tuleb vist Nikolai I ülistamise ajastu N.-Venes.

Tõesti raske otsustada, millises „ideoloogilises suunas“ kirjutada valgest rindest. Üht iseloomulist joont Vene sündmustes on Ed. Grosschmidt-Suursepp siiski tabanud, iseloomustades rühmitusi ja kindraleid, kes Venes võimu juurde rühkisid: „Kes tükib võimule jonnaka visadusega, nagu siga kartulipõllule.“

Sic

Kaarel Eenpalu nooreestlasena

Mälestusi

Kaarel Eenpaluga olin tutvunud juba treffneristina, kuna ta oli vaid ühe klassi minust allpool. Tihedam kokkupuude aga tekkis alles üliõpilasaastail, mil me koos kuulusime liikmeina Eesti Üliõpilaste Seltsi. Keskkooliõpilaste pörandaaluste organisatsioonide tegelaseksena 1909. a. ülikooli astudes alustas Kaarel Eenpalu kohe esimesel ülikooliaastal avalikku seltskondlikku tegevust. Ta esitas Eesti Üliõpilaste Seltsis rea kõnede teemasid, millistel ainetel ta oli nõus minema maale kõnesid pidama, õhutades ühtlasi ka teisi „rahva sekka minema“. Algul seisis peale üldhariduslike küsimuste K. Eenpalu kõnetemades esikohal karskuse küsimus, mis aga juba paari aasta vältel rohkem tagaplaanile nihkus, kuna aga üldhariduslikest küsimusist raamatukogude asutamise propaganda esirinda kerkis.

Kuna K. Eenpalu tol ajal seisis õige ligidal „Postimehe“ juhtivatele inimestele ja liikus enamvähem rahvusliku eduerakonna vaadete piirkonnas, kellega ja millega „Noor-Eesti“ ringkonnal olid kas lausa vaenulised või jälle vaid jahedad vahekorrad, peale mõne üksiku erandi, nagu Aino ja Oskar Kallas, August Kitzberg ja mõned t., siis oli ka nende ridade kirjutaja kui tolle aegse „Noor-Eesti“ organisaatorliku juhtiva inimese vahetõde Kaarel Eenpaluga kaasvõitlejalikult sobiv, mitte

aga ka rohkem, kuna ju väike ideoloogiline vahemaa eraldas meid teineteisest.

Täpsemalt on mulle teadmata, kuidas just toimus Kaarel Eenpalu eemaldumine „Postimehe“ ringkonnast, aga ma oletan, et aastatega kasvas noores Eenpalus vajadus iseseisvamaks tööks, kui seda tol ajal võimaldas Jaan Tõnisson oma noorte poolehoidjatele, kellelt nõuti tingimatut alistumist erakonna ideoloogia ja juhi tahtele, „generalnaja liinijast“ kinnipidamist, nagu praegu öeldakse. Sellest kõrvalekaldujale aga sai osaks ebasoosing. Sellesse ebasoosingusse oli nähtavasti langenud ka Kaarel Eenpalu, kes tahtis asutada Eesti Kirjanduse Seltsi juurde raamatukogunduse osakonda, kuid kelle sellekohased ettepanekud lükati tagasi. Siis pöörduski Kaarel Eenpalu nende ridade kirjutaja poole ettepanekuga asutada „Noor-Eesti“ juures raamatukogunduse osakond. Ettepanek oli mulle isiklikult meeldiv ja ma suutsin oma kaaslasel „Noor-Eesti“ juhatuses veenda ettepaneku vastuvõtmise vajaduses. Nii tekkiski „Noor-Eesti“ raamatukogude asutamise propaganda osakond, mille iseseisvaks organiseerijaks ja juhatajaks määrati Kaarel Eenpalu, kes temale omase energiaga asus kohe tööle, organiseerides lühikese ajaga rea uusi rahvaraamatukogu-seltse, peamiselt Tartu maakonnas, ja elusta-

des ka paljusid seni vähe tegevust avaldanud raamatukogusid. Neid ridu kirjutades puuduvad mul arvulised andmed, kui palju just tekkis Kaarel Eenpalu algatusel uusi rahvaraamatukogu-seltse ja kui paljud äratati le-targilisest uinakust, kuid neid oli kindlasti mõniküm-mend. Ja see sündis vaevalt paariaastase tegevuse kes-tel, mis tõendab, millise noorusliku andumuse ja innuga Kaarel Eenpalu oli töötanud. Ja selles töös lõi sama hoogsa entusiasimga kaasa noore üliõpilase Eenpalu üliõpilasest abikaasa Linda Eenpalu.

„Noor-Eesti“ raamatukogude osakonna tegevus oli kahesugune: propaganda maal ja rahvaraamatukogu-seltside normaalpõhikirja väljatöötamine ja rahvaraamatukogudele soovitatavate raamatute esimese nimestiku koostamine Tartus. Nimestiku koostamisel astusid tei-sed noor-estlased Kaarel Eenpalule kaastööga appi ja nii saigi teoks Eesti rahvaraamatukogudele soovitatavate raamatute esimene nimestik, mis ilmus „Noor-Eesti“ kirjastusel hiljem veel teiseski trükis ja täiendatud kujul.

Igatahes võitis „Noor-Eesti“ raamatukogude osakond Kaarel Eenpalu juhtimisel juba poole aasta jooksul suure poolehoiu mitte üksnes kodumaal, vaid ka meie tolaeagsetes asundustes laial Venemaal. Sealsedki va-rem asutatud raamatukogud said uut eluhoogu, täiendasi-d end ilmunud uute eestikeelsete raamatutega ning asundusteski tekkis rida uusi raamatukogusid juba ole-masolevate seltside juures.

Elav tegevus tekitas aga ka vastaseid ja just selles ringkonnas, kelle poole Kaarel Eenpalu oli kõigepealt pöördunud raamatukogude asutamise propaganda ette-panekuga. „Postimehes“ ilmus kirjutis, et „Noor-Eesti“ raamatukogude osakonnal puuduvat ideeline alus, see ole-vat vaid „Noor-Eesti“ kirjastuse väljaannete reklaami-mine jne. Muidugi olid need etteheited ja kahtlustused täiesti alusetud, kuna ei Kaarel Eenpalu ega keegi teine ei tahtnudki rakendada meie rahvaraamatukogude aren-damist „Noor-Eesti“ kirjastuse huvide teenistusse. Küll aga võis äratada Tartu raamatukauplejate hulgas väik-last kadedust asjaolu, et paljud uuesti asutatud ja ellu-äratatud raamatukogudest pöördusid oma kogude täien-damisel just „Noor-Eesti“ poole ja see omakorda ai-tas laiendada „Noor-Eesti“ kultuurilise liikumise kõla-pinda, eriti just maa ühiskonnas, mis seni oli noorte püüetele kaunis ükskõikseks pealtvaatajaks jäänud.

Eesti oleviku raamatukogude moodsa võrgu loomise põhjustajaks aga tuleb lugeda just seda enne-maailma-sõja-aegset raamatukogude asutamise propagandat, mil-lise mõtte ülesvõtjaks ja kandjaks oli Kaarel Eenpalu „Noor-Eesti“ raamatukogunduse osakonna ideelise ja tegeliku juhina. Kuigi see propaganda sai kesta vähe üle aasta, oli sel juba tol ajal pöördeline tähtsus meie rahvaraamatukogude süstemaatilise arengu rajamisel. Tol ajal Kaarel Eenpalu poolt alustatud ja tema poolt ka meie tegelikku ellu viidud mõte arenes vaikselt ka siis edasi, kui Maailmasõja paratamatus viis mõttealga-taja enese Vene sõjateenistusse. Algatatud mõte ise omandas meie riikliku iseseisvuse ajal raamatukogude seaduse näol vastava raamistikuga, milles oli antud riik-likkude ja kogukondlikkude toetuste näol meie rahva-

raamatukogudele kindlam ainealine alus ja sellega nende arengule võimaldatud püsiv tulevik. Kui meie täna-päeval võime oma avalikke rahvaraamatukogusid arves-tada juba kui kindlakuululist rahvahariduse tegurit, siis tuleb meil selleski tänulikult tagasi mõtelda ajale, mil pandi alus meie raamatukogude süstemaatilisele rajami-sele iseteadlikult ja suunda-andvalt. Ja selliseks alga-tajaks oli Kaarel Eenpalu „Noor-Eesti“ raamatukogude osakonna juhatajana.

Kuuludes teiste nooreestlastega ühte generatsiooni on Kaarel Eenpalu raamatuarmastuse kaasa toonud juba oma keskkooli-aastail ja on sellele truuks jää-nud kogu oma pärastise elu kõigil astmeil: ajalehe pea-toimetajana, ministrina ja peaministri asetäitjana ei ole tal mitte üksnes jätkunud taht ja aega raamatute luge-miseks, nagu selleta elada ei suuda ükski tõeline raa-matusõber, vaid riigimehena on Kaarel Eenpalu meie oludes olnud ainus, kes on oma raamatuarmastust ra-kenandanud riiklikku ülesehitavasse töösse. Olles möö-dunud raamatu-aasta hingeks ja õhutamaks oli Kaarel Eenpalu tõeliselt vaid riiklikus ulatuses uuendanud ja jätkanud seda raamatupropagandalist tööd, mida ta üli-õpilasena oli alustanud juba „Noor-Eesti“ juures. K. Eenpalu oli, kes peaministrina asutas riigipea au-hinna, ja tema oli esimene ning seni kahjuks peagu ainus meie riigimeestest, kes taotles tõsta eesti kirjaniku ja loova töö auväärssusse, tuues seega pöördmeie amet-likusse suhtumisesse kirjandusse, milline oli seni oma suunalt olnud kuidagi ülalt alla vaatav. Kaarel Een-palul jätkus ja jätkub vajalist mõistmist kultuurilise loova töö osatähtsusele riiklikus ülesehitavas töös ja taht rakendada kirjandust sellesse ka täies ulatuses, murdmata sealjuures loovale vaimule vajalist vabadust ning püüdes vaid kaasa aidata üliindividualistlikust anarhilisest kaosest õigemate, rahva terviklust taotle-vate suundade nägemiseks.

Et Kaarel Eenpalus pole kunagi kustunud armastus oma nooruse töö, raamatukogude asutamise mõtte vastu, selles oleme võinud hiljemgi veenduda. Kui mõni aasta tagasi Eestis aset leidis Balti riikide raamatukoguhoid-jate kongress, siis oli Kaarel Eenpalu see, kes Eesti siseministrina selle kongressi toimetulekuks aineliseltki õige tõhusalt kaasa aitas. Kaarel Eenpalu teened meie rahvaraamatukogude arendamises on hindavat tunnus-tust leidnud tänapäeval sellel alal kutseliselt töötajate koondisegi poolt, kuna Eesti raamatukoguhoidjate ühing on Kaarel Eenpalu valinud oma esimeseks auliikmeks.

Kaarel Eenpalu tundja võib aga ta 50 eluaasta kün-nisel veendunult kinnitada, et K. Eenpalu ka uue põhi-seaduse alusel kutsutud esimese peaministrina ei jahtu oma nooruse esimese suurema ja püsivama armastuse, eesti raamatu, vastu, vaid et ta nüüd, mil võimalused on avardunud, ei piirdu mitte üksnes juba teostamisel oleva meie kirjandusliku kultuuri siseriikliku kindlus-tamisega, vaid et Kaarel Eenpalul jätkub veel raugemata taht meie kunstilisele kultuurile tunnustuse võitmi-seks väljaspoolgi meie riigi piire. Ja ta teeb seda ning võidab meie kirjandusele sõpru kaugemalgi, — selles oleme veendunud juba ta raamatuarmastuslikku mine-vikku tundes.

Bernhard Linde

Kokkupõrke võimalus Vene ja Jaapani vahel

Viimasel ajal kõneldakse jälle järjest sagedamini sõja tekkimise võimalusest Vene ja Jaapani vahel. Leidub kõrvaltvaatlejaid maailmapoliitika tundjaid, kes sõda mõlema suurriigi vahel paratamatuks peavad ja ainult veel küsimust kaaluvad, millal ta võiks puhkeda — kas lähemal ajal või alles mõne aasta pärast. Kuid teiselt poolt ei ole puudus asjatundjatest, kes väga tõenäoliseks peavad, et on võimalik kestev kokkulepe huvide piiramise ja isegi koostöö Vene ning Jaapani vahel, niisamuti nagu kaua-aegne võistlus ning võitlus Inglise ja Prantsuse vahel muutus viimaks kindlaks sõbruseks ja koostööks. Esiotsa valitseb küll tugev vastuolu Vene ning Jaapani huvide vahel, aga selle vastuolu põhjused ei ole ületamatud, mõlemad idasuuriigid — ka Venemaad sobib teatud mõttes idasuuriigiks nimetada, kuna ta huvid kaunis tähtsal määral idas seisavad — võivad lõpuks selgusele jõuda, et parem ja otstarbekam on j a g a d a k u i v a e n u t s e d a. Sündigu jagamine teiste rahvaste kulul, mis sellest! Igaüks hoolitseb kõigepealt enda eest. Põhjapoolsed karadkliimalised maa-alad ei ole jaapanlastele elamiseks ja teotsemiseks kohased, nagu näitab peale muu Mandžuuria asustamise katse. Venelastele sobivad need maad väga hästi. Seevastu aga tunnevad jaapanlased end lõuna pool, Hiinas, päris kenasti. Elanikud asuvad küll Hiinas tihedalt, nii et asustamiseks ei jää siin ehk palju ruumi, aga Jaapani tööstussaadused võiksid Hiinas avarat mahutust leida. Peale selle on Hiinas mitmekesiseid tooraineid, mida Jaapan oma tööstuses, ka sõjatööstuses hädasti vajab. Eriti tungivalt sundis teda neid tooraineid Hiinast otsima asjaolu, et lääneriigid hakkasid viimastel aastatel, kartes Jaapani järjest kasvavat majanduslikku võistlust, tööstuseks vajalisi tooraineid jaapanlastele jaoks müüma.

Niisiis, kui jätta Mandžuuria ja mõlemad Mongooliad — Sise- kui ka Välis-Mongoolia — Vene mõjupiirkonda, Hiina aga Jaapani mõjupiirkonda, võiks mõlemate idasuuriikide vahel saada valitsema püsivalt sõbralik vahekord. Lääneriikidele, eeskätt Ameerikale ja Inglismaale, ei meeldiks küll selline olukord, aga nendel tuleks sellega leppida, mis oleks seda kergem, kui Jaapani laiutamine Hiina maa-aladelt kaugemale ei kipuks ja jaapanlased teiste riikide kubavahetust Hiinaga kunstlikult ei kitsendaks. Ameerikal ja ka Inglismaal on Hiinas õieti ainult majanduslikud huvid, niisamuti nagu seda on ka Saksamaal ja Itaalia. Teised riigid peale nimetatute ei tule Hiina asjus üldse tõsisemalt küsimusse.

Eelpool äramärgitud vaade tundub mõistlikuna ja teostatavana, kuid siiski näib ta, vähemalt esialgselt — liiga optimistlik olevat. Rahvusvahelist poliitikat määravad palju sagedamini muud tegurid kui mõistlikkus ja otstarbekus.

Kõigepealt ei ole Vene juhtivad mehed nähtavasti veel sugugi loobunud mõttest kommunistlikku maailmarevolutsiooni põlema süüdata, kuigi nüüdisaja Venemaa

näib olevat haaratud niisamasugusest erakordselt kangest rahvusluse vaimust nagu teisedki diktatuurimaad. Kommunism aga seisab Jaapani juhtiva mõttega täielises vastuolus.

Võiks oletada, et Venemaa loobub Jaapani suhtes kommunistlikust propagandast, kui nad huvipiirkondade jaotamise saavad kokku leppida. Isegi, kui nii sünniks, on siiski raske kujutleda, et oleks võimalik vastuolusid kaotada või isegi pehmeneda, sest mõlemad rahvaid kihutab taga suur jõud — laiutustung. Huvipiirkondade jaotamine võiks siiski vaid ajutine olla, kui ta üldse võimalik oleks, sest mõlemate rahvaste laiutustung on esialgselt nii tugev, et ta sellise võimaliku kokkuleppe varem või hiljem purustaks.

Mis puutub Venemaa, siis on ta juba seitsaastik, kui viikingid venelased alla heitsid, otse kangekaelse järelejätmatusega oma piire avarandanud, nõrgemaid naabreid alistades ja enda külge köites. Kui juhtus mõnes suunas äpardusi, siis pöörati tähelepanu mujale, kuid maid pidi „koguma“, nagu vene ajaloolased oma tsaaride röövtegevust kõlavalt nimetasid.

Viimane Vene revolutsioon hävitas küll suure osa viikingite järeltulijaist ja andis enam aset idamaalastele Vene elu juhtimises. Kuid kahtlemata jäi veel küllalt alles ollust, ka vaimu, mis taotleb laiutamist. Ei ole ju ka maailmarevolutsiooni mõte midagi muud kui omapärane laiutusavaldus.

Pärast Vene-Jaapani sõda jäi Kaug-Ida Vene huvide taotluses mõneks ajaks tagaplaanile. Rohkem tähelepanu suunati nüüd Lähi-Idale, Konstantinoopolile ja Pärsiale. Maailmasõda tõi siia jälle pöörde, veel suuremal määral kui enne. Läänes eraldus Venemaast hulk rahvaid ja maid, Väike-Aasiast tõrjuti ta eemale, edasitung Hiina suunas, läänest — Hiina-Turkestani — kui ka põhjast — Mongooliasse — oli esialgselt vaba. Sinnapoole hakkasidki venelased rühkima, niipea kui nad olid saanud oma seemisi asju veidi korraldada. Kuid siin pöörkasid venelaste huvid jaapanlaste omadega väga tugevasti kokku, sest viimastele olid nende kirsioesaaired juba ammu kitsaks jäänud, lääne suurriikide sõjaväsimus andis aga võimaluse hakata kaunis rahulikult oma võimu Aasia mandril laiendama. Nii tekkisid siin Jaapani maadena, Koreale lisaks, Mandžukuo ja Sise-Mongoolia. Kuid varsti sai jaapanlastele selgeks, et sellest ei jätku, ja tuli Hiina sõjakäik.

On kaunis laialt levinud vaade, et jaapanlaste kavast seisab ajada venelasi aja kestes kuni Baikali taha. Mitte seepärast, et nad Ida-Siberit eriti vajaksid, vaid et oma julgeolekut kindlustada. Isegi kui arvata, et ainult vähesed jaapani marurahvuslased unistavad valgete väljatõrjumisest Aasiast, siis oma saarte, niisamuti ka Aasia mandri maa-alade julgeoleku kindlustamise küsimuses on jaapani rahva arvamine kaunis ühtlane. Tuntakse üldiselt, et Venemaa on Jaapanile hädaohtlikult lähedale tulnud, ja see lähedus ähvardab tehnika täienemisega veelgi kasvada.

Alles paari aasta eest ei olnud jaapanlastel oma kodusaartel Vene lennukeid eriti karta, sest tookordsetele lennukitele oli maavahemik Vladivostokist või mõnest teisest kohast Vene Vaikse-ookeani rannikul selleks liiga pikk, et seda Jaapanini edasi ja tagasi küllaldase „kasuliku koormaga“ enam või vähem julgelt ära lennata. Nüüd, kus juba mitmemootorilised „lendaavad kindlused“, kuni 500 km tunniikiirusega, tööle pandud, on tihedasti asustatud Jaapani suurlinnad Vene lennukitele jaapanlaste seisukohalt hädaohtlikult lähenenud. Parandust võiks siin tuua vaid venelaste tagasi-tõrjumine kaugele sisemaale.

Niisamuti on venelased Jaapani mandri maa-aladele liiga selga tunginud, kuna nad on Välis-Mongoolia tegelikult lihtsalt Vene asumaaks teinud ja Sise-Mongoolia pärast lakkamatut salajast võitlust peavad. Esiotsa toimub see küll peamiselt propagandaga teel, kusjuures ka ohtralt moodsat propagandavahendit — raadiot — kasutatakse. Vene raadiojaamad Vladivostokis ja Habarovskis võistlevad propaganda suhtes kõvasti Jaapani jaamadega Hsinkingis, Harbinis ja Mukdenis. Mõlemad riigid levitavad ühtlasi hoolega raadio-aparaate, et propagandat tõhusamaks teha.

Kuid venelased ei näi piirduvat üksinda propagandaga, vaid toetavad võimalust mööda ka jaapanlaste vastu võitlevaid mitmekesiseid sissisalku — „röövleid“, nagu jaapanlased neid nimetavad. Umbes viie aasta eest oli selliseid röövleid alles õige palju, arvatakse umbes 350 tuhat meest. Jaapanlaste hoolsa puhastustöö tagajärjel olevat nende arv nüüd 10 tuhandele langenud, kes end Sungari jõe äärsetes mäestikes varjavad. Aga jaapanlaste raskuste kasvades ja venelaste agaral toetusel võib selliste röövlite arv kergesti jälle tunduvalt tõusta.

Jaapani valitsus on venelastele valju protesti avaldanud sõjariistade saatmise pärast Hiinasse. Õieti oleks selline protest tarvilik olnud ka sakslaste ja itaallaste vastu, sest nagu näitavad viimase aja andmed, on sõjariistadest, mis Hiina lõunapoolsete sadamate kaudu hiinlastele on saadetud, 65% saksa ja 25% itaalia päritolu. Kuid on veidi piinlik sõprade vastu protesteerida, kuigi nad kaudselt jalga taha panevad.

Peaasi, jaapanlased väidavad kogu aja, nemad ei sõdivat hiinlastega, vaid lahendavat ainult vahejuhtumit! Kui ei ole sõda, siis ei saa ka olla sõjasalakaubavedu,

seepärast on venelastel täielik alus jaapanlaste protest tagasi lükata.

Mõlemad pooled valmistuvad hoolsasti sõjale. Seda tehakse õieti kogu maailmas, nii et siin ei oleks isendast veel midagi erilist. Kuid kuna mujal ikkagi loodetakse, et just tugeva relvastumise varal saadakse sõda vältida ja rahu säilitada, tundub, et Ida-Aasias tehakse ettevalmistusi ennem sõjaks kui rahuks, kuigi siit ei saa veel järeldada, et sõda seal tingimata tuleb. Oleneb ju sõda mitte ainult välistest, vaid suurel määral seesmistest teguritest. Viimase suure sõja kogemused olid Venemaale nii halvad, et ta juhitud näitavad nüüd sõja suhtes rohkesti ettevaatlikkust. Ka Jaapan on Hiina „vahejuhtumise“ tunda saanud, et sõda isegi suhteliselt nõrga vaenlase vastu võib palju pingutust nõuda.

Siiski on sõjale valmistused juba pikemat aega käimas. Eriti rohkesti tööd on teinud ses suhtes venelased. Nad on hulk raudteid ehitanud, Uurali taha iseseisva tööstuse — ka sõjatööstuse — loonud ja piiri moodsate kindlustustega kõvendanud. Ka katsel korralikku laevasõitu piki Siberi rannikut sisse seada — milline katse esiotsa nurjus — oli peamiselt sõjaline siht.

Kuid ka jaapanlased ei ole maganud, vaid on oma sõjalisi jõude Vene piiri ääres järjekindlalt kõvendanud, niihästi kindlustuste ja lennubaaside ehitamise läbi, kui ka oma sõjavägede arvu suurendamise teel. Jaapanil arvatakse nüüd Vene piiril umbes pool miljonit esmajärgulist, hästi relvastatud ja varustatud väge seisvat. Ei ole kahtlust, et ettevaatus Venemaa suhtes on tähtsaimaks põhjuseks, miks jaapanlased oma sõjategevuses Hiinas küllalt kiiresti edasi ei saa. Tarvis on suuri jõude valmis hoida venelaste võimaliku kallaltungu vastu.

Kui arvestada sõjahädadohtu Kaug-Idas Jaapani ja Venemaa vahel, siis on mõistetav, et venelased oma läänerajal agarasti kindlustusi ehitavad ja olevat ka 50 kilomeetri laiuse surnud vööndi loonud. Kuigi Venemaal ei ole ta otsestest läänenaabritest pisimatki hädadohtu karta, ei vaibu jutud, et sakslased hoiavad ikka alles oma silma Ukrainal. Isegi kui sellistel juttudel tõeline alus puuduks, sunnivad nad riiki suurele ettevaatusele, keda teisal tõsine kokkupõrkevõimalus on järjest ähvardamas.

A. Hanko

Aug. Kalvi

Murdumatu süda

Kord olid täis sa pööripäeva julgust
end uskudes ja tiivustades mind.
Sus polnud kartust teha minust hulgust,
mind seades elama, kuis elab lind.

Sind tõmbas õõ ja elust pöördud pale
ning tihti enesesse tormijooks.
Sind vähe häiris mõttetud ja vale —
sa tahtsid elu muuta tormihooks!

Kas polnud nii, et haua pime uhkus
su meelest oli tõusev paradiis
ja iga õõ sul oli rõõmus puhkus,
mil' kõrvus laulis närve ärev viis.

Su pöörasust ei suutnud kaitsta keegi —
sa tegid nii, kuis sulle meeldis see.
Sa endatrotsist üles tõstsid leegi
ja vihaks vahetasid silmavee.

Nii paratumalt murdusin su järgi,
su hullust uskuma, sus tundes end!
Toob kord see „loorbereid“ või narrisärgi,
kuid ikkagi viib igavikku lend!

Ühiskond teelahkmed

Elu tähendab liikumist. Ja seega on tal, nagu iga-sugusel liikumisel, oma kindel siht, kuigi, paraku, täpselt defineerimatu.

See kõik maksab ka ühiskondliku elu kohta. Ka ühiskondliku elu põhivormid sisaldavad enestes alatist liikumist, on dünaamilised.

Ent nagu füüsikas, nii toetuvad ka ühiskondlikus elus dünaamilised vormid seisvatele, staatilistele vormidele. Ja ühiskondliku elu dünaamilised põhivormid nõuavad eriti laia ja tugevat staatilist kandepinda. Ühiskondliku elu tasakaal on peamiselt sellest vahekorrast, mis valitseb ühiskonna dünaamiliste ja staatiliste elementide vahel. Kui dünaamilised elemendid on liiga rasked antud staatilise platvormi jaoks, siis on häired ühiskondlikus elus paratamatud. Võib koguni juhtuda, et kogu staatiline platvorm langeb sisse liiga suure koormatuse all. Teisest küljest jälle, kui ühiskonna staatiline alusehitus on mõeldud küll suurte ja hoogsate dünaamiliste avalduste jaoks, viimased ise aga jäävad väikesteks, ei saa ka juttu olla tasakaalulisest ühiskonnast.

Praegu elame üle suuremaid ühiskondliku elu kriise kui kunagi varemalt, nimetatagu neid kas demokraatia või muudeks kriisideks.

Vaadeldes neid riiklik-ühiskondlikke kriise, leiame, et nad kõik on õigupoolest tekkinud tasakaalu katkemisest ühiskonna staatiliste ja dünaamiliste vormide vahel. Senised ühiskonna staatilised vormid on osutunud nõrkadeks kandma uut ühiskondlikku dünaamikat, nagu see tekkis pärast Maailmasõda. On vaidlematagi selge, et pärast-maailmasõjaaegne ühiskond on märgatavalt dünaamilisem kui maailmasõjaeelne. (Iseküsimus on muidugi, kui võrd uue ühiskonna dünaamika eod peitused juba varasemas ühiskonnas.)

Igasugune kriis nõuab aktiivset lahendamist. Eriti ei saa ühiskondliku kriisi juures ootama jääda kriisi lahenumist iseenesest. Seepärast on ka mõistetavad need pingutused, mida kõikjal tehakse ühiskondlike kriiside ületamiseks. Ent on väga oluline, missugune tee valitakse kriisi lahendamiseks.

Nagu selgub ühiskondlike põhivormide arutelust, võib ühiskondlikule kriisile läheneda kahest seisukohast: kas tugevdada ühiskonna staatilist platvormi võimaliseks kandma suurenenud ühiskondlikku dünaamikat või jälle asuda piirama ühiskondliku dünaamika avaldusi, nii et nad vastaksid antud staatilisele alusele.

Ja tõepoolest, kui vaadelda praegusi ühiskonna-kriiside lahendamiskatseid, võib väga teravasti eraldada just neid kahte äsja nimetatud seisukohta. Ühed riigid — demokraatlikud — teevad jõupingutusi, et uusi ühiskonna dünaamilisi avaldusi ära mahutada senistesse staatilistesse põhivormidesse, tarviduse korral viimaseid suurendades ja kohandades, ilma et püütaks dünaamilisi avaldusi kuidagi kokku suruda või piirata. Teised riid

gid aga — nn. autoritaarsed — näevad ühiskonnakriisi lahendamise ainust võimalust selles, et kärpida ja kasvõi hävitadagi ühiskonna dünaamilisi eneseavaldusi.

Vaadeldes edasi kummagi ülalkirjeldatud voolu seniseid tulemusi ühiskonnakriisi lahendamisel, paistab esimesel pilgul, nagu oleks viimasena mainitud vool palju kindlamini ja kiiremini saavutanud ühiskondliku tasakaalu. Sest samal ajal, kui autoritaarsetes riikides paistab valitsevat täielik tasakaal riiklikus elus, annavad demokraatlikes riikides endid ikka veel tunda suuremad või väiksemad võnkumised ja komplikatsioonid.

Ent praeguõeldu on vaid esimese pilgu mulje. Ühiskondlike probleemide üle ei saa aga otsustada ainult mõne aasta, võib-olla isegi mitte mõne aastakümne tulemuste järele. Õige ja tõeline pilt ilmub alles palju pikema aja kestel.

Kui jälgida inimsoo ajalugu, siis näeme, et inimsoo progress on alati tihedalt seotud olnud ühiskondliku dünaamikaga. Mida suurem on olnud teatud ajajärgul ühiskondlik dünaamika, seda suurem on olnud ka inimsoo kultuuriline progress. Samal ajal aga ühiskondliku staatika ajajärgud on olnud kõige suuremal määral kultuuri surmavad. Kuid veel rohkemgi — nad on peagu alati kaasa toonud suuri ühiskondlikke katastroofe sõdade näol.

Võib-olla on see ehk liiga julge väide, kui öelda, et teatud rahva ja riigi üldnimiliku kultuurilise tähtsuse üle võib otsustada just tema ühiskondliku dünaamika avaruse järgi. Mida suurem on teatud rahva ühiskondliku dünaamika ulatus, seda kultuurivõimelisem ja väärtuslikum on see rahvas üldnimilikust vaatevinklist vaadatuna.

Selles mõttes võib praegu ülima imetlusega jälgida neid jõupingutusi, mida teeb Prantsusmaa oma senise ühiskondliku dünaamika kaitseks, selle dünaamika jätkamiseks, mis Prantsusmaast on teinud suurima inimõiguste ja -väärtuse kaitsja. Kas ei sunni soojalt kaasa tundma François Mauriac'i „Vabaduse kutse“ (Päevaleht nr. 47 — 1937) kõiki neid, kes tahavad veel uskuda inimhinge väärtusse, ja nimelt selle alatise dünaamilises olemuses. Näiteks: „Prantsusmaa ülesandeks on praegu päästa vabaduse ideed, inimolevuse austamist, selle tunnustamist, mis annab väärtuse inimelule. See ilmalik ja ratsionalistlik Prantsusmaa usub praegu peagu üksi Euroopas inimhinge väärtusse. Ta maksab kallilt oma ustavaksjäämise eest humanistlikule ja kristlikule *credole*. See pole egoistlik ustavaksjäämine. See on teie kõigi eest, kellele me tahame näidata selle usu paremust, mitte ainult huultega, vaid vaimu ja südamega. See läheb meile maksma palju kallimalt kui te suudate arvata“.

Kas ei otsustu Euroopa saatus ka tänapäeval Prantsusmaal, nagu nii palju kordi juba varemaltki?

J. Kangur

Carl v. Ossietzky

4. mail teatas Saksa telegraaf, et Ossietzky on surnud ajurabandusse. Lühemat nekroloogi ei ole kunagi olnud ühelegi Nobeli auhinna kandjale. Tõesti: seni oli iga rahvus uhke, nähes oma kodanikku sel viisil austatud olevat. Hitleri Saksamaa teeb

erandi. Mitte see valitsus iseenesest, vaid militaristlik Preisi vaim on selles süüdi. See vaim ei surnud 11. nov. 1918. a. vaerahuga, Versailles' rahulepinguga ega keiserliku Saksamaa alistumisega. Võib-olla oli just see rahuleping, mis soodustas Preisi vaimu või „furor teutonicus'e“ tugevamat uuestisündi, kuna ta õiguslikkust põhjendati sellega, et lääneriigid ei loobunud relvastusest ja mõõgaõiguse Rahvasteliidule üle andsid, nagu nägi ette Wilsoni idee. Suurem osa Saksa rahvast oli peale Maailmasõja hiiglavereohvrit oma kindla usu pannud sellesse inimkonna uude orientatsiooni. Sest just ettenägelikumad olid tundnud seda Saksa-preisi inimeste sõjakat Preisi vaimu mentaliteeti, mis käib nagu punane rada läbi kaheksasaja-aastase Saksa ajaloo, rüütliordust kuni Wilhelm II väesalkadeni, mille viimane haru on Hitleri SA. Nende ettenägelikkude hulka kuulus ka Carl v. Ossietzky, kes Maailmasõja tules nelja aasta jooksul oli pühitsetud rahuapostliks. Nagu allveelaeva komandör Martin Niemöller, kelle Damaskuse tee teda viis üle kristluse maailmarahu kuulutajate sekka. Mõlemad on sama vaimu lapsed; Ossietzky sulges oma väsinud silmad Gestapo nähes ja pastor Niemöller ootab oma lõppu Glatzi kindluses, peale selle kui vangistus ega koonduslaager tema meelt ei suutnud muuta.

Carl v. Ossietzky asus innuga töösse, et oma frondisõduri elamusi rahu teenistusse rakendada. See oli hädavajalik. Sest oli ju peale frondisõdurite veel ka kõõgi ja tagala sõdureid, kellele Maailmasõda oli „terviseparanduseks“ ja peale selle veel kasulik äri, lisaks oli veel peagu 100 000 noort ohvitseri, kelle perekondade 100-aastaseks traditsiooniks oli armeesse kuuluda, kuna ohvitser kuulus riigikodanikuna eelistatud klassi.

Nende inimeste poole pöördus Ossietzky — väljaspool parteisid seistes ja ainult rahuideed teenides — avalikkude ettekannete ja ajalehtede juhtkirjadega, kuni ta Siegfried Jacobsohni surma järel asus patsifistliku nädalakirja „Die Weltbühne“ toimetajaks. Ossietzky ei olnud poliitiline inimene ega kuulunud kunagi ühtegi poliitilise parteisse. Nagu tema sõpra Hellmut v. Gerlachi, nii lugesid ka teda demokraadid, sotsialistid ja kommunistidki oma leeri kuuluvaks, vastavalt sellele, kuidas ta oma ajakirjas seisukohta võttis poliitilise ja kultuurilise elu päevasündmuste kohta. Ainult Saksamaa militaristide, kilpkodanlaste ja sõjaahnitse-

jate, sõjatöösturite ning ohvitseride poolt tembeldati teda kommunistiks ja esmajärguliseks rahvaenlaseks.

Ossietzky ei olnud aga negatiivne patsifist. Ta tundis hästi massipsühholoogiat ja organiseeris sõjaohvreid ning liinisõdureid ja hoidis neis Maailmasõja elamusis värsketena alal. Tuleliini piinade, koduse näljahäda, alatoitlust kannatavate laste, emade ja naiste kaotuste hingelised ja ihulikud piinad ühendas ta rahusõprade propagandaks: „Ei iial enam sõda!“, mida terve kultuurmaailm kuulas. Ainuüksi selle parooliga teenis Ossietzky Nobeli rahuauhinna. Aga Ossietzky oli ka praktiline patsifist. Kuna iga sõda lõppude-lõpuks on pärit šovinismist ja militaristlikust laiutamistungist, millega tahetakse katta sisemisi hädasid, siis asus ta Maailmasõja põhjusi dokumentide põhjal kindlaks tegema. Tema õhutusel moodustati Saksa Riigipäeval Maailmasõja põhjuste uurimise komisjon. Just siin selgus, et sõjaõhutamajad oma trumpe käest ei tahtnud ära anda. Saksa sõjapartei tugev mees, kindral Ludendorff keeldus Saksa rahva esindajatele aru andmast. Sihti: sõjariistade ja -varustuse riigistamist ja nende ekspordi kontrolli ei saavutatud. Tuli aga avalikuks, et Kruppi suurtükitehased sõja ajal relvi ka vaenlasele müüsid, mille tules Saksa rahvast veristati. Ossietzky paljastas balastamatult Saksa relvatööstuse tehinguid Saksamaa relvade mahapanekul ja oma ettevõtete varjamisel, mille poolt varustati Baltikumi „vabatahtlikke“, Koltšaki ja Wrangelli armeesid, samuti ka Weimari vabariigi mässumehi, SA eelkäijaid. Ossietzky võitlus sotsiaaldemokraatliku riigikaitseministri Noske, sotsiaaldemokraatliku Ida-Preisi ülempresidendi ja „Baltikumi riigikomisari“ August Winnigi vastu oli a. 1918—1922 tema peategevus. Mõlemad nad paljastati Kappi-putši ajal ja mõlemad saavad praegusel Saksamaal riigi pensioni.

Olgu siinjuures märgitud väike episood sellest ajast, mis iseloomustab Ossietzky rahutöö teed ja sihti. Tema sõber Theodor Plivier kirjutas ühe revolutsioonidraama, mis saavutas suure edu. Selle jätkuks kirjutas Plivier teise jao Saksa revolutsiooni üle, kuid ei leidnud raamatule sobivat pealkirja. Ossietzky vastas temale siis lakooniliselt: „Keiser läks — kindralid jäid.“ Selle tiitliga saavutas see raamat suure menu terves maailmas. Nüüdsest alates oli aga Ossietzky nendele ringidele riigivaenlane nr. 1. Kõige ebapuhtamate abinõudega võideldi tema, ta sõprade ja ajakirja vastu. Alguses oli Ossietzky veel võidukas. Kaitseminister Gessler ja lõpuks ka kindral v. Seeckt pidid lahkuma, kui peadõstava militarismi eksponendid. Kasvava majanduskriisiga kasvas Saksamaal aga ka reaktiooniliikumine. Nüüd loeti juba otse äraandmiseks relvastumise vastu kõnelda. Loomulikult oli Ossietzky aga võidelnud terve Euroopa mitterelvastumise eest. Rahvasteliidu väevähenduse komisjonidel oli alati rohkesti materjale, mis Ossietzky poolt redigeeritud, ning Oslo Nobeli komitee esimees prof. Stang esitas Ossietzky rahuauhinna kandidaadiks (milles tabeti näha poliitilist demonstratsiooni Saksamaa vastu) Rahvasteliidu väevähenduse komitee esimehe Hendersoni soovitusel. Samuti oli teada Ossietzky kauaaegne kirjavahetus rahupropaganda üle vana rahuapostli, Prantsuse välisministri Aristide Briand'iga. Need tõsiasjad olid aga ühtlasi ka relvad Ossietzky vastaste käes. Kuna tema kaastöölised prof.

Maikuu külastas peale A. H. Tammsaare Tartut veel kaks maailmakuulsat kirjanikku. Vasakul: Jules Romains, pr. Romains ja prof. A. Piip Tartu jaamas. Paremäl Nobeli laureaat Ivan Bunin »Noor-Eesti Kirjastuse« juhtivate tegelastega vestlemas

Foerster ja Quidde (samuti Nobeli rahuauhinna saajad) välismaale pidid põgenema, et mitte mõrvaohvriks langeda nagu Rathenau, Erzberger ja Eisner, siis võisid Ossietzky ja Gerlach tänaval liikuda ainult ustavate inimeste kaitse all. Siis võeti appi saksa õigus. Tema vastu tõsteti süüdistus maa äraandmises, kuna ta väevähenduse aruannetena oma ajakirjas avaldanud Saksa väesaladusi. Saksa riigi kõrgem kohus — Riigikohus Leipzgis mõistis Ossietzky 18 kuuks vangi.

Nüüd algab selle rahuapostli martüürium. Vanglas Berlin-Tegelis töötas ta viljakalt. Riigipäeva poolt antud üldamnestia põhjal pääses ta 22. det. 1932 jälle vabadusse. Allakirjutanu oli vangla väravas sõprade seas, kes teda ootasid. Ossietzky väljus ja esimene, mida ta tegi, oli rahalaenamine, et oma kaasvangidele kingituseks sigarete osta!

Puhkusest ja kosutusest loobus Ossietzky. Tema parool oli: „Võitlus jätkub“, ka siis, kui Hitler viis nädalat hiljem kantsleriks sai. Temale soovitati välismaale minna, kuid sellestki keeldus ta ja kirjutas oma ajakirjas edasi julgeid juhtartikleid, mitte agressiivseid ega väljakutsuvaid, vaid konsekvantseid, nagu rahuapostel kunagi. Neli nädalat peale Hitleri võimuletulekut — just kaks tundi enne legendidega ümbritsetud Riigipäevahoone põlemist vangistati Ossietzky ühes 2355 teise Hitleri vastasega. Vabadusse ei ole ta peale seda enam pääsenud. Alguses viidi ta Sonneburgi parandusmajja, kus peale tema ainult kommuniste kinni petti; sealt edasi oli ta kuni 1936. aastani kolmes koonduslaagris. Kahes brošüüris on kopsuhaigeks jäänud Ossietzky „rabasõduri“ elu kirjeldatud ja siinkohal ei taha me tema kannatusi enam käsitada. Üks on aga kindel: kui üle terve kultuurmaailma 37 581 rahuorganisatsiooni üle 28 miljoni allkirjaga Ossietzky Nobeli rahulaureaadi kandidaadiks ette panid ja kuna Kolmas Riik samal ajal ihaldas Inglismaa sõprust, siis viidi surmani haige Ossietzky Berliini läänelinnaosa haiglasse. Seal kosus ta, kuni 23. nov. 1936 tuli sõnum temale rahuauhinna määramisest. Siis algas draama viimane vaatus.

2. XII 1936 avaldati „lex Ossietzky“, mille järgi ükski Saksa riigi kodanik ei tohtinud hoida oma raha välisriigis. Karistuseks oli vangistus kuni surmanuhtluseni. Äkki oligi Ossietzky Berliini haiglast kadunud ja kui inglise rahusõbrad energiliselt tema üle teateid pärisid, siis kuulutati, et Ossietzky olevat Berliini „Põhja-sanatooriumis“. Selle eksituse juurde jäigi maailma avalik arvamine lõpuni, kuna säärast sanatooriumi Berliinis kunagi olnud ei ole. Küll on seal aga linna mustusevedajate töömaja ja haiguspunkt.

Ka Nobeli auhind peteti Ossietzkyilt välja. On tun-

tud lugu, et 1937. a. kevadpühadel ilmus pr. Kreutzberger Oslosse, esitas Ossietzky volitudes Berliini advokaadi ning notari dr. Wanneri kinnitusele. Kuna Oslos kaheldi, siis Saksa saadik dr. Sohmi abiga tõestati nende volituste maksvus ja auhind makseti välja. 1938. a. jaanuaris mõisteti aga sama dr. Wanner, kes kunagi pole olnud advokaat ega notar, vanglasse, kuna ta peagu terve Ossietzky auhinna oli ära raisanud. Edasi keelas Saksa valitsus Ossietzky alaealisele tütrele aubinnarahast elatiseks ja õppimiseks toetust maksta, ning inglise ja rootsi sõpradel on tulnud teda ülal pidada. Selle läbi on Saksa rahvas palju oma sümpaatiast eriti rootsis kaotanud, kuna juba Saksa-maa keeld ühelgi oma kodanikul edaspidi Nobeli auhinna vastu võtta oli äärmiselt ebasõbralik tegu.

Äkilise surmaga on Nobeli rahulaureaadi Ossietzky draama lõppenud. Tema abikaasa saatusel, kes oli hindu ja Gandhi poolehoidja, ei ole viimastel aastatel midagi kuulnud. Nende tütar Rosalinde Ossietzky on praegu 17-aastane. 1932. aastast peale ei ole ta oma isa näinud ja 1933. a. veebruarist alates ei ole ta ühtegi rida oma vanematelt saanud. Kui allakirjutanu teda eelmisel aastal Stokholmis külastas, tõlkis ta parajasti Kurt Singeri raamatu „Ossietzky räägib“. „Ärge kõnelge mulle kontsentratsioonilaagrist, minu sõbrannad kõnelevad peagu kõik saksa keelt ja siis ma pean häbenema, et olen sakslane,“ palus ta hirmunult, ning lõi siis lahti Heinrich Heine raamatu „Euroopa fragmendid“, kus ta järgmised laused oli alla kriipsutanud: „Inglane armastab vabadust nagu oma seaduslikku naist. Ta omab teda ja kui ta ka teda erilise õrnusega ei käsitle, siis oskab ta teda häda korral nagu mees kaitsta. Ja häda sellele, kes tema pühasse magamistuppa julgeb tungida... Prantslane armastab vabadust nagu oma pruuti. Ta põleb tema järele, heidab end tema jalge ette, võitleb tema eest ja teeb narrusigi. Sakslane armastab vabadust nagu oma elatanud vanaema“... „Kas pole see nii?“

„Jah,“ ütlesin mina. „Ning sinu isa, Rosalinde, — ja paljud, paljud saksa mehed ja naised võitlesid ja võitlevad, kannatasid ja kannatavad selle Saksa traditsioonilise vanaema ning uniformeeritud alamuse vastu. Sinu isa parool: ei iial enam sõda! on tugevam ja vastupidavam kui suurükimürin ja kuulipildujapragin. See ei ole mitte üksnes heade sakslaste soov, vaid kogu inimliku maailma tahe.“

Luues rinde iga barbaarsuse vastu austame kõige paremini Nobeli rahuauhinna kandja Carl von Ossietzky mälestust.

André Riebeling

Emarõõm

Emadepäevast

Tänuväärased ja ilusad on püüded tähistada kord aastas ema tähtsust ühiskonnas ja korraldada sel puhul emadepäeva. Maikuu tehakse seda, siis kui terve põhjamaa loodus puhkeb uuele suvele ja uuele loomisele. Oma mõttelt on see päev üks ilusamaid ja sügavamaid inimliku elu järelemõtlemispäevi.

Meie emadepäeva pühitsemine on kujunenud juba traditsiooniks. Tundub aga, et pole veel leitud õiget teed sellele päevale õige sisu andmiseks, nii nagu viimasel „Taluperenaises“ L. Käbin õieti tähendab. Nad tunduvad olevat liialt härdameelsed, asjatult ema murede ja raskuste üle halisevad ning vahel lausa nutupäevad. Ema ülesanne on aga ühiskonnas niisama loomulik kui rukkivälja tolmlemine, „kui tund on tulnud“, või ükskõik missuguse muu elava looduse osa elu edasikandmine. Seal ei saa olla ega olegi kaebamist ja nuttu, palju enam aga elurõõmu, õige eluinstinkti järgi oma kohuse täitmist, et perekonna ja suguvõsa „elurong ei jookseks umbteele“. Emadepäev vajab elurõõmu, rõõmsat, elujaatavat vaimu ja ainult sellisena on tal mõte ning õigustus.

Tahaksime soovitada revideerimisele võtta emadepäeva kavad, mis on nüüd peagu alati nii kokku seatud, et võimalikult palju tunnete mõjuda ja pisaraid voolama panna. Nii saadaksegi koosolekud, kus on liiga palju leinameeleolu, just nagu tahaks kõik emad, et vähemalt kord aastas neile emaraskuste eest kaastunnet avaldataks või üldse emakohuste täitmise pärast härdaks mindaks. Koguni maitsevaest haledustki — mida harilikult elus nii vähe leidub — on nende päevade senises korralduses ohtrasti.

Emadepäeva õige mõte nõuab aga, et ei pandaks mitte nutma, vaid õpetataks elu hindama ja elu väärtusest aru saama. Ühiskond ja elu panevad teatud kohused peale ja neid tuleb kanda; eriti veel sääraseid kohused, mis on emal: need on vältimatud. Ja kui meie siinkohal häält tõstame selle

kurtmise ning kaebamise vastu, siis ei tähenda see veel mitte, et loobuksime tunnete osatähtsusest. Jäägu igale eluavaldule ainult tema õige koht ja ülesanne.

Emadepäev nõuab: ärge näidake haudadele, näidake elavale elule! Elu arengu, kestvuse ja ülespoole tõusmise mõte on selles päevas. Oleme mineviku vili ja tuleviku seeme igavesti kestvas maises „igaveses elus“. Kui pooldame oma rahva arvu kasvu ja üldse oma rahva püsimist, siis ärgegem nii kurtkem sellel päeval, vaid idealiseerigem selle asemel rõõmsat, elujaatavat ema, loovat ja viljakat perekonnaelu. Emakohused on loomulikud, Peame nõudma ainult seda, et tingimused oleksid samuti loomulikud ja inimlikud, milles emal ning perekonnal oma osa ühiskonnas tuleb täita.

Meie emadepäev kujutab õige ema asemel, kes on noor ja hea tervisega — ema hoopis armetumana: kortsunud, kolletanud ja valurikka näoga, kondiste, väsinud käte ja küürus seljaga. Laps aga mäletab oma ema ja isa ikka noorena, siis kui nad olid veel õitsvas tervises ja julge rühiga. Ärgegem tehkem sellepärast oma emadepäevast nukrat vanaemadepäeva, millel kindlasti ka küll oleks oma mõte. Suured emakujud ajaloo õpetavad meile, et just elujulged ja noorusjõulised emad on oma lastesse kõige suuremat mõju avaldanud. Crachuste ema, Püha Augustinuse ema Monica, Napoleoni ema Laetitia — need ja paljud teised on kõike muud kui kahetsemisväärased vanaemad.

Oleme oma ema kuju ära seganud raske töö ja orjuse tõttu küüruvajunud teovaimu kujuga. Meie austame seda ikka enam ja enam minevikku taganevat kuju omal viisil — emadepäeva emaks ta aga ei sobi. Ja kui ta sageli elus säärane ongi, siis siin peab parandust tooma, mitte nutma surnuaial. Aitama peab ühiskond neid emasid — kui rohkem ei saa, siis kas või ainult emadepäeval, tuletades neid meelde ja püüdes teha mee-

head, minnes neid vaatama kliinikutesse jne. Emade ja laste nõuandepunktide kaudu saab väga palju ära teha nende heaks, kelle lapsed kannatavad toidupuudust, jagades neile toidutšekke, laste suvitus- ja kosutuskohdadesse saatmisi jne. Sest on võimatu teha emale veel suuremat rõõmu, kui andes tema lapsele paremaid elutingimusi, kui ta ise suudab pakkuda.

Lõpuks ei saa ka jätta märkimata seda, et meil harilikult isa välja jäetakse emadepäeva pühitsemisest või kistakse teda ema arvel koguni maha ta pjedestaalilt. Seda teevad emad sageli isegi, öeldes lapsele: ma ütlen isale, et sa seda tegid, jne. Isa kujuneb nii lapsele hirmuobjektiks, ning lapse kujutluses moondub isakuju. Ema väärtust ei tohi tõsta isa kõrvaldamisega. Sedagi nõuet peaks tulevikus emadepäev arvestama.

Loodame, et emadepäeva pühitsemine areneb sinna, kus on ta õige sisu ja mõte, ning kujuneb tõsiseks elurõõmsa ja loova elu perekonnapäevaks.

V+E

Isa võtab ka osa laste eest hoolitsemisest

Momente sõjainvaliidide ja Vabadusristi kavaleride austamiselt Tartus

Vabadusrist

Praegune keskikka jõudev Eesti rahvapölv saavutas sangarliku Vabadussõja rasketes ja ohvririkastes võitlustes kõrgema paleuse — riikliku iseseisvuse. Temale langes osaks teostada raske, kuid austav esivanemate pärandus. Vabadussõda on ilusaim aeg Eesti ajaloo. Tõsist meelekindlust, isamaa-armastust ja rahvuslikku uhkust, mida väljendasid Eesti parimad pojad Vabadussõjas, vajaneb iseseisvuse kindlustamisel ja alalhoidmisel sama suurel määral ka tänapäeval ja tulevikus.

Ajaloo kõigil ajastutel ja kõigi riiklikkude kordade juures on kujunenud kombeks tähistada silmapaistvamaid sõja- ja töösangareid välistunnuste — ordenitega. Meil on Vabadussõja sangarite esiletõstmiseks asutatud Vabadusristi.

Vabadusrist oma välimuselt, annetamise korralt ja annetatud arvult paistab teiste temasarnaste hulgast silma eesti rahva iseloomu põhijoontele vastava lihtsuse, rahvuslikkuse, demokraatlikkuse ja tagasihoidlikkusega. Ta on lihtne, kuid maitsekas Jeruusalema ordu rist, mis ühes lindiga on kombineeritud rahvusvärvidest. Ta on ühine kroonitud peale, kõrgemale juhile ja reamehele. Teda on annetatud kõigest 2078 Eesti Vabariigi kodanikule ja 1057 välismaalasele. Tema annetamine lõppes Vabadussõjaga.

Nimekamatest Vabadusristi kavaleridest olgu nimetatud: Eesti Vabariigi esimene president K. Päts I/1. ja III/1., sõjavägede ülemjuhataja kindral J. Laidoner I/1. ja III/1., J. Tõnisson III/1., kol. K. Parts I/1., II/2. ja II/3., admiral J. Pitka I/1., ltn. J. Kuperjanov I/2. ja II/2., kindral N. Reek I/2., II/2. ja II/3., kol.-ltn. J. Schmidt I/2., II/2. ja II/3., kol.-ltn. O. Luiga I/1., II/2. ja II/3., Belgia end. kuningas Albert I I/1., Briti kuningas George V I/1., Briti Tundmatu Sõdur I/1., Itaalia keiser Vittorio Emanuele III III/1., Leedu end. president Stulginskis III/1., Läti end. president Jānis Čakste III/1., Läti president Kārlis Ulmanis III/1., Poola marsalid J. Pilsudski I/1. ja III/1. ja Rydz-Śmigły I/2. ja

I/3., Prantsuse endised presidendid C. Doumergue III/1. ja R. Poincaré III/1., Tundmatu Sõdur I/1., Verdun'i linn I/1., marssal F. Foch I/1., Rootsi kuningas Gustav V III/1., Soome end. presidendid L. Relander III/1. ja K. Ståhlberg III/1., Taani kuningas Christian X I/1. ja Ungari Riigihoidja Horthy III/1.

Vabadusristi põhikirjast loeme: „Vabaduse Rist on asutatud Eesti Vabariigi iseseisvuse väljakuulutamise aastapäeval 24. veebruaril 1919. a. autasutähena väljajagamiseks: 1) Vabadussõjas ülesnäidatud sõjaliste teenete eest (I liik), 2) Vabadussõjas ülesnäidatud vahvuse eest (II liik) ja 3) Vabadusvõitluses ülesnäidatud kodanliste teenete eest (III liik).

Seega annetati Vabadusrist Eesti rahva heroilisema ajajärgu, Vabadussõja teeneterikkamatele, kohusetruumatele ja ohvrimeelsematele võitlejatele, kelle ennestohverdav töö ja tegevus on olnud silmapaistev.

Vabadusrist on tema kandjatele autasuks tehtud töö eest, on tublimate esiletõstmiseks. Kuid ta on ka kohustuseks — olla elavaks eeskujuks kasvavale põlvele isamaa-armastuses ja rahva iseseisvuse eest ohvrite toomises rahuaaja ülesehitavas töös, aga eriti vajadusel astuda välja isamaa eest võimaliku sõja korral.

Vabadusrist ei anna põhikirja järgi mingeid eesõigusi tema kandjale. Kõigi teiste riikide sõjalised ordenid aga on seotud mõningate eesõigustega. Vabadusristi tähtsuse esiletõstmiseks on ka meil hiljem sellele mõeldud. Praegu juba omavad Vabadusristi kavalerid rea vähemaid eesõigusi ja soodustusi. Nende hulgas väärib märkimist esikohal Vabadusristi kavaleride kodu, mis vastava seaduse põhjal asutati 1935. a. riigi asutisena Udriku riigimõisas Virumaal ja mille ülesandeks on anda peavarju, võimaldada ülalpidamist, tervisekosutust ning luua töövõimalusi soovijaile ja abivajavaile Vabadusristi kavaleritele ning nende perekondadele.

Vabadusristi kavalerid on teadlikud, et Vabadusristi ja sellega kaasaskäivate eesõiguste omanikena neid on tuhandete Vabadussõja sangarite hulgest esile tõstatatud ja väärustatud rahvuskangelastena. Nad on aga ka teadlikud sellest, et rahvuskangelaseks väärustus kohustab neid rohkem kui teisi kaasvõitlejaid Vabadussõja sangarluse vaimu kõrgel hoidma, eeskujuna säilitama ja kasvatama selles meie järeltulevaid Eesti iseseisvuse eest võitlevaid sugupõlvi selleks, et meie põlve raskete ohvrite vili võiks püsida Eesti rahva igavese pärisomanusena.

Oma kõrgete ülesannete tõhusamaks taotlemiseks on Vabadusristi kavalerid Vabadussõja-aegse kõrgema juhi ja sangarliku vaimu algallika kindral Laidoneri algatusel koondunud Vabadusristi Vendade Ühenduseks. Selle lipukirjaks on: „Vabale Eestile — truu surmani“.

Ühenduse eesmärgiks põhikirja järgi on koondada enda ümber Eesti riikliku iseseisvuse alusel seisvaid Vabadusristi kavaleri koostöök Vabadusristi prestiiži kõrgelhoidmiseks, kavaleride vastastikuseks toetamiseks ja Vabadussõja aadete säilitamiseks.

Nende eesmärkide taotlemiseks selgitab Ühendus Eesti riikliku iseseisvuse tähtsust ja selle kaitsemise vajadust, äratab ja kasvatab rahva huvi riigikaitse vastu, aitab kaasa Vabadussõja mälestuste elustamisele, jäädvustamisele ja kallikspidamisele, hoiab alal lahingukaaslaslikku sidet oma liikmete vahel, hoolitseb kavaleride mälestuse jäädvustamise, nende õiguslike ja aineliste huvide eest.

Ühing pühitseb tänavu oma kümneaastast sünnipäeva. Tema taotlustest on märkimisväärsed: igal suvel on korraldatud ekskursioon Vabadussõja lahinguväljadele „Vabadusristi päeva“ nime all — mälestuste elustamiseks, Vabadussõja lahingute uurimiseks, kavaleridele kokkusaamise võimaldamiseks ja Vabadussõja ning Vabadusristi populariseerimiseks; neist päevadest on osavõtt alati olnud väga elav, nad on olnud huviküllased, nad on kujunenud kavaleridele ja kohalikele rahvale võimsaiks isamaalise, rahvusliku ja võitlusvalmuse meeleolu avaldusteks; Vabadusristi aastapäeva pühitsemise päevaks on valitud Ristipäev (Taevaminemispüha). Ühenduse algatusel on Vabadussõja ajaloo populaarteaduslik väljaanne koostatud ja välja antud. On koostatud ja välja antud kõigi kavaleride pilte ja elulugusid sisaldav väärikas teos „Vabaduse Risti kavaleride album“. On asutatud Vabadusristi kavaleride kodu. Kindral Laidoneri algatusel ja toetusel on asutatud Vabadusristi kavaleride abiandmise kapital. On korraldatud Vabadusristi kavaleride matmispaigad. On nõutatud kavaleridele terve rida neid väärivaid ja esiletõstvaid õigusi ning soodustusi.

Väärrib märkimist, et Vabadusristi Vendade Ühendus mõni aasta tagasi meie laialisi rahvahulki haaranud poliitilistes võitlustes püsis kindlalt riiklikul alusel.

Selline on meie Eesti Vabariigi ainuke sõjaline orden ja selliselt on esinenud tema vähearvulised kavalerid, koondunult lipu alla: „Vabale Eestile — truu surmani“.

M. T.

Mõni sõna A. H. Tammsaare loomingu põhilisest olemusest

A. H. Tammsaare 60 aasta sünnipäeva järellained kestavad üha edasi. Siit ja sealt on kuulda, et pannakse ikka veel vastavaid aktusi toime. Mis sellest on, et kõige kaugemal neist

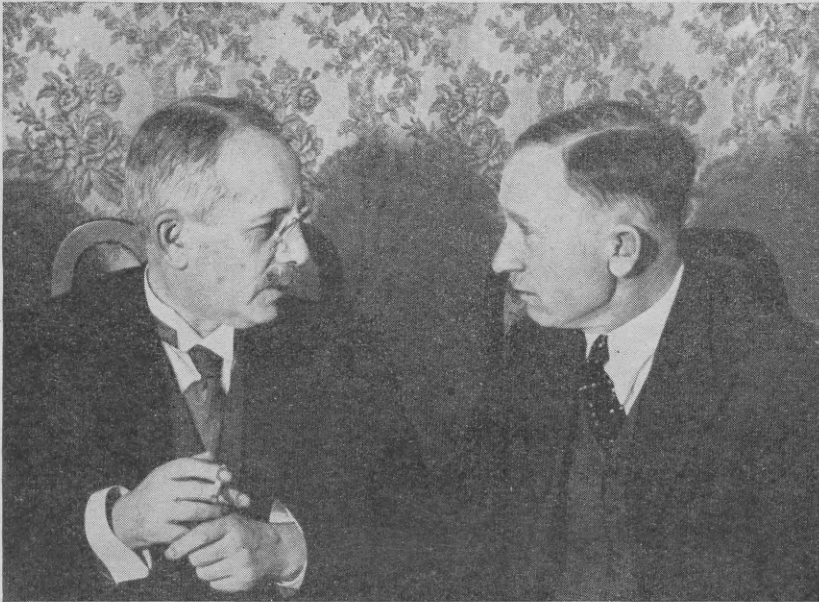
kõigist seisab kirjanik ise oma isikuga? Tammsaare pidustuste korraldamine üle maa on täiesti arusaadav, sest eks tema tähistada meie tänapäeva kirjanduse ja üldse meie

kirjanduse kõrgemat taset oma loominguga. Selles ei kahtle keegi. Ta on meie kõige rahvuslikum kirjanik ja ühtaegu on tema looming ka üle rahvuslike raamide ulatuv ja maailmakirjanduse varaahta rikastav. See on ühe kirjaniku loomingule suurim tunnustus, kui teda saab pidada ühel ning samal ajal rahvuslikuks ja üldinimlikuks.

A. H. Tammsaare loomingu kõrgsaavutustena esineb kaks romaani. Need on „Kõrboja peremees“, ilmunud 1922, ja viieköiteline „Tõde ja õigus“, ilmunud 1926—1933. Üks on nn. väikeromaan, teine suurromaan. Üks sisaldab kõigest 176 lk., teine 2521 lk. Üks on prantsuse kirjanduse standard-romaan, teine maailmakirjanduse suurromaan tüüp. Üks on kompositsioonilt surutud kitsastes raamidesse ja on haruldast tihe, teine on oma kokkuseadelt mitmes kaares arenev ja nii laia haardega, et selle piirjoonistusest ei ole kerge ülevaadet saada. Üks on väike viljaed, teine määratu suur viljapõld. Mõlemad omaette on nad aga huvitavad ja kirjaniku suuri elu- ja kunstikäsituse võimeid tähistavad. Eht-tammsaarelilikud on nad mõlemad. Enne elu ja siis kunst. Elu oma otsa-

A. H. Tammsaare ei usalda fotoläätsa

Kaks põlist nooreestlast, prof. G. Suits ja A. H. Tammsaare

tuis avaldusis ja lõpmatus peenniides arenev — ning kunsti niipalju, kui on seda vaja elu tihendamiseks. Pole ju kunst Tammsaare arvates muud midagi kui tihendatud elu — valu ja ilu piirjoonistuses.

„Kõrboja peremeest“ kannab elu juhtiv alateadvuslik siseloogika ja mingi müstiline jõud, mida nimetame saatuseks. Romaani tegelastes enesetes peidetud alateadvus ja väljaspool neid olev müstiline saatus, sümbolised kujud, need on tegurid, mis tõlgitsevad reaalsel tõde. Kui Katku ema kuuleb koera ulumist, siis aimab ta, et Villuga on midagi sündinud, ta aimab rohkem, aimab, et Villu on juba sealpool head ja kurja. Örn luule ja karm tõde kannavad seda romaani. Ei saa enam karmimat tõde kujutella, kui vana Katku Jüri ütleb oma poja enesetapmise puhul: „Esimene mehetemp tema elus.“

Kõik tegelased selles romaanis elavad, liiguvad ja teotsevad nagu mingis nõiaringis, kus nende juhiks on alateadvuslik aimus neis enestes ja väljaspool neid olev salapärase jõud — saatus.

„Kõrboja peremehes“ on tähtsad tegurid sisevaist ja välismoira, „Tões ja õiguses“ esinevad need tegurid ka, kuid mitte enam juhtivate motiividena. Nendena esinevad selles romaanis kui teose lähte- ja siht-ideed — tõde ja tahe, mida otsitakse ja teostatakse elus. „Tõde ja õigus“ on kui suur maja, mille uksele on kinnitatud silt ja millel on lugeda: „Kes siit sisse läheb, see näeb imet.“ Selle ime all mõtleb kirjanik elu ennast, mille põhiliseks olemussisuks on kannatus ja unistus. Kannatuses ja unistuses pei-

tub inimelu tõde ja õigus, muud tõde ja õigust siin maailmas ei ole!

Süvenedes eriti-neisse kahesse romaani näeme, kui haruldane kooskõla valitseb neis nii ainekulisel kui sisulisel, nii elu- kui kunstikäsituslikus elemendis. See element on viimse piirini isikupärane ja sellega ühes ka rahvuspärane. Siin peitubki põhjus, miks Tammsaare looming äratav nii suurt tähelepanu nii meil omas kodus kui ka väljaspool, teiste rahvuste juures. Selles peitub Tammsaare loomingu püsiv väärtus ja ulatuslikkus, et ta kujutab eesti inimest, tema permanentseid omadusi, tungib eesti inimese psüühhe sügavamaisse põhikihtidesse, avastab eesti inimese põhilise olemuse, selle valu

ja ilu, unistuse ja pettumused, jonnid ja kangekaelsuse, vabadusiha ja tööarmastuse, viha ja armastuse salapärasemad lähted. Ses suhtes on Tammsaare avastanud seni avastamatu ja ütelnud välja seni väljaütlematu. Tema looming on oma ainekuliselt, kujudelt, elueetoselt, miljöölt, meeoleolt ja kunstikäsituselt seetõttu rahvuslikum kui ühegi teise kirjaniku oma ja just seepärast ka üle rahvuslike piiride ulatuv.

Eriti on Tammsaare loomingus kannatuse ja unistuse kompleksid inimelu põhilise pärisosana esile toodud. Kõik ta tegelased kannatavad ja unistavad. Ühel on ühed põhjused kannatamiseks ja unistamiseks, teisel teised. Kui pole otsest põhjust, siis loovad tegelased need põhjused ise. Inimestel on otse nagu psüühiline tarvidus kannatada ja unistada. See on nende hingele sedasama, mis igapäevane leib nende kehale. Selles mõttes on Tammsaare loomingul palju sarnasust Dostojevski loominguga. Kannatus ja unistus annavad inimeste elule sügavama sisu ja kõrgema mõtte. Mis sellest, et unistus ja kannatus võivad hävitada inimelu, kuid ühtlasi nad ka lunastavad ja päästavad selle. Tammsaare tegelaste unistuses ja kannatuses peitub nende eluõnnetus, kuid ühtlasi ka elulunastus.

Säärast unistuse ja kannatuse ning elulunastuse filosoofiat võime jälgida kõigis Tammsaare teostes, alates kõige varasemaist ja lõpetades kõige viimastega. Eriti esineb aga see filosoofia kahes eelpool mainitud romaanis „Kõrboja peremees“ ja „Tõde ja õigus“.

Selles filosoofias peitub Tammsaare loomingu põhiline mõte ja sisu ning ka selle loomingu hääbumatu väärtus. Selles peitub ka Tammsaare kui kirjaniku ja mõtleja suurus.

J. Roos

A. H. Tammsaare »Noor-Eesti Kirjastuse« tegelastega E. R. Muuseumis

Maipäevad

Nooruse- ja töölistepühad, kevadine uue elu sünnipinge on selles sõnas. Uue maailma ja uue suve ehitamine: „Uus, parem ilm on meie püüd.“

Kevade ja noorsugu on sellepärast ühtlased. Vana kulukorra seest ja selle peale uue elu ehitajad. Nii mõtetes kui ka tegudes, nii looduses kui ka ühiskonnas. Tuult ja tormi toob kevad, mis seemnetolmu laiali kannab ning kuivanud oksid ja puid maha murrab. Seda teeb ka noorus: ta on uute maade, mõtete ja elualade avastaja või vähemalt nende unustusetolmu alt väljatooja — ta peaks seda olema.

Praegune noorem põlv astub ellu haigel ajal. Uue keskaja varjud heitlevad terves maailmas, ning eluga tutvumine algab kohe kõige karmimast küljest: vabadus teos, sõnas ja mõttes ei ole mõnelgi pool enam vanas hinnas. Mida vajab aga kevad, noorus veel enam kui vabaduse õhku ja päikest? Rõõm ja elurõõm on kõige edu sünnitajad, ka elava elu enda, aga see rõõm ei saa elada kasarmus. Ega see ei ole veel edu, kui noorsugu end teatud ideoloogia alla painutab ja usub seega olevat suure töö ära teinud. Mõtte ja tunde julgust vajab praegune „ennessõjaaegne aeg“, mis nagu evangeelium suudaks läbi lüüa maailmas, kus valitseb palju ohtu ja kokkupõrkeid, häda ja viletsust.

Tartu koolinoorsoo esindaja tervitab lilledega A. H. Tammsaaret

Veel karmim on see noorsoo elluastumine uutes riikides, kus kogu rahvas alles hiljuti astus uude seisvasse kevade-ellu. Mitmete murrangute raskused, paljude ideoloogiate kantsleist allalugemised ja meiegi noore ühiskonna pool ehalkäimised on meie mõtteid käinud keerdu ajanas. Kuhu suunduvad siis selle sasmise järel meie ver sacrumi, meie teadusliku, kunsti ja poliitilise noorsoo mõtted ning teed? Ega see olegi küsitud selleks, et kohe karmesti kõiketeadvalt vastata. Aga õigel kohal küsida — selles on isegi pool vastust juba sees. Kuhu lähed,

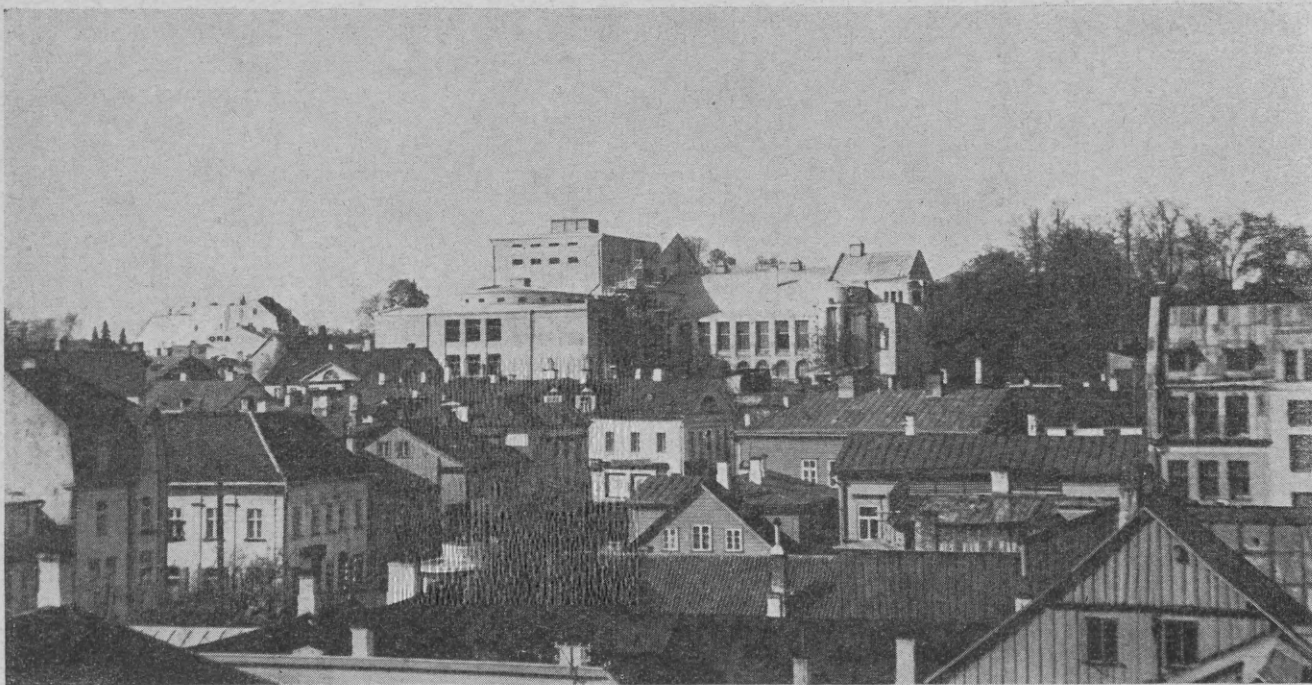
noorus? Tänapäeva ristteede rägastikus, ajalehtede punaste pealkirjade ärevuses, mõtete lõmbetuulte segaduses: kuhu sa lähed? Eks ole seda küsimust paljud need noored, kes keskkooli- või gümnaasiumipingil õpivad, ülikoolilinna ärklitubades tegutsevad, ärksamad põldudel ja töökodadeski töötavad, endale mitu ja mitu korda ette heitnud.

Meie ei tea, mida nad vastaksid sellele küsimusele, ei tea, millest õpivad noorsugu praegu unistab. Kes seda võikski nii üldiselt ja täpselt teada! Aga ega ta praegugi nii ideede- ning aatelage ole, kui noorust nüüd ja alati varemgi on hurjutatud. Aade ei ole veel see, mida tänava-nurkadel käratsedes kuulutatakse; tõelised aated on palju enam sügaval südames. Ning küllap tänapäevagi noorsool on oma mõtted ja veendumused, mis üle igapäevse äralamise ulatuvad ja ainult õiget avaldusvormi ei leia ega oska leida — need on ta südame aated. Jooksev elu ei leia neid, alles erakordsed sündmused, ajalookäigu uued, tulevad laineteharjad paiskavad nad lagedale. Võibolla toob aeg üsna pea neid murdlaineid.

Aja märgid nõuavad, et see rahva nooruse südametunnistus ärkvel oleks. Ärgu sellepärast veel vanad ja korraarmastajad ärevaks mingu: ilma nooruse protestimeelsuse nurnata oleks küll mugavam, aga elu jääks ilma tulevikuta. Kui noorus jääb magama, siis kordub jälle vana „kergeusklik kevadidüll — lugu suvest, mis ialgi ei tule“. Tuld on vaja seepärast, erksaid silmi ja kõrvi oma

Noored rahvatantse tantsimas

Nagu Akropolis paistab »Vanemuse« uuendatud hoone kaugele üle Tartu linna

Hinto contax-telefoto

ning kõige omama nägemiseks. Siis ei tule ühiskondlikku veetampimist uhmrts, mis kunagi sooja ei anna.

Meie noorus vajab tänapäeval enam kui kunagi varem teaduslikku meelsust. Ei kirjandus, kunst ega poliitikagi suuda anda seda põhilist kindlust ühiskonnale, mida annab teadus, rahva teadlik kasvatamine kindlatel põhimõtetel. Oleme üle elanud rahva romantika, luule ja kirjanduse ning poliitikagi kõrgerõhkonna ajad. Ärkamisaeg, Tartu renessanss ja Noor-Eesti, revolutsioon ja Vabadussõda tähistavad seda teed. Nüüd vajame oma ühiskonna ehituse kindlustamiseks objektiivset teaduslikku meelsust, mis jääb lõpude lõpuks iga kultuuri aluseks. See on noorsoo raskemaid ja vastutusrikkamaid ülesandeid. Ning kui seda ei asuta teostama, siis oleme ketraja, kes aastast aastasse kerib

vokilt kerilauale ja sealt tagasi ning kangast ei saagi kusagile.

Noorsugu peab seepärast minema edasi tõusva kultuuri teed. Ärkamis-aeg oli meie vanaemadeaeg. Aga vanaemast peale ütleb elutarkus algavat tütre kasvatamise. See on just nii nagu ühiskonnaga: kultuurne iseseisvus saavutatakse alles põlvedega.

Maipäevad on püha nooruse pä-ralt. Nagu kevadised tuuled ja veed tuleb ta vahel nohu ja peavaluga, teeb tüli ja pahandust, muret ja val-latusi, toob unistusi ja tulevikuusku. Ühiskonna veri tuksub siis jälle kii-remini ja jõuab julgele enesekindlu-sele ning rõõmsale suvele.

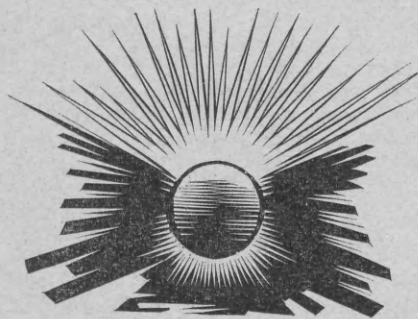
Sügis lõhub, kevade loob.

E. R.

KUHU EDASI?

Kevadise koolide lõpetamisega on väga paljudes perekondades ja noor-tel tõusnud päevakorrale küsimus: missugune haridustee valida? Leida sobivat kooli edasiõppimiseks, vas-tavalt oma huvidele ning võimalus-tele, saada selgusele selles, millist elukutset valida — see on küsimus, mida ei tohi lahendada umbropsu. Nii inimene ise kui ka ühiskond on sellest huvitatud, et iga meie väikese-arvulise rahva üksik liige suu-daks oma osa ühiskonnas täita kõige paremini. Inimene on meie rahva suurim vara, seepärast on edaspidise kutse ja haridustee valiku küsimu-sed väärt põhjalikku kaalumist.

Hiljuti ilmus Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu väljaandel brošüür „Missugune haridustee valida“, mil-les lühidalt antakse ülevaade kõigist meie koolitüüpidest ja kutsevaliku võimalustest ühes vajalikkude lisasel-gitustega. See väljaanne on nime-tatud küsimuses orienteerumiseks parim juht, mida ükski ei tohiks jätta kasutamata, kellel nendes küsi-mustes pole täit selgust. Tellida saab nimetatud raamatukest „Noor-Eesti Kirjastuselt“.

Akadeemia

Schlossman uurib baktereid, — käsil on tal praegu arvatavasti tülibakter. Kogerman teeb põlevkivist bensiini, mis lõhnab halvasti. Aga viirikit põlevkivist ju ei saa. Uluots on jurist. Ta kohandab paragrahve. Heikki Sepp jääb endiselt truuks Narva lahingu ajaloole. Sel teemal mõtle nagu tahad, see ei too tüli kaela. J. Mark tunneb palju keeli. Meel muutub, aga keel mitte. Paldrok harrastab edasi oma lemmikala — folkloori. Anekdoote, milliseid ta jutustab, paneb kirja Loorits. Edg. Kant uurib gloobust. Ta kaeb, kas ei tule mitte kontrollida oma varasemat arvamist, — Eesti majanduslikud

võimed ei lubavat enam toita kui poolteist miljonit inimest. Puusep on huvitatud, nagu varemgi, selgroost. Suits viibib esiootsa suitsukattes. Õpik tõttab üles tähtede poole, kuigi maised tähed on vahel palju suuremad kui taevased. Kahot ei häiri muud võsud kui ainult need, mis kasvavad maapinnal. Vesivõsudega ei ole tal palju tegemist.

Laiskuse filosoofiat

Viimasel ajal on saanud suurmoeks rääkida ikka tööst, tööst ja jälle tööst. Kõikjal kostab üpris kupjalikke sundimisi, üks nädal, aastak, hoogtöö järgneb teisele. Tööst tahetakse teha ebajumal. Väga sagedane on jutt meie rahvas veel pesitsevast vene laiskusest ja lohakusest ning moonaka „aega küll, täna või homme“, „jumalal päevi, peremehel leiba“ vaimust.

Kupjalik sundimine hakkab tüütama, tõuseb protestivaimu, tahaks võtta kaitse alla laiskuse. Jonn on kord jumalast loodud ja hakkad mõtlema, et „vesi tõesti veel ei põle“, „töö ei ole jänas, et ta eest ära jookseks“ ja „aegamööda asjad käivad“.

Mõistusega ja mõistliku mõtlemisega on saadetud korda kõik suured asjad, mis inimsugu teinud. Meil räägitakse palju ratsionaalsete tööviiside tarvituselevõtmise vajadusest; need aga ei ole mitte alatise rabelemise, vaid mõistuslike kalkulatatsioonide tulemus. See nõuab aga aega.

Milleks õige on tehtud kõik suured leiutised, suured kultuuri ja tsivilisatsiooni edusammud? — Ega ometi mitte selleks, et teha inimese tööd aegaviitvamaks ja raskemaks, elu ebamugavamaks? Ei ole kuulnud, et ükski leiutis oleks lõõnud läbi sellepärast. Isegi suured sõjalised leiutised peavad kergendama inimeste tööd, olgugi selleks tööks siin inimeste tapmine. — Niiis — iga hea leiutis teenib laiskust ja mugavust; edusamm, mis ei vii selles suunas, ei olegi edusamm.

Nõndaks — laiskus, mugavus, jõudeolu on kultuuri ja tsivilisatsiooni siht ja vili. Aga ta ei ole mitte üksnes seda. Olles kord juba hakanud ülistama laiskust, läki edasi seda teed. — Laiskus on ühtlasi ka kultuuri loomise vahend. —

Meil ja mujal on kurdetud, et paber on kaotanud suured mõtted, sest paberi odavus ja kättesaadavus meelkitab liiga kiiresti üles kirjutama oma mõttekesi, nii et neil ei ole aega sirguda suuriks. Sest suur mõte vajab kujunemiseks aega. Igapäevase töö kõrval jääb aga aega mõtlemiseks enamasti ainult laiskadel inimestel.

Ja tõesti, kui palju suuri mõtteid on mõelnud laisad mehed. Kõik teavad vähenõudlikkuse ja laiskuse apostlit Diogenest — ta on jäänud ajalukku. Kuid kindlasti oli laisk ka sama Diogenese õpetaja Sokrates. Vähemalt oli selles kindlas arvamises ta naine Xantippe. Ometi on see Sokrates, kes ei viitsinud raiuda kodus kujusid, vaid logeles ja lobises tänavanurkadel, jäänud püsima ajalukku õilsa ning kõrge kujuna, tema teinepool aga vaatamata sellele, või õieti just sellepärast, et oli virk sundija kubjas ning võibolla sama virk töötaja, kõigi tuleharkide ja halbade inimeste sümboliks. Nii on siin ajalugu otsustanud.

Kindlasti oli laisk see mees, kes nuputas välja jalgratta, et selle abil kiirendada oma töölkäimist ning suurendada jõudeaega kodus noore naise juures veetmi-

Esimesed viih- malillekesed parlamendi- väljal

»Kui ilmastikuolud soodsad seisavad ja lillekesed ei närtsi, siis on huvitav oodata, millist vilja nad näitavad.»

seks. Tõenäoliselt temagi virk naine käis alguses turt-sudes ringi, kui mees kulutas kallist aega nii tarbetult mingisuguste rattakolakate kallal. Raadioala tegi hiigla-edusamme just selle tõttu, et rakendusid tõhe amatöö-rid. Ühelegi neist miljoneist amatööridest ei andnud see askeldamine leiba; kõigile oli see laisatöö — tar- betu ajaraiskamine.

Laisk on see tuttav taluperemees, kellel kõik ma- jad on jäänud juba kaelakukkumiseni lohakile, põllud halvemini haritud kui naabreil. Aga ta väärrib mäles- lussammast peale surma, vaatamata sellele, et jätab vahel otse päise päeva ajal tühjaks põllud ja unustab enese tuppa lugema. Ta on kuhjanud endale kokku terve raamatukogu aiaasjandust käsitlevaid teoseid, õppinud nende lugemiseks võõrkeeli, täitnud aia kõige haruldasemate puude, põõsaste ja taimedega ning poo- kinud metsaski ära kõik metsõunapuud. Metsast sat- tusid puud naabrite aedadesse, aiast andis sama laisk- vorst heameelega lisa, ja kogu ümbrus on täis puu- vilja-aedu ning talud uppusid lilledesse kaua enne kodukaunistuse aktsiooni.

Üks kraavikaevaja jäi mõtlema, labidas peos, sest vasak käsi valutab. Lõpuks läks ta veel koju, siis kui päike oli alles kõrgel, ja kraav jäi töötajajast tühjaks. Aga selle paari kodus oldud tunniga tegi ta ära enam kui muidu kogu eluajal: ta pani labidavarrele alla sanga, mis säästab palju vasaku käe jõudu ja tervist ja milleta nüüd harva näeb õige kraavikaevaja labidat.

Need on vaid üksikud, võib-olla halvasti valitud näited sellest, kuidas ka võib viia elu edasi. Aga neist peaks piisama näitamiseks, et ka mõttele ja mõis- tusele peaks jätma tegevusaega ja tegevusruumi. Peaks vahest ka piisama selleks, et tõestada, kui võrd vaja- lik siiski on õpetada inimesi mõtlema, ja see oleks väga oluline haridusevaenlikul ajal. Aeg on näidanud, et lühem tööpäev ainult kasvatab töötempot ja suuren- dab päeva tööhulka. Kogemused on ka näidanud, et ainult ajaga leitakse uusi teid ja tööviise. Ei ole siis ka põhjust kohe nuriseda meie kooli üle, kui see „kas- vatab laisku“. Kui kool on pannud oma kasvandikud

tõesti mõtlema, siis on ta väga palju korda saanud.

Ei ole ju olemas absoluutset laiskust, või see on hoopis haiglane idiootlik nähtus. Terve pea töötab ikka. Kõik siintoodud on näited harilikust tervete inimeste laiskusest. See on relatiivne laiskus — laiskus neile ühiskonna ja olude poolt määratud töö suhtes. See laiskus tähendab tegelikult tungi oma võimete- ja loomukohasema töö järele. Mis õigus või põhjus on seda keelata? — Ka nii ja peaausjalikult nii sammutakse edu poole. Inimene ei ela ju üksipäinis leivast või füüsilisest lõõgijõust. Igaüks meist on niimoodi laisk. Arst, kelle eriharrastuseks on ajalugu, on laisk. Laisk on pastor, kes selle asemel, et kuulata vanaini- meste juttu oma karja eksimustest, teeb põllul tööd. Ta pole üksnes laisk, vaid on ka ahne. Laisk on põllu- mees, kes loeb ilukirjandust või lehestki muud peale turuteadete. Laisk on minister, kui ta läheb jahile ja jätab oma tööpõllu tühjaks koguni mitmeks päevaks. Laisk on direktor, kui kärutab oma aias sõnnikut. Lai- sad on kõik meie suursportlased ja väga paljud neist on saanud nooremalt noomida või isegi nüpeldada oma harrastuse pärast.

Nii keeruline on lugu laiskusega. Seepärast ei saa süüdistada ei kooli ega haridust ega summutada mõt- lemist. Võib-olla on isegi õigus sellel mehel, kes üt- les: See on ükskõik, millega inimene ennast tapab: kas suure tööga või vähe söömisega.

Need ketserlikud mõtted kerkisid ühel kodukultuuri- aktusel, kus pidi kõnelema üks sekretär teemal: „Kodu ja ühiskond“. Ka tema rääkis tööst ja kuna aktus toi- mus maal, siis koolihariduse tühisusest. Seejuures rää- kis ta absoluutselt mööda teemast, rääkis mingist ter- viklikust lõõgijõust ja tugevast rusikast. Rääkis meeste siitkatena selja peale panemisest ja sääse koiva maha- laskmisest kiriku torni otsast. Nii noppis ta odavat aplausi, mõtleja inimene pidi aga paratamatult ar- vama: Oleks olnud hea, kui temagi oleks olnud pisut laisem ja jätnud kõnepuldi vahest sekka tühjaks. Siis oleks ta vahest vähemalt teadnud oma teemat.

V. M.

„Raamatu monoloog“

Mina olen raamat. Teil on igaühel minuga olnud mõnesuguseid kokkupuuteid. Mõni võtab mu kätte tühjade tundide täiteks, teine otsib minust vastuseid küsimustele, millele ta ise vastust ei mõista leida, jälle mõni teine naudib minu kaante ilu, minu trüki selgust, illustratsioonide kunstipärasust ja kõite kaunidust.

Mul on sõpru, aga ma tunnen, et suur osa inimestest on mulle tänini jäänud võõraks. Nad osutavad mulle küll kaugelt imetlust ja aupakkumist, aga nad ei suvatse laskuda lähemasse tutvusse minuga.

Minu nooremaid õdesid, ajalehti ja ajakirju tuntakse rohkem. Need suruvad ennast ka rohkem peale, nad on nagu suuresuulised käratsejad, kes ei jäta ennast tähelepandavaks tegemata. Nad meelitavad teid veel õhutul hiljagi kioskites, sellal kui tõsi-seid ja väarikaid raamatuid müüvad kaupmehed on juba sulgenud oma poed.

Ma olen ikka olnud tagasihoidlik ega ole ennast kellelegi vägisi peale surunud.

Aga teie teate ju, et tänapäeva kurjas maailmas ei jõuta tagasihoidlikkusega kaugele. Küünarnukid maksavad. Kes ees, see mees! Karju, kisenda, tee endale reklaami, ainult siis võid loota, et kuhugi jõuad. Nõnda, armsad inimesed, mul on natuke piinlik küll, aga ma ei saa midagi parata, vaid pean enda tutvustamiseks kasutama seda teed, et tulen ise teie juurde, et räägin endast ja lasen ennast tutvustada oma parimatest külgedest.

Vanasti ma ilmusin harilikult ikka jõuludeks. Ja huvigi minu vastu tunti peamiselt ainult jõulude ajal. Aga nüüd meie suguvõsa on kasvanud ning kosunud ja meid tuleb kena kogodus välja ka kevadeks. On juba välja tulnud ja välja tulemas. Vaadake, siis ma mõtlesin, et tarvis jälle kord olla aktiivne ja panna teie kannatus proovile ühe väikese revüüga, kus ei demonstreerita mitte uusi mantli- või kleidimodelle, vaid meid, teie muidu nii alandlikke ja tagasihoidlikke sõpru ja teenreid, raamatuid.

Õieti ma pidin algul laskma teha ühe asjatundliku ja sügavalt tõsise kriitilise ülevaate, kus oleks kaalutud meie värske pere voorusi ja pahesid kriitiku tundlikkude ja täpsete apteekrikaaludega. Aga ka minuni on jõudnud kurjad kuuldused, et arvestajate sünged tõsidus ei ole lugeja publiku juures suuremas soosingu. On sattunud ebasoosingu, nagu viimasel ajal ajalehtedes tihti öeldakse.

Sellepärast ma loobusin kriitikute tülitamisest ja otsustasin, et kõnelen ise ja seletan, missugune ma praegu õieti olen, oma kevadises ja puutumatus värskses.

Olen kõigepealt romaan.

Ma olen romaan viielt autorilt viies raamatus.

Ma olen sellele, kes tahab meelde tuletada Maailmasõja koledusi, Jakobsoni „Oktoobrituul“; sellele, kes tahab sukelduda kaugesse minevikku, kus saarlased rändasid Väina jõe suudmes liivlaste keskel, ma olen K. A. Hindrey „Nõid“; ma olen P. Krusteni „Pime voorus“, ma olen R. Rohu „Elutee“, ma olen P. Viidingu „Õis ja vili“ ja ma olen August Gailiti „Leegitsev süda“.

Aga ma ei ole oma lehekülgi lasknud katta ainult omamaise tööga, vaid olen lasknud hankida üht-teist tähelepanavat ka väljast. Minu, raamatu kuhu on võtnud Selma Lagerlöfi „Gösta Berling“, Lajos Zilahy „Kaks vangi“, kauni poolatari Szelburg-Zarembina „Joanna eksirännak“ ja hea naabri lätlase Virza „Taeva redel“. Tolstoi „Anna Karenina“ saab uue eestikeelse kuue, selle vana asemele, mis talle tehtud juba mitukümmend aastat tagasi ja mis läinud ajast ning arust, mis ei kõlba enam kanda praegusel kodukaunistamise ajastul.

Ah et siis puha romaanid, nuri-seb nüüd vahest mõni lugupeetav kuulaja, kes meelsamini tahaks näha, et raamat oleks kõigepealt õpetlik. Ärg kartke, ma pole nii ühekülgne. Minu lehekülgi on jätkunud ka muu kui mahuka romaani jaoks.

Hiina ja Jaapan ärritavad meid igapäev. Eks võtke siis ja lugege, mida ütleb Tammsaare oma uues raamatus „Hiina ja hiinlane“ või jälle Bienstock oma „Hiinas ja Jaapanis“. Teid huvitavad veel maailma maad ja rahvad. Tuglase „Teekond Hispaaniasse“ on ilmunud äsja neljandas trükis. Ma näen, see on vist sõda sellel maal, mis teose nii mitmenda trüki jälle tarvilikuks on teinud.

Sõda on hirmus asi. See ununeb inimestel varsti. Kuidas sõjas sõditi kahekümne aasta eest, sellest jutustab Grosse Schmidt „Valge rinne“. Sõjaraamatuid tuleb veel terve rida, nende valmisaamine võtab ainult veel natuke aega. Kolonel Lawrence'i „Seitse tarkuse sammast“, ka see kuulub raamat tuleb nende hulgas välja.

Ärge unustage luulet, sõnakunsti õilsamat õit. Sellelt alalt on teie lugemislauale pääsu ootamas A. Alle uus luuletuskogu, alles ristimata küll,

ja Ridala „Laulud ja Kauged rannad“.

Meie, raamatud, oleme ka lasteraamatud.

Toslem on üks kuulsamaid kujusid omaaegsete „rahvuskirjanikkude“ rünnakumeeste hulgas. Teie teate, et ta on muutunud viimasel ajal vagusaks mehikeseks, kes igal nädalal kord või paar kirjutab oma päevamuredest „Postimehes“. Aga temal on ka järeletulija, noor Toslem, Toslem junior. Selle Toslem juniori seiklustest, ka vana Toslemi omadest, lastele kohandatult, räägib Tiituse raamat „Toslem lastele“. Veel on lasteraamatuks Beatrice Tobiase „Vahva poiss Kua-Ko“. Need viimased on veel ilmusas. Jaan Vahtra noorsoo-raamat „Kuldne laev“ on aga juba trükist väljas ja ootab teid raamatu-kauplustes.

Ma kardan, et nimele veel pikema üleslugemisega katkestan teie heatahtliku kannatuse. Olgu siis. Hoidkem kokku aega ja vaeva. Kirjastus on ju teinud neist tiitlitest ja sellest, mis nende tiitlite alla on paigutatud, omad prospektid, kust leida võite seda, mida minu tagasihoidlikkus ja teie aja kalliks pidamine ei luba mul siinkohal enam ära ütelda.

Aga ega te keela mul ajamast veel mõnd sõna üldisemat juttu? Meie, raamatud, tunneme omajaga põhjendatud hirmu, et teie ütlete: kellel on aega praegu raamatutega tegemist teha, kui väljas on nii ilus kevad. Noh, eks seda kevadet meie, raamatud, varematal aegadel olemegi alati kartnud ja alati oma nina välja pistnud ikka novembris-detsembris. Aga meie oleme ka seda näinud, et need kevadisedki päevad raamatuid vajavad. Kust teie leiata alati nii käepäralist sõpra, kui on raamat, kes teid siis ei tülitata, kui teil aega ei ole, kes aga kohe valmis on teiega juttu ajama, kui teie seda soovite? Ainuke tingimus muidugi, et teie õigel ajal pole unustanud teda päästa raamatu-kaupluse koonduslaagrist ja tuua oma koju avaramatesse tingimustesse.

Lõpuks ma julgen juba nüüd hoiatada teid vihmaste päevade eest teie suvitamise ajal. Ma olen kuulnud, et suvitamiskorterite otsimise mured on saanud aktuaalseks. Ega te siis mulle pahaks pane, kui teile ka ennast aegsasti meelde tuletan suviseks korteri- ja suvituskaaslasteks ning vihmaste päevade seltsiliseks.

Saagu siis nüüd sõna meie koguduse üksikute liikmete eneste kätte. Olge heatahtlikud positiivsuse vastu ja ärge nõudke liiga julma karistust negatiivsusele, vaid püüdke meiega leppida niisugustena, nagu me oleme. Kui teie meiega rahule jääte, eks me siis tunne ennast meelitatuna ja teeme tulevikuski, mis võime, et pääseda teile lähedale ja võib-olla pakuda teile mitte ainult lõbusat, vaid ka kasulikku.

Raamat

Ühe hingekarjase päevik

Mindagu välja kõigile maadele ja õpetatagu kõiki rahvaid, nii kõlab käsk piiblist. Õpetatagu rahvaid? Aga mida?

Nõnda küsib ju praegu kristlane, kes seda on vaid nimepidi ja näeb ainult vastuolusid õpetuse ja tegeliku elu vahel. Ta on ammu juba kaotanud oma lapseusu, mõni suurte pettumuste ja valude saatel, teine rohkem ükskõikselt, nii nagu teda ennast oli õpetatud ja seejärele, kui vastuvõtlik ja tuline oli ta enese hing. Ning nüüd küsib ta kas suurema või väiksema imestunud huviga, mida õige peab õpetatama.

Ta käsutuses on kirjatähed ja ta loeb maast-madalast. Väiksenähtis katekismust ja piiblit, hiljem ajalehte. Sellest viimasest ta siis leiabki kõike, mis aina räägib vastu sellele, mida ta õppis katekismusest. Leiab, et misjonärid oma lihtsameelsuses teevad vaid kahju, õpetades loodusrahvaid kandma riideid, mis neid vastuvõtlikuks teevad haigustele ja viivad väljasuremisele tiisikuse ja muude külmetustõbede kätte. Kuuldub, et ristiusu mitmesugused vormid võistlevad üksteisega rumalustes ja ajavad loodusrahvaid üksteisele vaenulikkusse leeridesse. Naerab, kui loeb, et ameerika misjonärid oma natsionalistlikku patriotismi kannavad Hiinamaale ja oma misjonikoolides õpetavad, et ikka Ameerika Ühendriigid on kõige paradiislikum vabaduse ning edu maa ja et kõige eeskujulikumad inimesed olid ikkagi George Washington, Jeesus Kristus ja vist Henry Ford. See kolmas on mul nimelt meelest läinud, aga midagi Fordi-taolist ta ikka oli.

Niipalju ja palju sellesarnast teab siis keskmine kristlane misjonitööst ja sellest, mida see töö peab laias maailmas õpetama. Et selle kõrval ka õpetada lugemist ja kirjutamist, see pole paha. Aga see viib jälle lehe lugemiseni. Kus värviline kristlane jällegi loeb, mida need laia maailma läinud õpetajad kõike on imelikku ja ebaotstarbekohast korda saatnud.

Edasi loeb siis ka see värviline kristlane, kui võrd lahku lähevad Kristuse õpetused reaalsest elust. Kuidas kristlikud riigid üksteise vastu tarvitavad kõiki võimalikke nurjatusi, neid vaid ilustades kristlikult leksikonist võetud sõnadega. Kuidas poliitika on vaid igavene riugaste mäng, milles ei maksa usaldus ega halastus ja kus kristlik armastus kõlab vaid hoopis võõrana ja nagu hää hoopis kaugest pilvedepealsest maailmast.

Ja siis ollakse lõppude lõpuks nõnda kaugel, et ristitud neeger, hiinlane või indiaanlane ühes valgega võivad veenduda, kui vähe ühtub maapealne käitumine kuulutatud evangeeliumiga. Koos võivad nad vaadata minevikku, kus ristiusu levitamine võttis väga verise või tulise kaju, koos võivad nad veenduda, kuidas usu-tüüdid viisid isegi usuisasid niisugusesse meeleollu, et Calvin laskis oma vastuvaidleja Servet' põletada tule-riidal ja Luther tundis rahuldust, kuidas tema õpetust valesti mõistnud talupojad raiuti tükkideks. Edasi võivad nad jälgida, kuidas ristiusust tekkinud ja inimarmastust taotlev kommunism on surnuks piinanud miljooneid inimesi ja nõnda edasi ja nõnda edasi.

See kõik ajab muidugi pea segi päris keskmiselgi mõtlejal, rääkimata vaimult vaeseist, kes selle asemel, et pärida taevariiki, heidavad lihtsalt käega: mõistus ei võta. Loogika on niisama jumala and nagu inimese võimed, ja nimelt selle loogika najal lähebki inimese tuimaks. Või aga hakkab siis rahuldust otsima oma külgesündinud usulisele meelele mitmesuguste usuliste ürituste kaudu, asutab Taara kiriku või „Deutscher Glaube“ sarnaseid usunditüüpe, läheb ateistiks, mis ju ka on religioon, ühe sõnaga, otsib oma jumalat õige mitmesugusel ja väga erineval viisil. Ja seda innukalt ja kirglikumalt, mida vähem teda saab valgustada „kutsutud ja seatud“ seisus.

Sest see on ise hoopis väikeste võimetega ja ise üsna

segi läinud oma paimul, on suurelt osalt väga epikuuriline ja lõbus rahvas ja omab tunnuseid, mis täpp-täpilt lähevad ühte nendega, mis olid vaimulikul seisusel enne usupuhastust. Ei see seisus seleta mõista tahtvale hingele midagi, kuuendat käsku on ta iseenese jaoks nagu täsahiljakesi teiseks hakanud seletama, kui seda meile usuõpetuse tunnis ja leeris õpetati.

Mida peab niisuguses keerises tegema kirikuõpetaja nagu Harald Päivil Metsanurga romaanis „Kutsutud ja seatud“, mille alatiitlik on „ühe hingekarjase päevik“? Ta on küll õppinud eksegeesi, tunneb kirikuajalugu, gnostikuid ja kateheesi, on sorinud filosoofe, aga see ei rahulda teda, sest tema kõlbeline isiksus tõrgub ennast tunnustamast õigeks ja kohusetruuks hingekarjaseks, seda vähem, et tema naine teda petab ja põlgab, kuna ta ise tunneb ennast siiski selle naise orjana oma ihade kaudu. See nõrgaloomuliste inimeste *servilitas sexualis* raskendab õiget lahendust saavutamast, nii nagu see uus Taavet Soovere, seekord *in sexualibres*, võiks oma loomu alandlikkust isegi kasutada kirikult nõutava alistumise ja leplikkuse mõttes.

Õieti on kogu küsimus, kirikuõpetaja suhtumine kirikusse ja ususse, niivõrd aktuaalne, et alati tuleb imestada, miks kirjandus pole tema kallale tihanud asuda. Vahest on küsimus liiga ulatuslik, vahest on kirjanik-kond nõnda võõraks jäänud sellele lapsepõlves ja üldse nooruses ometi väga lähedal seisnud ilmale, vahest takistab teatav pieteet ründamast oma endist muinas-ilma, olgugi et ta osutub täiskasvanu pilgu ees ju hoopis teiseks ja koguni opositsiooni väljakutsuvaks? Vahest oli sellestki tundest välja kutsutud kirjandusliku auhindaja, linnapea ning kindrali J. Sootsi väide, et teost ei võidavat auhinnata sellepärast, et ta tekitab pahandust mõningaile ringkondadele? Olgu sellega, kuidas on, Mait Metsanurgale tuleb teeneks lugeda, et ta selle raamatu kirjutas. Keegi pidi ta ometi kord kirjutama. Igapäevased kõrvu kriiskavad vastuokused usuõpetuste ja nende teostamiste vahel ei võinud ju pikalt reaktioonita jääda. Ja kui mõned aastakümned tagasi need vastuolud välja kutsusid vaid primitiivset vaimulikkude mõnitamist kirjanduses ja nende algelist karkeerimist, siis oli nüüd ammu juba aeg, et kirjanik asetaks ennast ka kirikuõpetaja seisukorda ja püüaks teda mõista. Kusjuures ju aegamööda talle selgub, milles seisab viga, kas usundis või tema võltskäsitamises, kas rakendus on viltu ja inimene puudulik, või aga on usund ise üleliigne ja asendatav algkooliõpetajate poolt antava moraalioõpetusega.

Harald Päivil ei ole kõva mõtleja. Aga ta on siiski suhteliselt väga korralik hingekarjane, kes maadleb iseenesega ja oma jumalaga ja mõistab iseenese üle kohut. Sellepärast võib tema heitlust iseenesega jälgida huviga, kusjuures muidugi kõige suuremat huvi pakub tema usuilm, mis on meil ju kõigil ikkagi ühine, kas minevikus või veel praegugi. Et ta selles heitluses liigub õieti ainult luterlikus vaatekohtade ringis, see teeb ala küll kitsaks, kuid kindlasti lähemaks meie lugejaskonnale. Ja tema maailmast on tükk maad veel sinna teise maailma, kus üks kõrge katoliku vaimulik võis Shinto-usust ja budhismist kristlusesse, s. o. leigusesse taganenute kohta ütelda, et ta seda kahetseb. Sest iga kõrgem usk, ütles ta, on ikkagi Jumala manifestatsioon.

Millega ta ütelda tahtis, et uskuda midagi sügavalt on väga tähtis ja enam kui oluline. Mait Metsanurk näitab, et on veel oma usu pärast ja usu eest mõtlejaid ja kannatajaid. Kuigi alla jäädes.

Ma ei puuduta raamatu kunstilist külge. Tema ideeline külg on aga tugev küllalt, et ära teenida kõige laialdasemat tähelepanu.

K. A. Hindrey

Ringvaade

SUVITAMISEST HAAPSALUS

On olemas ütlus Pariisi kohta: „Kes on seal kord käinud, tahab alati tagasi tulla“. Haapsalul pole küll muud sarnasust Pariisiga kui see, et kes kord seal suvitanud, tahab ka sinna jällegi tagasi tulla.

Juba varasuvel on ta võluv, sest siis upub ta sireliõitesse. Nende eest pole küll keegi iseäralist hooft kandnud, kuid vist on Haapsalu kliima nende kasvule iseäranis soodus, üldse lilledele, sest suve kestel on õhk tulvil täis õite lõhna. Kesk-suvel pole Haapsalus kunagi tunda masendavat kuumust, sest karge ja siiski mahe mereõhk on alati liikvel, ilma et ta seepärast kõvaks tuuleks muutuks, kuna Haapsalu asub mere-lahe ääres ja on ümbritsetud saare-kestest.

Võib isegi Robinsoni elu elada noil saartel, kui natuke fantaasiat ning telk ja moonaa kaasas on. Siis tunned, et päike, meri, taevast ja maa on sinu päralt ja nii unustad kõik talve mured ja nagu loodus elad ise üle uuenduse imet.

Kes seni pole õppinud ujuma, see Haapsalus õpib seda vägisi, sest igal pool on meri ja suplusvõimalusi külluses. Vesi on nii soe, et isegi väikesed lapsed võivad vabalt terve suve vees sulistada.

Kui vahel aga suvitamise ajal juhtub sekka vihmane ilm, sest isegi Haapsalu pole sellest täiesti vaba, siis on rannaäärse kasiino ja kohviku rõdudel võimalik muusika saatel suurepäraselt kohvi juua ning ka sutada eeskujulikku lugemislaua.

Isegi kõige inimlikumale nõrkusele — auahnusele tuleb Haapsalu vastu ja korraldab igasuguseid võistlusi. Peale selle saavad võistlusteta need suvitajad, kes viisteist aastat Haapsalus suvitanud, välismärgi ja vabastatakse suvituskasudest. Linna huvides peaks lootma, et neid siiski üleliia poleks.

Supelasutisi on Haapsalus mitte ainult tervete jaoks, vaid samuti haigetele, peamiselt neile, kes tarvitavad ravi tervismudaga.

Haapsalu meeldivuse peateguriks on tema mitmekesisus. Igaüks leiab seal just seda, mis temale kõige rohkem sobib, kusjuures põhitooniks jääb alati rahulikkus, tagasihoidlikkus ja elurõõm. Vist seepärast ongi Haapsalu enda elanikkude seas nii palju kõrges vanuses inimesi.

Keegi, kes Haapsallu tuleb, ärgu unustagu, et ta peale kõige muu tutvuneks järgmisega: sõit purjekal, kui ta sõidab esimest korda, siis parem „daamide tuule“ ajal, siis värskest suitsetatud angerja söömine „Bürgermeister Holmi“ poolsaarel asuvast suitsetamisahjust; „Valge daamiga“

tutvumine peab kombekohaselt sündima kuuvalgel õhtul lossipargis.

Väljasõitudest võime soovitada Vormsi ehk Hiiusaare külastamist, kus rahvas ilma mingisuguse propagandata käib hommikust õhtuni rahvarõivastes, ja lõpuks soovitaksime igal suvitajal omandada ka Haapsalu omapäraseid käsitöid — kuulsaid pitsisarnaseid õhulisi villaseid rätikuid, mis nii peened, et suurusele vaatamata võib neid harilikust sõrmusest läbi tõmmata. Ometi on need rätikud nii soojad, et isegi talvel võid seda ümber võttes tunda Haapsalu mõnusat soojust.

V. P.

NARVA JA JÕESUU SUVE ALGUL

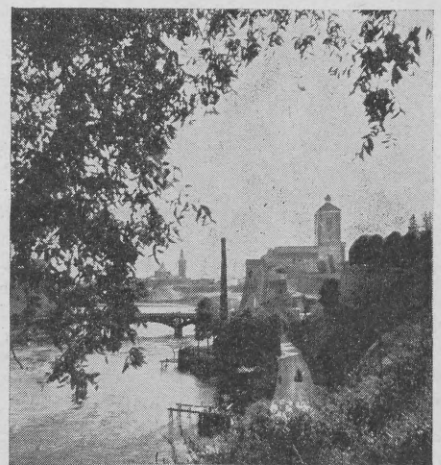
Narva piirilinnana on teatavas eesõigustatud seisukorras, kus ta võib endale nõuda suuremat tähelepanu kui see osaks langeb sisemaistele linnadele. Venelased teevad piiririba inimestest tühjaks, lammutavad majad maatas, sest nii loodavad nemad piirivöö probleemi kõige paremini lahendada.

Kuidas piirivöö riigikindlust tõsta, on probleem, mille lahendamiseks kindlasti on palju teid. Üks neist on piiriäärsete linnade ja külade majandusliku olukorra parandamise kõrval ka inimeste kultuurinõuete rahuldamine. Ses suhtes ei olnud Narva mitte just kõige soodsamas seisukorras, sest isegi teater lonkas. Tegelasid olid seotud igapäevase leivateenistuse muredega, neil jätkus teatrile aega ja tahet alles teises järjekorras. Nüüd, suve eel, lahendati probleem õige õnnelikult: võeti ametisse elukutseline teatri- ja näitejuht, kelleks sai „Vanemuisest“ Ants Piller. Koos Pilleri tulekuga viidi „Võitlejas“ läbi hulk muudatusi, mille vilja narvalased võivad maitsta alles tuleval hooajal.

Suveks jõuti lahendada niisiis kauaaegne mureküsimus ja võidi suvepuhkusele minna märksa kergema

südamega. Suvi on Narvale üldse rõõmuajaks, sest siis liigub siin, nana kindluste- ja võitlustelinnas rohkesti inimesi kodu- ja välismaalt. Juba aprilli keskpaigas tulid esimeste välismaiste ekskursantidena Rootsi kooliõpilased ja pärast seda on turistide vool olnud väga pidev. Eriti palju käib kodumaa koole. Tänavu on suuremaid ekskursioone oodata Taanist, Norrast, Soomest ja Rootsist. Narvast on eriti huvitatud rootslased, sest neil on oma kuulsa Karl Raudpea kaudu Narvaga suuri mälestussidemeid. Rootslastele on paari aasta eest püstitatud Rootsi lõvi kujunenud nagu mingiks pühapaigaks, Mekkaks, kus kindlasti kord ära käiakse ja kujule lilli asetatakse. Ning Narva maa-alused käigud, Hermann ja Jaani kindlus — need on turistide maiuspalad, mille sarnaseid vaid vähesed linnad suudavad kõrvale panna.

1. mai tõi Narvale juurde mitu tuhat inimest, sest linnaseadusega liideti ametlikult Narvaga üheks linnaks Narva-Jõesuu suvituskohaks. Narva on kogu aeg Jõesuu eest hoolitsenud nagu oma ühe osa eest, seega on 1.

Vaade kevadisele Narvale

mail toimunud akt vaid tõsiasja õige nimega nimetamine.

Jõesuus on linnaisad viinud tänava läbi rea uuendusi. Kõigepealt parandati ja korrastati Narva ja Jõesuu vahelist teed ja toodi siia ühendust pidama tuliuued bussid.

Ehitushoos tõmmatakse peale läinud aastast rannahoone ehitamist veidi hinge. Siiski ehitati uus kõlakoda, mis on juba valmis. Rannakohviku sisemus ehitati ka ümber, mille tagajärjel võib kohvikusse mahutada 120 lisatooli, nii et nüüd võib Narva-Jõesuu rannakohvikus korraga istuda juba 1000 inimest.

Mai algul oli Narva-Jõesuus juba üle saja suvitaja. Varased „patisaksad“ on enamasti kõik narvalased, kes mängivad „jänest“ — enne 1. juunit ei tule maksta suvitasmaksu.

Suuremad korrastustööd on viidud lõpule ja Narva on valmis, et võtta vastu tuhandeid turiste ja Jõesuu — tuhandeid suvitajaid.

Osto

PÄRNU MAIKIRI

Pärnu saabusid maipäevad maikuninganna, pits-pallide ja räimedega. Sest näitlejad valisid esmakordselt tänava kuninganna — nagu see kevadest sügiseni Pärnus moes — et aina valitakse ja valitakse. Kuna tänava maipäevade algul Pärnus puud kuidagi lehte ei taha minna, siis arvatakse süü selles seisvat, et maikuningannaks valiti üks metsaasjandusele väga lähedal seisvat daam. Teiselt poolt peetakse maijaheduse põhjustajaks räimede rohkust meres. Neid olevat tänava nii palju, et ahmivad veepinnalt kogu sooja õhu enesesse.

Kuid Pärnus elatakse alati heade lootuste tähe all ega oldagi maipäevade jaheduse pärast supellinnas nii väga mures. Vatiga palitu seljas, mõnel botikudki jalas, mõeldakse ja kalkuleeritakse, et mida see eesolev suvi küll toob. Kindel on, et suvi rootslasi toob ja kodumaisi suvitajaid ka, kuid kui palju ja kui ränkade rahadega, seda ei julge keegi ennustada. Et aga suuri rahaliikumisi suvel oodata pole, seda tõendab omastkohast seegi, et suvituskorterite hinnad näitavad tänava langust. See on ilmne uute hotellide — „Bristoli“ ja „Vasa“ mõju.

Suvituselus muide suuri uudiseid ei tööta tulla, sest see on juba Pärnus vana uudis, et linn sai uue supelinspektori lehemeele ridadest. Ning et Pärnu suursild ikka ja ikka muudkui valmimisele läheneb ja räimed kogu sadama haisema panevad.

Neid ridu kirjutades polnud veel teada, kes saab maipäevil Pärnu uueks laureaadiks. Muust kultuurilisest küsimusest jututegemine oleks üleliigne, sest teater pani juba enne maikuu keskpaika ukseid kinni. Pole ka mõtet teatrit teha, kuna elu teeb isegi head teatrit ning eluteater ahvatleb publikut palju enam kokku. Mai lõpupäevil algab tänava Pärnu ööbikute kantus ning pargipinkidel südametemurdmine. Ning viimast jätkub kogu suveks, isegi kuldkollaste vahtralehtede langusajaks, pisikeste eranditega ka valgeteks talvekuudeks. Pärnu on ju armastuse ja õnne, lootuste, unistuste ning — ka pettumuste linn, või nagu Hugo Raudsepp ütleb oma „Mees trumpidega“ ühe tegelase suu kaudu — näha kordki Pärnut ja siis surra!

Nägemiseni suvekuudel, jaanipäeval Pärnu plaazil, kus vesi soe ja päike palav, liiv tuline ning südamed veelgi tulisemad!

Pärnakas

VIRU RAND EHITAB JA KAUNISTAB

Ükski teine rand Eestis ei ole nii suvituskohdade-rikas kui Viru. Peagu iga teine küla on siin suvitusküla ning igapäev on oma võlud ja oma lõbud, mis selle, kes kord on siin peatunud, soovivad endal külgel paljudeks suvedeks.

Viru ranna esinduskuurort (peale Jõesuu muidugi) Võsu paneb tänava enda kaunistamisele ja patisaktele mugavuste loomisele rõhku enam kui kunagi varem. Läänud aastal käis siin kaks ja pool tuhat suvitajat, eeloleval tahetakse kindlasti 3000-ni välja jõuda. Selleks rajatakse männiku alla hoopis uus park laiade kõnniteede, arvukate pinkide ja varjualustega. Rannast kaotatakse lepavõsa ehk nn. džungel, ehitatakse uus kõlakoda jne. Suurematest kavatsustest on nimetada rannahotelli ehitamist, mis on hädatarvilik valitseva

korterikriisi lahendamiseks. Juba mai algul olid peagu kõik Võsu suvilad välja üüritud. Lähema viisaastaku kavas on ka mudaravila ehitamine. Tervismuda saadaks umbes 10 km kauguselt Vihasoo rannast.

Rutja, Tartu professorite ja kunstnike suvituskohad, on samuti agaralt ametis suvilate värvimise, korterite sisustamise ja muuga. Rutja naelaks töötab eeloleval hooajal kujuneda malesuurmeister Paul Keres, kes organiseerib praegu Rutjale Eesti maletajate suvilaagrit, millest osa võtab ka hulk välismaalasi, eriti soomlasi. Toolse vabad korterid on samuti juba välja üüritud.

Toila saatuse määras Presidendi loss Orul. Enne nii vagane ja kokkukuivav suvituskohad on saanud nagu uut verd juurde. Läänud aastal valmis rannahoone, tänava jätkatakse suvituskoha väljehitamist täie hooaga. Toolasse ehitatakse ka sadam, nii et suvitajad pääsevad otse Tallinnast kohale. Muret valmistab veidi rannaküsimus, sest sinne rand on õige kiviklibustiku-rikas, kuid sellestki murest saadakse tööga üle.

Sillamäe kui suvituskoha tähe kustutas uuesti käimahakanud õli-tööstus oma suitsu ja vängete õligaasidega, selle eest on aga tõusnud Kannuka osatähtsus. Ka Utria ja Merevälja on võitnud endale alatise suvitajatepere.

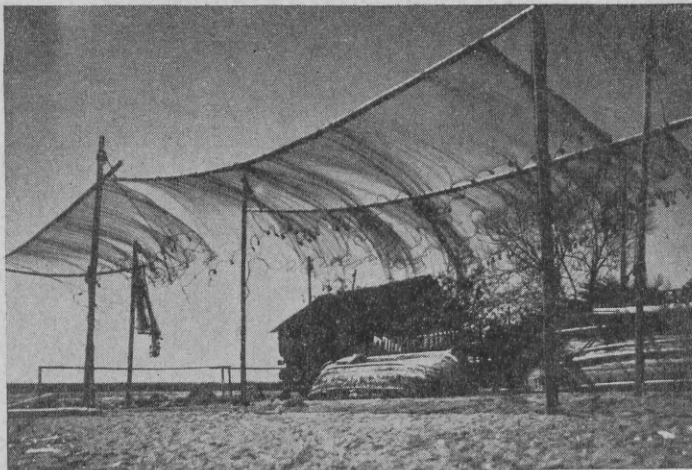
Viru rand on kujunenud vaikust, rahu ja tervet õhku armastajate vaimuinimeste suviresidentsiks.

Rio

KÜLALISLAHKE ELVA

Vähestel sisemaa kuurortidel on selliseid trumpe kui uuslinnal Elval. Matkates maanteel Otepää poolt Elva suunas ei taha kuidagi uskuda, et all orus, sellises männimetsas võib asetseda linn. Kipud arvama, et siin asetseb tavaline „kroonumets“. Aga just siia männikusse, järvede äärde on elvalased osanud

peita terve linna. See männimets varjab põletava päikese ja jaheda tuule eest, annab koos järvedega Elvale erilise loodusliku võlu ning sellist osoonirikast ja tervendavat metsaõhku, mida leidub vähestes suvitustlinnades. Järvi, Elva suurimaid trumpe, on siin kolm: Vaikne, Verevi ja Arbi järv, ning neile lisaks lookleb siit läbi suplemisekõlvuline Elva jõgi. Järvederohkuse tõttu on Elva võinud valida sobiva asukoha oma supelbasseinile, mis on üks paremaid Eestis, kus voolata vee tõttu on võimalik pidada isegi rahvusvahelisi ujumisvõistlusi.

Torm rannas. Rannamotiiv Toilast

Ka rahu, suvitajate tähtsamat nõuet, võib pakkuda Elva. Varakult on asutud tänavate asfalteerimisele. Tolmu vastu võitlemises tuli Elvale abiks ta vanem naaber Tartu, aidates oma noorel piirimehel muretseda tarviliku niisutusauto. Tartu tegi seda arvatavasti oma rahva huvides, sest Elva on kujunemas Tartule tähtsaks abilinnaks ning on saanud tartlaste talvitus- ja suvirõõmude kohaks. Selline vahekord kahe naaberlinna vahel on võimalik ainult soodsas ja tiheda liiklemisühenduse juures. Ning see küsimus ongi Elvale olnud korduvaks mureks. Ta on ikka pidanud nõudma tihedamat ja otstarbekamat raudteehendust Tartu-Elva liinil. Kui kunagi Tartu-Elva vaheline rongiühendus kujuneks vastavaks Tallinna-Nõmme vahelise liiklemisvõimalusega, siis võiks nii Tartu kui ka Elva kodanik tunda sellest tõsist rõõmu.

Siiski pole ka praegu kõige kärsitumalgi suvitajal Elvas karta igavust, sest et „suurlinna lõbusid“ võib nüüdki vahete vahel käia otsimas Tartus. Ning vaheldust otsivale suvitajale pakub väljasõidu- ja matkavõimalusi Elva ümbruskonna idülliline ürgorgudemaastik — eriti aga Peedu, Vapramäe ja Kodijärve-Pikkaaar.

V. Austa

PÜHAJÄRVE — EESTI PUNKAHARJU

Nii võib hüüda seda erilaadset maastikku, mida lühidalt ühismee alla kokku võtab geograafiline termin — Otepää kõrgustik. Vastandina Põhjaranniku jõuliste paekallastele laiub siin kilomeetrite kaupa vaheldusrikas mägimaastik oma metsasalude, järvesilmade, värvirikaste põldude ja väänlevate külateekestega, saades kokkukõlalise lisavärvingu romantiliste talumajade näol. See sõbralik-kodune loodusidüll teeb linna- ja mõistetavaks ränduriluule, toob mälestusi lapsepõlve koduradadelt ning lubab unustada suurlinna tuskleva elutempo.

Oma loodusilulise haritipu saavutab Otepää kõrgustik Pühajärvega, mille kallastel on aastakümnete jooksul suvitatud ja oma paremikteoseid loonud paljud kirjanikud. Roht tuleb siia juba varakevadel, lahkudes alles enne esimest sügislund, Hindrey on Pühajärvel kohasid varitsenud üle kümne suve ning Alle tahaks viibida siin aasta läbi. Kunstnikud, alates juba Konrad Mäe ja Ants Laikmaaga, on Pühajärvel leidnud lõppematuid maalimismotiive.

Agas juba ründab karm tsivilisatsioon Pühajärvetki, romantiline „Pupemaja“ mõisapargist on kadunud, Sõsarsaarte kabel lõhuti ulakate poolt ja parkide metsik ilu peab

Pühajärve Sõsarsaared

Foto Kaljusaar

ruumi andma omapärasele „kaunistamisaktsioonile“, mis tingis põõsaste maharaiumise ja tarbetute kelgumägede ehitamise risti läbi vana pargi. Läheb aastakümneid, enne kui raiutud pärnad ja tammed asenduvad uutega ning paranevad inetud armid. Kuna superlannale oleks hädapärast vaja uut liivakat ja uut hüppetorni — kas poleks õigem olnud korraldustöödega alata just sealt?

Pühajärve — ta on alati jäänud heakorra poolest vaeslapse ossa, teda pole reklaamitud, ammugi veel kunstlikult näidatud huvitavamana tegelikust — ometi külastab teda tuhandeid turiste ja ekskursante igal suvel. Pühajärve — ta ei paku komfortset puhkuseveetmist härrassuvilates, tal pole rannasalonge ega dansinguid, pole isegi tennisplatsi ning juurdepääs Tallinnast ja Tartust oli veel mõned aastad tagasi raske — ometi peavad sajad vähenõudlikkudegi tingimustega leppivad suvitajad ruumipuudusel otsima mõnd teist puhkuspaika. Kui ligemal aastail kerkib Pühajärve kaldale aedlinn ligemale saja korraliku suvilaga, siis ehk hakkab ruumi jätkuma kõigile, kes väsitavale rassimisele suurkuurortides eelistavad tõsist puhkust Otepää mägismaal. Olgugi kehv järskudel kruusaküngastel haritav põld, madalad rohelusse upuvad talumajad — rahvas on siiski siin hingelaadilt sarnane oma kodukoha idüllilise maastikuga ning matkamehele ei keelata toitu ega peavarju. Linlane, kes tunneb vajadust tervendada suvepuhkuse järele, leiab seda, kui ta lepib uhke suvila asemel valgeks lubjatud talukambriga, kõige enam Otepää mägedel.

Vello Pekomäe

KUIV RAKVERE ON MÄRG...

Rakvere ei ole kuulnud mitte ainult oma kange ja järjesõnalise kohtuga, ka mitte üksnes kollase rakvereraipega, vaid ta nime on aidanud tutvustada ka — Rakvere tolmu. Rakvere teed ei ole vahest küll tolmunud rohkem kui tänavad tisteski linnades, kuid viga oli selles, et puudus võimalus tolmu mahaloputamiseks. Rakvere oli kuiv!

Ent läinud aastal tehti suur samm

edasi: Rakverre rajati ujula. Korralik basseini, 50 meetrit pikk, hüppelaud, eelsoojendaja ning täiskasvanute ujula kõrval madalam mudilaste jaoks. Läinud suvel kasutati ujulat väga elavalt. Võiks öelda — liigagi elavalt, sest basseini kippus kitsaks jääma ja tagajärjeks oli, et õhtupoolikul oli vesi paks ja läbipaistmatu. Ning puudus korralik riietumisruum.

Siis üteldi, et Rakvere on alles poolmärg. Tänavu muutub linn aga täismärjaks, sest praegu välguvad ujula juures kirved ja sahisevad saed. Kerkib „rannahoone“, nagu kodanikud oma uue pailapse on jõudnud juba ristida. Hoone on tõesti esinduslik, nimeta kas või otsekohe rannahotelliks. Olge lahed: all rida kabiine meestele ja naistele, üleilmisel korral avarad ruumid kohvikuks. Seni oli linnas üks kohvik, seegi kiratses poolenisti, kuid siiski pakuti uue kohvikuga üsna kõrge hind: 280 kr. Nähtavasti loodab uue kohvikuga rentija muuta rakverelased suurlinlasteks ja õpetada selgeks päev läbi kohvikus istumise.

Olgu kohvikukultuuriga, kuigi on, kuid rannahoone valmib kindlasti juunis ning siis hakka kasvõi tegema reklaami: kõik suvitama kuurort Rakverre! On räbalamatelegi koh-tadele, kui nüüd Rakvere, kuurordi-reklaami tehtud. Seks ajaks, kui algab supelseson, on kindlasti ujulast kadunud ka konnad, kes praegu peavad siin ujumisvõistlusi.

Tulevikus pole siis Rakveres tolm enam tüütav, sest talle on leitud vasturohi. Iga hüvega tavaliselt tuleb kaasa mitu pahet. Ujulaga samuti. Üks on konnadevägi, teine mustlastemeri. Tolmust saad lahti, aga mustlastest ei saa, tee mis tahad. Vanasti oli Laiuse vald kuulus oma mustlaste poolest, nüüd aga koonduvad tõmmunahalsed rändrahva pojad Rakverre. Mustlased on Rakveres isegi majaanikeks hakanud. Seni on nad ostnud juba viis maja, neist mõnedki suured ja korralikud, milledes üürniks on enamasti ka mustlased.

Mustlased koonduvad Kondivalu linnaossa. Talvel elavad majades, tihti nii tihedasti, et magavadiki üksteise otsas, suvel lõövad laagrid linna karjamaale üles. Söödavad hobustele kõik rohu ära, lagastavad aednike peenrad porganditest, kaalika-test ja muust söödavast tühjaks ja võtavad kaasa muudki, mida jaksavad kanda ja millest on arvata, et seda kas saab kasutada või ära müüa.

Tänavate tolmu vastu on leitud nüüd ka rohi: riputatakse kloorkaltsiumi munaksillutisele ning tolmu polegi enam, aga mustlaste vastu pole seni veel abinõu leitud.

O. T.

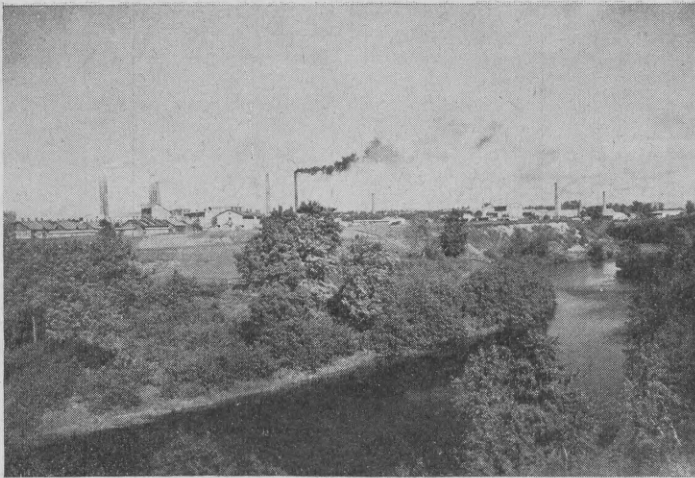
P. S. Noor-Eesti kevadalbumis „Jüripäev“ oli ekslikult teatatud, nagu oleks brigaadipealiku uktsel veel vaskisilt vana, eestistamata nimega. Stahlbergi nimega silt on pealiku ema uktsel, pealiku enese uktsel on silt juba uue nimega.

VIRUMAA UUED LINNAD JÕHVI JA KUNDA

Uus linnaseadus andis Virumaale kokku neli linna. Kaks uut — Jõhvi ja Kunda platseerusid suuruselt üldjärjekorras vastavalt 21. ja 22. linnaks. Kuigi nad asuvad kumbki hoopis ise Virumaa nurgas, on mõlemal ometi suuri ühiseid jooni, eriti mis puutub tuleviku perspektiividesse. Sest mõlema tuleviku tõusu ja arengu pandiks on — tööstus.

Kunda on tööstuslikum linn kõikidest teistest kogu riigis. 1800 elanikust on oleneb tsemendivabrikust tervelt 1500 ning kui ei oleks tööstust, ei oleks siin elu ega olemist ka ülejäänud kolmesajal, mitmesugusel ametimehel. Kunda sai alguse 1860. a. Girard de Soucanton'i poolt asutatud tsemendivabrikust, alevi käekäik on kogu aja olnud tihedas seoses vabriku tõusu- ja mõõnaaegadega ja küllap oleneb tulevikus linnagi saatus vabriku olemasolust ja arengust. Kuna viimastel aastatel Kunda tsemendivabrik on töötanud püsiva edu tähe all, läheb värske linn tulevikule vastu kõige paremate lootustega.

Jõhvil ei ole suuri tööstusi, kuid ometi on talle lähedalasetsevad Kohtla-Järve ja Sillamäe ning Kohtla kaevandused ja õlivabrikud suureks tuiksooneks, mis toovad uut verd, uut elu ja uut rahagi. Näiteks hulk K.-Järve töölisi elab Jõhvis ja käib siit ratastel ja rongiga töökohal. Veelgi suurem on linna tulu majanduslikul alal, sest teiste linnade kauguse tõttu

Vaade Kunda linnale Kunda jõe kõrgelt kaldalt

käiakse suuremaid sisseoste tegemas Jõhvist. Kuna Jõhvi asub keset Alutagust, siis on teda hakatud juba hüüdma Alutaguse pealinnaks, mida ta tegelikult ongi. Jõhvi kujuneb nagu aedlinnaks, kuhu koonduvad tahmaste ja nõgiste „Virumaa Ruhri“ tööstuste elanikud puhketundidel. Jõhvi tulevik arvatakse aga peituvat koguni Toila pool metstes raualademetel.

Linnakssaamine tõi aga mõlemale linnale kaasa ka muresid. Kõigepealt esinduslikke: raatused puuduvad. Mõlemad linnavalitsused asuvad ühekordsetes ja vanades majades, Jõhvi oma koguni piimapoega ja toiduainetekauplusega ühes majas.

Osto

SUURE-JAANI JA LEMBITU

1031 elanikuga Suure-Jaani on nüüd linn. Paljud mulgid tahaksid teda aga meelsasti nimetada Lembitu linnaks.

Miks teda nii ei nimetata? See on õieti imelik, sest tal on tihedaid sidemeid meie mineviku suurima rahvajuhiga. Läbib võõras oma matkal Suure-Jaani, siis vaatab ta kindlasti

Lembitut kujutavat mälestusmärki ilusal väljakul. Muud ju Suure-Jaaniis vaadata õieti polegi! Ja kui võõral on rohkem aega, siis matkab ta kindlasti värskest linnast mõne kilomeetri kaugusel asetsevale Lembitu linnusele, et imetleda meie kunagist Toompead soiste heinamaade keskel.

Kuid veel rohkem. Üsna Suure-Jaani läheduses asetseb Tällevere külake, mille otsatalu kannab nime Leemuti. Ikka kangekaelsemalt tahetakse kinnitada, et selle talu peremeheks on kord olnud — Lembitu. Mine see tead, kuid tõeks jääb, et kuulsad Rattama kalmes, kust kaua otsitud Lembitu maisi jäänuseid, ei ole siit kaugel, samuti Madisepäeva lahingu asukoht ning et otse Leemuti talu alt soost võimaldub hea tahtmise juures otsida üles vana sootee aset, milline viib välja linnusele.

Rattama koplisse on küll keegi najahammast raiunud kivisse „Lembitu 1217“, nagu oleks ta tähistanud sellega Lembitu haua või tahaks kunagi tulevikus petta Lembitu jälgede aegadeid. Uskuda võib aga seda, et Lembitu ise ja ta lähemad kaaslased on kord tallanud salateed Leemuti all soos, mille siksakkidelt võimalik kangutada praegugi välja kive ja puuotte.

Seda kõike teades ei saa olla hästi rahul nimetusega Suure-Jaani. Mõisaküla tahtis Abja linnaks ja võitles selle nime pärast üsna kaua. Suure-Jaani ei ole pidanud seesugust võitlust, vaid elanud tasa-targu oma kohmaka nimega, ent ei ole ülearune avaldada mõtet, et Suure-Jaani nimi sobiks muuta ja siduda Lembituga. Mida enam tulemusi on kaevamistel Lembitu linnusel, seda enam on põhjus nime muutmiseks.

JoKa

SÜNNIPÄEVADEST

Hiljuti tähendas J. V. Veski ühel Akad. Emakeele Seltsi koosolekul, et igasugustes juubeli- ja sünnipäevakirjeldustes leiduvat kõige rohkem korduvaid šabloonilisi keelevigu. Tal olevat neid isegi sadade viisi välja kirjutatud.

Kuid ega asi lasknud kuigi kaua oodata. Varsti ilmus ühes Tallinna juhtivas lehes sünnipäevade all järgmine teade: „Johannes-Voldemar Veski pühitseb 27. aprillil oma 65-ndat sünnipäeva. Sündis ta Tartumaal, Kuidina v. talupidaja pojana 1873. a....“

Edasi olid toodud ära kõik andmed, mis on olemas „Avalikes tegelasis“, peale J. V. Veski sündimise kuupäeva, mis on igal pool 27. juuni.

Ent millest siis sihuke eksitus?

Aga väga lihtsalt: „Avalikes tegelasis“ seisab kirjas, et J. V. Veski sündis 27. VI 1873. a. Tolle ajalehe sünnipäevade tegija, vaeseke, polnud osanud nähtavasti vahet teha rooma numbrite VI ja IV vahel. K u u e n d a kuu asemele ta pani n e l j a n d a! Nii sai J. V. Veski uue sünnipäeva. Tuleval aastal kirjutab toosama sün-

nipäevade-treial selle sealt maha ja nii jääbki tulevikus (vähemalt selles lehes) J. V. Veski sünnipäevaks 27. aprill.

Loodame, et J. V. Veski ise selle peale heatujuliselt muigas, et ta 2 kuud vanemaks tehti. Halvem oleks olnud, kui sihuke äpardus oleks juhtunud mõne naisterahva sünnipäevaga. Vihastuvad ju naised sageli juba siis, kui nende sünnipäev panakse lehte nende õige vanusega. Kui aga teed mõne naisterahva veel paar kuud vanemaks, siis alles läheb päris põrgu lahti. Aga ära ka ei taheta jätta, siis on jälle paha — naisterahvas on haavunud.

Seepärast siis ongi meie ajalehis kõik memmestumisealiste naiste sünnipäevad ilma sünniaastata! Kes ei usu — jälgigu!

Aga muidu ka — peaaegu kõik meie ajalehtede sünnipäeva- ja juubelikirjutised on äärmiselt vaimuvae- sed. Mõnest õpetlasest, kelle tööst ja elust oleks öelda vähesegi tahtmise juures väga palju uut ja huvitavat, korrutatakse iga 5-ga ja 10-ga lõp- peva sünnipäeva puhul maha kõik „Avalikes tegelasis“ või „Biograafilis- ses leksikonis“ leiduvad andmed. Ka sel juhul, kui see tegelane on teinud peale leksikoni ilmumist ükskõik kui suuri edusamme, on avaldanud uusi põhjapanevaid uurimusi, lüües nen- dega sageli pea peale isegi oma endi- sed uurimused — siis, kes kindlasti sellest midagi ei tea ega tahagi teada — see on ajalehtede sünnipäeva- treial. Sel on leksikon nagu mingiks venivaks kummipõieks, kuhu puhu- takse tarvilik kvantum õhku sisse: kui on 35 a. sünnipäev, siis vähem, kui 40 a. sünnipäev, siis pisut roh- kem, kui 50 a., siis üsna tublisti, kui 55, siis jälle natuke vähem, kui 60, siis rohkem, kui 75 — siis üsna pik- kalt, nii et igast leksikoni reast saab 3—4 ajaleherida. Uut nagu karde- takse kohe, huvitava eest hoidutakse kõrvale.

Paljud inimesed on ammu surnud, paljud on eestistanud oma pere- konnanimed ja on muutunud uute ni- medega juba üldtuttavaiks. Vahel pistetakse mõne võõravõitu tegelase kohta lehte lihtsalt: „M a t s M ü r a s t e“, seltskonnategelane, sündinud Vilo vallas 15. juunil 1889. a.“ Seda te- hakse ka siis, kui tahetakse lihtsalt „lahtrit täita“.

Meie lehtede sünnipäevanurk ja juubelikirjutised oma alatise leksiko- nist mahakirjutamisega on muutunud vastikuks ja talumatuks nagu kõik leksikonist või konspektidest omanda- tud tarkused ja isegi terve „konspek- tiharidus“. Ka konspektiharitlaste üleproduktsoon.

Igav ja kulunud on jutt, et meie naabrid on meist ees. Aga siiski. Ka sünnipäevade asjus on näiteks Rootsi ja Soome ajalehed meist kaugel ees. Mingi mõnutundega lased silmad üle käia näiteks „Dagens Nyheteri“ 3-vee- rulisest „p e r e k o n n a u u d i s t e“ nurgast, mille all on ka *Födelsdagar* — sünnipäevad. Aga mis seal lugejat paelub, on just sealne lihtsus ja lü- hidus, kust on ära jäetud kõik üle- arune leksikonimaterjal. Saame tä- napäevase värskete ülevaate inimestest, kes nad on ja kus nad on. Kui on juubelikirjutis kellegi 50 või 75 aasta puhul, siis seal on kindlasti midagi uut sellest isikust. Väga harva, kui meie lehtedes esineb sel alal midagi huvitavat, mille otsimine ja hanki- mine oleks toimetaja kohustus.

Meie lehtede sünnipäevad mainivad harilikult isiku nime, mingi eba- määrase „seltskonnategelase“ ja sünni-

nipaiga. See nagu ei rahulda. Ih- kaks nagu tõtt. Rohkem elavust ja intelligentsust võiks olla sünnipäeva- nurkades ja memmestumisealised „seltskonnadaamid“, kes kardavad oma vanadust, need võiksid sealt üldse ära jääda. Need on alati kõige ebahuvitavamad inimesed, ja mispä- rast siis ajalehtki peaks oma luge- jaid vaevama sihukese ebahuvitavu- sega, kui maailmas on olemas küllalt huvitavat — isegi sünnipäevade alal.

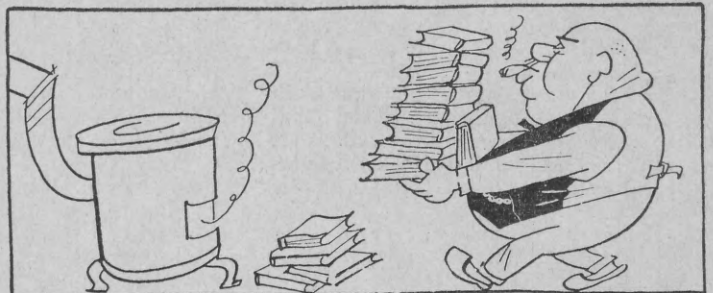
Üks teiste seast

Erakkirjanik
Kusta Toom

Päeva- sündmusi

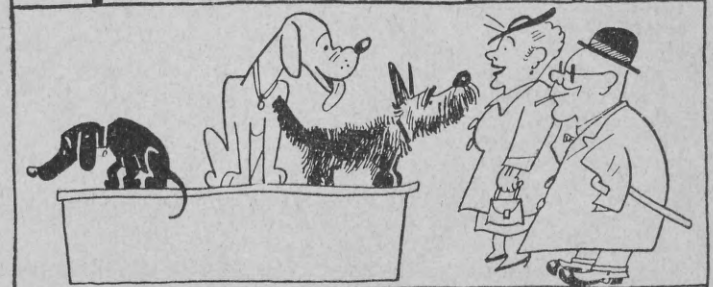
Kõikjal peeti puh- tusnädalat. Sel puhul hävitas nii mõnigi kauni kodu harrastaja kõik esemed, mis kor- javad tolmuga ja on sobivaks asulaks koidele, ent pole põrmugi hädava- jalikud.

Pealinnas toimu- sid meistermaad- lused. Sügavas hardumuses võidi jälle imetleda õilist muskikul- tuuri.

Koertenäitusel leidis moodne abi- elupaar rohkesti huviobjekte, mis tekitasid rõõmu ja panid kiiremini pöksuma noored südamed.

Nobeli laureaat Bunin külastas Eestit. Asjastu- vitatuil oli võima- lus teha vajalikke tähelepanekuid.

Kunstnik Gustav Raud ateljeest

Meie noorematest kunstnikkudest äratab portreemaalijana Gustav Raud kasvavalt tähelepanu. Oles viimaste aastate jooksul maalinud terve rea eesti silmapaistvate tegelaste portreesid, millede hulgas eriti õnnestunud on Jaan Tõnissoni portree, on kunstnik hiljuti lõpetanud uue huvitava teose: „Kunstnik Jaan Vahtra portree“. See on suur maal, vahest suurim, mis Raud kunagi on maalinud, ja kujutab Jaan Vahtrat bajaanimängijana. Üllatavalt hästi ja karaktersest

on maalija tabanud siin Jaan Vahtrat, seda kunstnikku, kirjanikku, vagabundi ja bajanisti, kelle robustsus ja salvav üleolek on üldiselt tuntud. Otse vanameisterlik on see hästi õnnestunud teos ja tõendab Gustav Raud kui portreemaalija järjest arenevaid võimeid.

Külastades Gustav Raud ateljeed, mis asetseb Tartus, Õnne tän. 41, selgub, et kunstnik on viimasel ajal rohkem töötanud ka maastiku-maali alal. On valminud terve rida häid maastikumaale ja etüüde, kus eriti silma paistavad mitmed Emajõe motiivid ja õhulised etüüdid Ahja jõelt, Kiidjärvelt ja Taevaskojast.

Kunstisõber

Eesti muda- ja merikuurort

Külastame Kuurort Haapsalut

suvehooajal 1938

Haapsalu

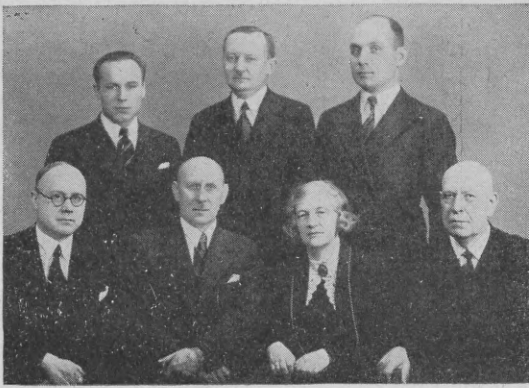
Naudime Haapsalu päikesemõnusi, sooja merevett ning kosutame närve idüllilises looduses

Leiame Haapsalu tervismudas ja tervisvees tõhusa arstimi reuma-, närvi-, naiste- ja valjude teiste haiguste ravimiseks

Suvitame tänavu kuurort Haapsalus, kus leidub mugavaid suvekortereid, kus 700-aastased viiskopilossi varemed vakuavad ajaloolist huvi turisti silmale

Nõudke lähemaid teateid

Haapsalu Kuurordivalitsuselt

E. Punase Risti Tartu komitee juhatus

Punase Risti tegevus Tartus

Punane Rist kehastab inimkonna tahet pehmenendada viletsust. Ta on autoriteetne rahvusvaheline organisatsioon, mille ümber on koondunud üle 30 miljoni liikme 63 rahvuslikust organisatsioonist. Need rahvuslikud organisatsioonid on autonoomsed ja arendavad oma riigis kõige mitmekesisemat olude-kohast tegevust.

Eesti Punane Rist on kujunenud võimsaks organisatsiooniks, tunnustatud Vabariigi Valitsuse poolt, saades temalt otseselt toetust mitmesugusel kujul. Punasel Ristil on täita tähtsaid riiklikke ülesandeid nii sõja korral kui ka rahu ajal. Punase Risti Peavalitsus, E. P. R. presidenti, san. kindralmajor dr. H. Leesmentiga eesotsas, juhhib ja kooskõlastab kohalike kude komiteede tegevust üle riigi.

Ka Eesti Punase Risti Tartu Komitee, kus esimeheks dr. G. Kroll, taotleb kahte sihti: olla sõja ajal abiks Sõjaväe Tervishoiu Valitsusele haavatute ja haigete eest hoolitsemise alal, rahu ajal aga valmistada uue sõja puhkemise vastu.

Punase Risti puht rahuaegne töö on järjest võtmas hoogu. Tervishoiu populariseerimine, lastekaitse jne. Tartu Komitee on korraldanud juba aastaid koos Tartu Lasteaia Seltsiga ühise suvepäevakodu eelkooliealistele lastele. Läänud aastal viibis päevakodus 154 last kõige kehvematest perekondadest.

Tartu Komitee tähtsamaid ülesandeid on sanitaartranspordi korraldamine. 1937. a. on kasutatud E. P. R. Tartu Komitee sanitaarauto kokku 852 korda, linnas 718 korda, maalesõiduks 134 korda, kokku 14 537 km ulatuses. Sanitaartranspordi Punase Risti autoga on teostanud neli Samariitlaste esmaabi kolonni 898 korral.

Peatume veidi pikemalt E. P. R. Samariitide Organisatsiooni Tartu Üksikkoondise tegevuse juures. Piiblist tuntud Samaaria mees on eskujuks „samariitliku teenistuse“ liikumisele kogu maailmas, selle all mõistetakse ligimese abistamist kõige laiemas ulatuses. Punane Rist on kohustatud hoolitsemata sanitaarpersonaali suurendamise ja korraliku ettevalmistuse eest. Samariidid on ideelised inimesed, kes tasuta täidavad oma suuri

ülesandeid. E. P. R. Samariitide Organisatsiooni Tartu Üksikkoondise tegevuspiirkonnaks on Tartu linn ja maakond, kuhu kuulub 20 allüksust. Ta tegelikult juhiks on stud. med. Ernst Eller, kes allub koondise vanemale dr. G. Krollile. Peavanemaks on dr. Voogas, E. P. R. Peavalitsuse abijuhataja. Sellega on tagatud kõige tihedam koostöö samariitide ja E. P. R. Tartu Komitee vahel. Hr. Elleri andmetel on Tartu üksikkoondise töö arenenud kolmes suunas: 1) esmaabi kursused ja õppetöö; 2) samariitlaste teenistus; 3) seltskondlik elu.

Korraldatakse 40-tunniseid esmaabi kursusi, et täiendada Tartu samariitide kaadrit ja et levitada tervishoiu mõtet laiemates rahvahulkades. 1937. a. korraldati 13 kursust 468 osavõtjaga. Korraldati 25 loengut tegev-samariitidele. Kordamisharjutusi korraldati 25 korral. Nõutavate teadmiste ja oskuste hulk on aukartust äratav. Samariidid praktiseerisid linna haigete-kodus „Tartu Kodus“. Tartus töötab 4 esmaabi kolonni, maal 13.

Samariitlaste teenistuses rakendatakse omandatud teadmisi ja oskusi. Tartu samariidid andsid 1937. a. esmaabi 448 juhul näitustel, spordivõistlustel, huvirongidel jne., juurde arvamata isiklikult antud esmaabi. Tartus korraldati Punase Risti 5 vetelpääste kursust 88 osavõtjaga, üks ujumispäev ja üks vetelpäästenädal. Kursused toi-

musid õhtuti Tartu linna ujulas, üks kursus peeti Rannapaviljoni juures, kust vabakuulajatena osa võttis ligi 1200 inimest. Linna ujulas on suvel alatine vabatahtlik vetelpääste kolonni valve. Abi anti 7 uppumisjuhul, kus samariidid, pannes oma elu kaalule, päästsid uppujaid. Suured teened on sealjuures hr. Sillal, ujula juhatajal.

On korraldatud 6-liikmeline hoolekandele lentsalk oma vanema, vaestearsti dr. Vogeli juhatusel. Lentsalga liikmed külastavad vaeste kodusid. 52 samariiti võttis osa hoolealuste korterite tervishooldlikust kontrollist ja nõuandest. Ka võtsid nad osa mitmest karbikorjandusest.

Samariitide koondises valitseb kindel kord ja distsipliin, mis tingimata tarvilik nii tähtsas poolriiklikus organisatsioonis. Aegajalt peeti linna ja maakonna juhtide päevi, et kõvendada sidemeid ja kooskõlastada tegevust. Maakonna samariitidele jagati välja 23 esmaabi-kohvrit varustusega liiklemisteedel õnnetusjuhtudel abiandmiseks.

Samariitide kodus, Lille tän. 16, keeb elav tegevus. Sagedane kokku puutumine üksteisega võimaldab ja arendab ühtekuuluvustunnet. Igasugused koosviibimised, oma näitetrupp, oma laulukoor, oma kirjutusmasinal kirjutatud ajakiri „Raju“, ekskursioonid jne. hoolitsevad mõistliku meelelahutuse eest.

Eesti Punase Risti Tartu Komitee oma Noorte Punase Risti ja E. P. R. Samariitide Organisatsiooni Tartu Üksikkoondise abiga on püüdnud arendada oma tegevust kooskõlas kõrgete aadetega, mis tunnustatud kogu maailma Punase Risti poolt. Koondume Punase Risti ümber, eriti praegusel ajal, kus kadumas julgeolekutunne, kus käärimas maailm, kus vankumas seni tunnustatud tões, kuna ju meie lipukirjaks on ligimesearmastus ja aitamine.

M. Kurs-Olesk

E. P. R. Samariitlaste Tartu Üksikkoondise IV kolonn

Prantsuse raamatu näitus

Prantsuse Teadusliku Instituudi algatusel korraldati Tartus mai algul prantsuse raamatu näitus.

Materjali rohkusele vaatamata oli võimalik otstarbekohase paigutamise tõttu ülevaadet saada prantsuse tänapäeva kultuuri arengust mitmesugustel aladel. Näituse väljapanekud moodustasid Prantsuse valitsuselt kingina saadud raamatud — arvult 2000, ligi miljoni sendi väärtuses.

Näituse avamisest võttis osa Prantsuse saadik Eestis härra Hellen ja samal ajal Tartus viibiv Euroopa Penklubi esimees, kirjanik Jules Romains.

Väljapanekute seas paistsid eriti silma monumentaalsed koguteosed: üldtuntud „Larousse du XX siecle“ kõrval ka uus prantsuse entsüklopeedia — „L'encyclopédie permanente“. See entsüklopeedia on köidetud tehniliselt väga huvitavalt, nimelt nii, et, arvestades alaliste täienduste tarvidust, on igas köites jäetud tagavararuum, kuhu võib täiendusi vahele paigutada. Nii viisi ei kaota see entsüklopeedia kunagi sidet aktuaalsusega.

Koguteostest tuleks mainida veel arstiteaduslikku 20-köitelist entsüklopeediat. Materjali paigutus on siin huvitav — mitte harilik alfabeedi järjekorras sõnade seletus, vaid iga köide sisaldab teatud arstiteaduse haru täieliku ülevaate.

Paistis silma näitusel esitatud erialade rohkus, olid esitatud: ajalugu, ilukirjandus, kunstiajalugu, muusika, teater, maateadus, loodusteadus, arhitektuur, turism, lastekirjandus jne.

Meeldiva välimuse ja huvitava sisu kõrval on veel üks omadus, mis peaks kõigile iseäranis meeldima, see on — prantsuse raamatu odavus ka neis väljaandeis, mis šabloonist vabad.

Prantsuse Instituudi raamatukogule annab see kogu uut väärtust juurde ja tahaks loota, et tulevikus uued raamatukoguruumid võimaldavad veel laiemat kogu kasutamist kui seni. Iga aastaga kasvab meil Tartus prantsuse keele oskajate arv, tänu Prantsuse Instituudi poolt korraldatavale kursustele, kuid siiski pole Tartu kaugelki nii heas olukorras prantsuse keele õppimise võimaluste poolest kui Tallinn, kus olemas peale Prantsuse lütseumi veel kaks erakooli, kus prantsuse keelt õpetatakse esimese võõrkeelena, nimelt Lenderi ja

Vestholmi kool. Meil Tartus pole üh-tegi kooli, kus prantsuse keel oleks esimeseks võõrkeeleks ja ühes vana gümnaasiumi lõpliku sulgemisega 1. aug. 1938 kaob prantsuse keel ka arvatavasti gümnaasiumidest üldse, samuti on prantsuse keel ühenduses kutsekoolide reformiga kadunud ka Tartu neist kutsekoolidest, kus seda enne õpetati.

Ainukeseks lootuseks jääb, et viiakse täide kavatsus Tartu kolledžis vene keele haru kõrval avada ka prantsuse keele haru ja selviisil võimaldada meie noorsool vahenditult astuda ühendusse prantsuse kultuuriga, mil-line on aastasade jooksul mõjustanud kogu maailma arengut positiivses mõttes.

V. Poska-Grünthal

Iga suvitaja peseb
SUPEL-SEEBIGA
Veronika Supelseep seisab vee pääl!

Eelajaloolisest romaanist — ajaloolise romantikani

K. A. Hindrey ütles „Tänapäev“ nr. 3. oma „Lõppsõna läänluse suhtes“. Küsimuse ülestõstjana pean küll kinnitama, et mina omalt poolt prantsuse demokraatlikkude, kirjanduslikkude ja kultuuriliste mõjustuste puhul eestlusele — mida ma nimetasingi läänluseks — ei ole kaugelki veel ära ütelnud vajalist lõppsõna.

Minu sõnavõtt „Tänapäev“ läänlusest, mis on vastandmõiste baltlusele, oli õieti ainult sissejuhatuseks meie ühiskondliku mõtte päris huvitavale eriküsimusele. Aga just nüüd, kunas kogu Euroopa poliitilist taevaranda ja väikerahvaste siserahu kummitab taas suursakslus, andes rohket vaimutoitu meiegi Läänemere rannavetes roiskunud kadaklusele, peab eriti silmas pidama Andres Dido, Gustav Suitsu ja „Noor-Eesti“ viljeldud läänluse kultuurimõjustusi. Prantsuse kultuuri sügav-inimlikke ja demokraatlikke püüdeid peab arvestama igaüks, kes ei taha just pimesi ja ummisjalu sabas sörkida järjest tõusval saksiklusel. Sellepärast ei äratagi germanomaanide ja baltluse „viimaste mohikaanlaste“ schillerisõbralikud jutud vabadusest kõige vähe-matki usaldust eestluses. Aga kui K. A. Hindrey suvatseb mind „lõppsõnas“ nimetada oma kolleegiks, siis pean ma küll taanduma ja ära ütleva sellest. K. A.

Hindrey tohiks ju teada, et vähenõudlikkus ei ole kunagi olnud minu eriharrastuseks.

Kui K. A. Hindrey on otsustanud, et ta ei hakkaagi „tagasi tõrjuma etteheiteid germanomaanias, eduera-kondlikus rahvareetmises, tsarismikultuses ega muudes roimades“, siis võin mina omalt poolt veel kahetseda, et selles „roimkonnas“ ei jäänud K. A. Hindreyil üle teist teed, kui ainult vaikselt kapituleeruda.

Agaga kui K. A. Hindrey arvab, et estofiilid Faehlmann ja Kreutzwald, Jannsen ja Koidula on olnud läänlased (ja miks võtta Hornungit või Stabli erandina?), siis on K. A. Hindrey agarus läänlusele uute autoriteetide otsimisel siiski täiesti asjatu: ei maksa maanikumardus-tega enesel ometi otsaesist veriseks ja katki lüüa, nagu on seda korduvalt dotseeritud usklitele katoliiklastele! On õigus jätta estofiile ja neile järgnenud maakultuuri innukaid nõudjaid nende ärateenitud ajalooliste loorberite juurde, aga läänlusele ja selle mõtteliikumise eestvõitlejatele tuleb anda, mis nende õigus ja kohus. Agaga eriti tohiks õige olla, kui selles meile nii huvitavas siseküsimuses kõrvale jätame lätlased, keda millegipärast toob esile K. A. Hindrey.

Eelajaloolisest romaanist on loomulikult kerge lastuda ajaloolisse romantikasse. Seda oleme näinud ka K. A. Hindrey poleemikas, kus ta ei jäta esile toomata isegi oma nooruspõlve mälestusi „Baltimaade iseseisvusest“. Muidugi ei ole Eesti ühiskondliku mõtte liikumisel ega Andres Dido, Gustav Suitsu ja „Noor-Eesti“ läänlusel midagi ühist ei eelajaloolise romaani ega järelajaloolise romantikaga. Juba Prantsuse Suure revolutsiooni viljakad mõjud eestlusele kindlustavad kõige elavamana tähelepanu läänluse vastu tulevikuski. Ja seda tahamegi loota meie tõusvalt homselt tänapäevalt.

M. Päss

Pusta suhtumisest Andres Didole

Ühes „Tänapäeva“ numbris andis minuga polemiseerides härra Maks Päss rohkem kui mõista, nagu oleks K. R. Pusta suhtunud Andres Dido haigusesse ja saatusesse enam kui ükskõikselt, seejuures toetudes ühele dr. Leppiku kirjale.

„Calumniare audacter, semper aliquid haeret“ — seda lauset ei saa mitte alati üldistada, nagu järgnev dr. Leppiku kiri Roomast 2. II 38 K. R. Pustale näitab.

Dr. Leppik ütleb hr. Maks Päss kirjutuse kohta järgmist:

„Peaaegu tunnistama, et ma M. P. artiklis tsiteeritud (?) kirja ei mäleta, kuigi ma ei julge tõendada sarnase kirja olemasolu võimatust. Olite ju Teie tol ajal tihti ametireisidel ja mul, kui aj. asjadeajajal, oli siis Teiega elav kirjavahetus. Kuna ma tean, kui kõrgelt hindasite Didot ja millise lugupidamisega viimane Teid alati kohtles, raporteerisin Teile, muidugi, igast sündmusest, mis ühenduses D-ga, ja on võimalik, et ka edasi andsin tema kaebused haigemaja üle.

Nüüd aga minu kahtlused: kui oleksite olnud välis-sõidul, ei oleks ma Teile soovitada võinud Didot külastada. Kui aga viibisite Pariisis, — miks siis kirjutada, kuna olime ju päevad läbi koos? Kui lõpuks oletada, et tsiteeritud ja Teile adresseeritud kiri siiski olemas, kuidas võis ta sattuda võõrastesse kätte? Nii jääbki mulle selle kirja olemasolu väga tumedaks.

Kuid on see siis üldse tähtis? Kas ei tea kõik tolle-aegsed Pariisi eestlased, kuidas Didot saatkonnas koheldi patriarhina. Kui palju kordi olete teda külastanud, kui tihti olen Didot, Teie ülesandel, autoga toonud saatkonda ja koju sõidutanud, et vähendada vana-härra vaeva ja üles näidata austust.

Mäletan hästi oma esimest visiiti haiglasse. Kui arst peaaegu ütlema, et raskel haigel kusagil hea olla pole. Ka luksushaiglas mitte. Didol oli puhas, pehme voodi ja kuiv, valge tuba, nagu Teiegi seda teate. Dido kaebas haigla üle, kuid selge on, et teda vähem häiris välisilm, kui sisemine rahutus, mille tekitab surmahai-gus oma viimasel rünnakul. Tal oli paha olla ja teda

piinas eriti see, et poolpime silm enam ajalehte ei seletanud. Dido tahtis teist haiglat, nagu Vespasianus surses Rooma palazzost kippus oma primitiivsesse mõisasse.

Kui keegi Teid süüdistada julgeb hoolimatuses Dido vastu — mingu ta A. D. hauale. Kes ütleks, et sääl puhkab hüljatud poliitiline emigrant?“

Neist dr. Leppiku tsiteeritud ridadest näeme olukorda, nagu ta tõepoolest oli. See oli muidugi teada ka Pariisi eesti koloonial, kuid mitte siin kodumaal. Et aga siin püüti anda hoopis vastupidine pilt poliitilisest emigrandist ja et lugejaskond ju tavaliselt usub trükitud sõna, kui mitte pole mõjuvalt vastu vaieldud, siis pidasin ma tarvilikuks dr. Leppiku kirja tsiteerimist.

K. A. Hindrey

EESTI RAHVALEKSIKON

on parim käsiraamat, mis vastab igale Teie küsimusele

Ta sisaldab umbes 1000 leheküljel üle 30.000 sõnaseletuse, asendades biograafilise leksikoni, õigekeelsus- ja võõrsõnade sõnastiku, kohanimede ja uute eesnimede käsiraamatu.

EESTI RAHVALEKSIKON

on asjalik, selge, ülevaatlik ja täpne ning omab rikkaliku pildisisu, tabeleid, kaarte jne.

EESTI RAHVALEKSIKON

ilmub vihkude kaupa, iga vihk ca 100 lehekülge, mis kokku moodustavad ühe köite.

EESTI RAHVALEKSIKON

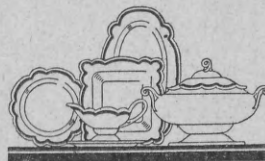
maksab ette tellides kohemaksetavas rahas ainult 9 krooni. Seni ilmunud I, II, III vihk.

O.-Ü. »NOOR-EESTI KIRJASTUS«

TARTUS, GUSTAV-ADOLFI 8, TEL. 2-66
RAAMATUKAUPLUS TARTUS, RÜÜTLI 11

Posti jooksev arve 22-32

„Majatarbed – Mirvitspojad“

Suurimas valikus

majatarbeid

lauanõusid

serviise

kinkeasju jne.

A/S. „D. MIRVITS & POJAD“

TALLINN, V. Karja 7, telef. 483-62
TARTU, Raekoja 6, telef. 3-83

O/ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ maialbum

Ilmus 30. mail 1938.

O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ trükk Tartus 1938

Ilmub o.-ü. „Noor-Eesti Kirjastusel“

Sõjakirjanduse seeria

II SARI

Sarjas ilmuvad järgmised raamatud:

T. E. Lawrence: SEITSE TARKUSE SAMMAST — 2 köites.
Tõlkinud A. H. Tammsaare.

Ed. Grosse Schmidt-Suursepp: VALGE RINNE.

Agricola: LUURE MURRAB LÄBI RINDE. Tõlkinud J. Kärner.
A. Hinnom: LÄTI KÜTTIDEGA MAAILMASÕJAS.

Kõik raamatud on rikkalikult varustatud originaalsete fotodega ja selgitavate skeemidega.

Sarja ettetellimise hind:

kuni 1. juunini s. a. Kr. 14.—, kuni 1. augustini s. a. Kr. 16.—.

Osadeviisi makstes on seeria hinnaks Kr. 18.—. Tellimise andmisel Kr. 6.— ja iga raamatu ilmumisel Kr. 2.40.

Iluköites on sari Kr. 3.75 kallim.

Sarjast on ilmunud: Ed. Grosse Schmidt-Suursepp: **Valge rinne.**

O.-Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“ TARTUS

Posti jooksev arve nr. 22-32

Ühistegelikkudele
kindlustusseltsidele ja -kassadele

korraldab

edasikindlustust

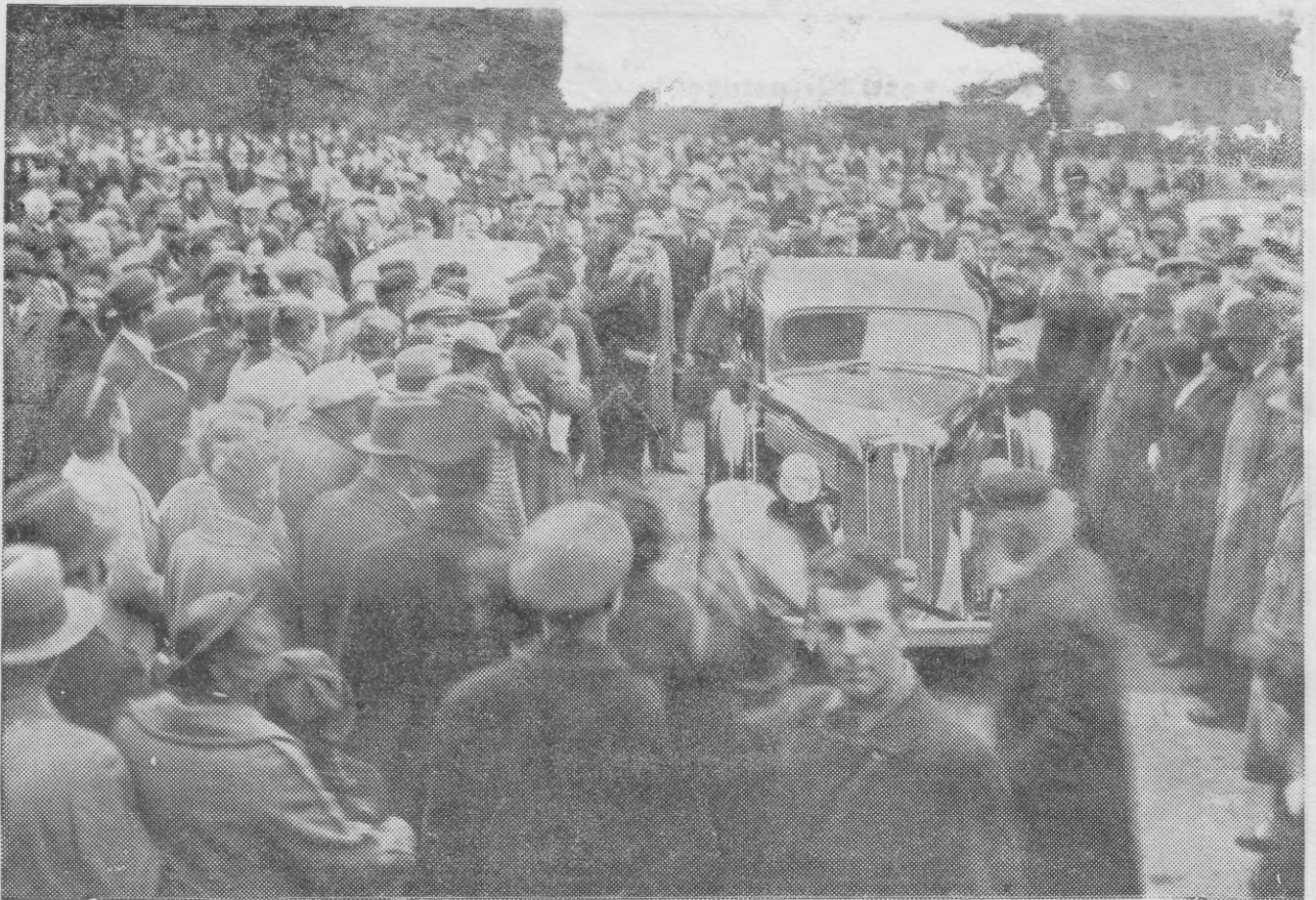
ning annab nõu ja juhatust asjaajamises

Eesti Ühistegeliline Kindlustus-Keskselts

Tallinn, Suur Karja 19. Postkast 122.

Kõnetr. 426-83

Ar 938 B
Künnipäev

Täis noorusjõudu,
vaimult värske ja sisult uus on

„Uus Eesti“

igapäev.

Eelkõige „Uus Eesti“ päevaandiseid!

Hind 35 senti